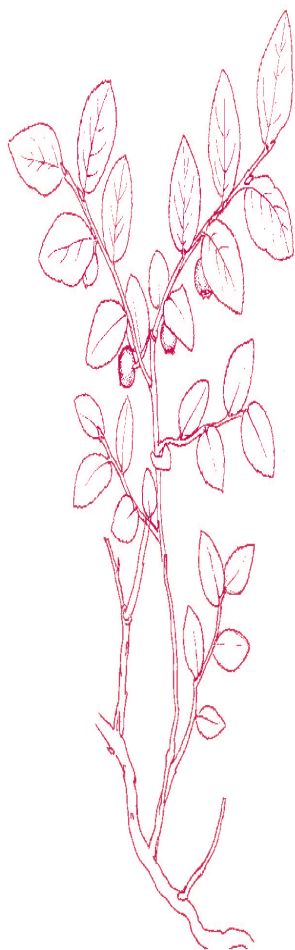

על מה חלמנו

פרק רביעי: ילדי מצוקה

א. באין חיבוק אם

כל מי שילדותו ונעוריו עברו עליו ללא אבא וללא אמא, בלי אחים, בלי אחיות, בלי אינטימיות משפחתית, ללא חסות הדאגה של בני משפחה וללא אהבתם - גדל בתנאי מצוקה. אנחנו נולדים פגים, ובניגוד לכל בעלי-החיים האחרים, אנחנו זקוקים לשנים רבות של אינקובציה. בית ההורים הנו הפגייה הטבעית, שבה מקבלים בני-אנוש חום ותמיכה, החיוניים לגידולם. האבולוציה טבעה בנו את הצורך להיצמד אל חזה אם, חבוקים בזרועותיה, להתגבר על מכשולים בעזרת אב, בסיוע עצתו וכספו. נשיקת אם ממלאת את המצברים. טפיחה על השכם מאב מושכת אל פסגות ההרים. כל מי שלמד בהדסים הגיע אליו מחיים בחסך.

ילדי השואה, ש"בקעו" מתוך מצוקה שאין מושלה, כאפרים גת, שבילה שנתיים בארון ומתחת לשולחן אוכל במטבח, זכו בהדסים לחיבוק ולנשיקה מרחל שפירא, המנהלת;

מאשה זרביץ עם קבוצת ילדי השואה הראשונים שהגיעו להדסים.

מאמהות-הבית, יהודית פרומין ושושנה לרנר, האחיות ניצולות השואה; ממלכה קשטן ומדרורה אהרוני, המדריכות והמורות ילידות הארץ, ומעוד אחרות. רחל וירמיהו בחרו במורות, במדריכות ובאמהות-בית, שיחליפו את האמהות שנרצחו, והקפידו שהן ימלאו את משימתן. את הטפיחה על השכם ואת מילות העידוד קיבלו ילדי השואה מאבינועם קפלן ומדני דסה - המורים והמדריכים ילידי הארץ; משלמה פוגל - מרכז ענף הפלחה, יוצא הפלמ"ח; ממיכאל קשטן, מאריה מר, משלמה אחיטוב ומזאב אלון - המורים והמדריכים, שנולדו באירופה. רחל וירמיהו הנחו אותם להיות אבות לתלמידים. כך הפך הדסים בית לניצולי השואה. בהגדרה מדויקת של המטרה ובדבקות ללא פשרות להשיגה,

הבטיחו רחל וירמיהו הצלחה, שאין דומה לה. הם לא היו הוגי דעות ומפתחי תורות, ולא העלו על הכתב את תובנותיהם. שניהם היו אנשי המעשה האידיאליים לקלוט את ילדי השואה, ולהציג מודל חינוכי – כיצד צריכים לחנך בפנימייה ילדים שבקעו ממצוקה ושרדו אותה.

בהדסים למדו גם ילדים ילידי הארץ, שהוריהם נפטרו, התגרשו, נעלמו, או היו שקועים בעולמם ובקשייהם, ולא ליטפו ולא נישקו את ילדיהם. אחד מהם היה אבי מאירי, בן למשפחה של מייסדי פתח-תקווה. אביו נפטר בשנת 1949, ובגיל תשע שלחה אותו אמו ללמוד בהדסים, משום שחשה כי אין ביכולתה לפרנס את שני ילדיה וגם לדאוג להם כהלכה. הבולט בהם, מבחינת חומרת מצבו, היה גדעון אריאל. לכן הוא יזם את כתיבת הספר הזה. בעוד שניצולי השואה היו

המומים, ילדי משפחות המצוקה היו נטושים. על אמהות-הבית, על המדריכים ועל המורים היה לאוספם, ולטפח בהם תחושה שלא כולם נגדם, והדסים בעדם. גם למשימה זו הדסים של רחל וירמיהו שפירא התאים, ויכול לשמש מודל לחיקוי.

בהדסים למדו גם ילדים יוצאי-דופן, שהוריהם אהבו ונישקו וליטפו, אך התקשו לקיים אתם דיאלוג, ולהתמודד עם עולמם הנפשי. הבית היה צר לאותם הילדים, והמשפחה לא גילתה הבנה. נמנית עם קבוצה זו. הדסים העניק לי מרחב פעולה לבקר, לנפץ מיתוסים, להציג חלופות. יותר משהדסים התאים

אלכס, יעקב קלר, משה פרומין, אורי מילשטיין, דני וינברג, גילה הלמן, מיכה ספירא, אבי מאירי, עמירם סהרוני, אבי נחמיאס ואסתר קורקידי.

לנו, סייענו לרחל ולירמיהו להשיג את היעד שהציבו לעצמם, ובכך הסתייענו בעצמנו. בהדסים למדו אף ילדי שמנת, שהיה להם כל טוב בבית, ובכל-זאת הגיעו להדסים – אם משום שהוריהם היו אנשי קריירה, אם משום שהפינוק בבית השחיתם, לדעת הוריהם, ואם משום שבת-הספר שלהם לא סיפקו אותם. כזה היה עוזי צינדר, שלמשפחתו הייתה כריכיה והם חיו ברווחה. עוזי היה תלמיד גרוע, נשאר כיתה, והציק מאוד לאחיו הקטן. הוריו ביקשו לייצב את אישיותו בהדסים, ולדבריו, הם הצליחו מאוד. את עוזי ואת חבריו חילץ הדסים מהחממה שבה נולדו, ושעלולה הייתה לרפות את ידיהם בצאתם לדרך החיים. הדסים הקשיחם. ילדי השמנת היו הקבוצה הבעייתית ביותר בהדסים. אסי דיין, בנו של הרמטכ"ל דאז, משה דיין, היה אתנו זמן קצר, ועזב. מיכה ספירא – נכדו של פרופ' שוובה ובנו של פרופ' אליהו ספירא – סיים אמנם את לימודיו בהדסים, אך עם הרבה משברים ופיצוצים. הצוות החינוכי התקשה להתמודד אתו ועם שכמותו. מיכה היה דמות מרכזית בהדסים: בגין כישרונו הטבעי יוצא-הדופן לריקוד הגיעה להקת הריקודים של הדסים לביצועים מופלאים. הלהקה והחיים סביבה סייעו לרחל ולירמיהו לעצב את ילדי הדסים לקבוצה מובילה בחברה הישראלית. זה הישג חינוכי שאין דומה לו.

ילדי השואה הזדמנו בכפר יחד עם קבוצה גדולה של ילדי מצוקה: יתומים, סוררים המסרבים לקבל מרות, נטושים ובנים להורים גרושים. לכאורה, קיים סיכוי קלוש בלבד שילדי שואה, יתומים ברובם, יקימו קהילה לימודית, דיאלוגית, תוססת ויצירתית עם ילדים ממשפחות הרוסות, גם הם יתומים ברובם, ועם ילדים סוררים, לפחות בעיני הוריהם. לכאורה, קיים

הדסים בתחילת שנות החמישים.

אך סיכוי קלוש בלבד שכל אלה ישתלבו בכגרותם בעילית החברתית של מדינתם. זה קרה בהדסים. רוב הילדים הגיעו להדסים עם משקעים נפשיים כבדים, שבדרך-כלל חוסמים את האפשרות להתפתחות טבעית ובריאה. הבנת מופע השילוב בהדסים בין ילדי שואה לבין ילדי

מצוקה - הבנת הדרך, שבה נוטרלו בהדסים המשקעים, ונכלאו בסל המחזור של הנפש - תאפשר למערכות חינוך בעולם לחנך ילדי מצוקה, לבל יתדרדרו, ובעיקר כדי שישתלבו בעילית. אין מטרה נעלה יותר היום בעולמנו. אם נגשים אפילו את מקצתה, נחסוך חולייתם גלובליים רבים, שמקורם בילדי מצוקה, הגדלים להיות אנשים מהרסים, הנגועים בעוני, בסמים, באלימות פנימית ובמלחמות. מודל הדסים מתאים לכך יותר מכל תיאוריה. את תיאוריית-העל לחינוך בקרב מדינות נאורות בעולם יש לגזור ממנו.

ב. אישה מאושרת

ביומי הראשון בהדסים, בשנת 1952, נתקלו עיני בילדה שחורה. בתחילת שנות החמישים לא היו בישראל עובדים זרים מאפריקה, והעלייה האתיופית טרם הגיעה ארצה. אז, שחור היה נדיר ורע בעינינו. חתול שחור סימן אסון, והמכשפות הרעות היו שחורות משחור. שש שנים לאחר-מכן, כששירתי בצנחנים, התאמנה אתנו קבוצת חיילים מקונגו ומאוגנדה. אחד מהם היה אידי אמין. המפגש אתם היה יוצא-דופן, משל היה מדובר באנשים מהחלל. בתחילת שנות החמישים שירתו בישראל שגרירים מעטים ממדינות אפריקה, ושחורים נראו רק בסרטים, והנה ילדה שחורה בהדסים. שפשפתי את עיני: האם אני חולם, או שהדבר אמיתי.

מרים סידרנסקי-קצנשטיין למדה שנה אחת מתחתי, ודומה שהשתלבה יפה בחברת כיתתה. היא הייתה בקבוצה ב', ואנחנו בקבוצה ג'. ללא דני דסה, המדריך של קבוצה ג' באותה השנה, היה הדסים מוסד אחר. בערב אסף אותנו דני במועדון, ואמר, בין השאר: "מחר השכמה בשש בבוקר. עד שש ועשרים - מתלבשים ומצחצחים שיניים. בשש וחצי מתייצבים על שביל הכורכר מול חדרי-האוכל לתחרויות ריצה".

כמו כל טיפוס מאצ'ואיסטי, חלמתי כל חי להיות ספורטאי, אף כי לא הייתי מוכן להקדיש לכך זמן, כיוון שספורט היה בעיני אמצעי ולא מטרה. האיצטדיון שלי הוא הזירה, שבה חרבות הרעיון מכתות את עצמן לחלום בסיוף דיאלוגי עילאי, עם מתחרים כמשה רבנו וכדמוסטנס, השמים אבנים בפיהם, כדי לגעת בדיבורם באמת. לכן אהבתי תחרויות ריצה, שהאיצו במוחי הבזק רעיונות, וגרמו לי לחוות את כוח הכובד כתאוצה, כדיאלוג מופלא עם אברהם אבינו, עם אפלטון ועם אלברט איינשטיין. אימצתי לעצמי את הכלל היווני: נפש בריאה בגוף בריא, עם דגש על הנפש בפרשנותה הקוגניטיבית.

מרים סידרנסקי : מילדת מצוקה לאלופת אסיה בריצות למרחקים קצרים.

באותו לילה הלכתי לישון בלב שמח, בתקווה שבעזרת דני אהיה ספורטאי. צ'ילי שאל אותי מה הישגי בריצות קצרות.

"יותר גרוע מגרוע", השבתי.

צ'ילי עודד אותי: "שב על כתפי, ונגיע יחד ראשונים!"

כולם צחקו, כיוון שאני הייתי גדול, וצ'ילי קטן, וכך נרדמנו.

למחרת התייצבתי בין הראשונים על שביל הכורכר. אני תמיד מדייק. לצדי התייצבה הנערה השחורה. עד שש וארבעים הגיעו כולם. החלו התחרויות בין הילדים מקבוצות ב', ג', ו-ד', בני אחת-עשרה עד שלוש-עשרה. בין הבנים ניצח צ'ילי. בין הבנות, הילדה השחורה. בתחרות משותפת לבנים ולבנות הגיעה השחורה שלישי.

"מי זו הנערה השחורה?" שאלתי את גרעון אריאל בקנאה.

"אל תשאל!" השיב, "היא מלכת הדסים".

חשבתי על מלכת שבא, והצטרפתי לכולם לארוחת-בוקר ראשונה בכפר.

בהיותה בכיתה י"א הייתה מרים בנבחרת ישראל בריצות קצרות. היא החזיקה מספר שנים בשיאי ישראל בריצה למאה ולמאתיים מטר, וייצגה את ישראל באולימפיאדת טוקיו עם גרעון אריאל.

מרים נולדה בשנת 1941 בקונגו הבלגית לאמה השחורה, לואיזה, וליחיאל סידרנסקי, אביה, יליד פולין. יחיאל למד רפואה בבלגיה, ונשלח כרופא ממשלתי לקונגו הבלגית, שבה נחסכו ממנו תלאות מלחמת-העולם השנייה ואשוויץ. זמן קצר אחרי שנולדה מרים, נהרגה לואיזה בתאונת דרכים. עד 1946 גידלו מטפלות שחורות את מרים בקונגו. יחיאל טיפל בחולים מצאת החמה ועד שקיעתה. בשנת 1946, כחצי שנה אחרי תום מלחמת-העולם השנייה, חזר יחיאל להשתלמות של שנים אחדות בבלגיה. את מרים הכניס למנזר. יותר מארבע שנים בילתה במנזר בחינוך קפדני מאוד, בתפילות ובטקסים נוצריים. בשנת 1949 ביקר את יחיאל ידיד מישראל, שגדל אתו בעיירה בפולין. ידידו נבעת מהעובדה, שילדה יהודייה מתחנכת במנזר. הוא שכנע את יחיאל לשלוח את מרים לקייטנת-קיץ בהדסים, בהנהלתו, כמדי שנה, של ואלטר פרנקל, המורה לחקלאות מירושלים. זו הייתה קייטנה למיוחסים, שהפרוטה מצויה בכיס הוריהם. ההורים ביקשו שילדיהם יבלו את הקיץ בגן-עדן. ירמיהו הצליח תוך שנים מעטות להקים בהדסים מקום דמוי גן-עדן, ולכן ואלטר פרנקל קיים בו את קייטנתו. בלא שירמיהו היה מצליח ליצור גן-עדן, ייתכן שנס הדסים לא היה מתממש.

ביולי-אוגוסט 1950 ביליתי בקייטנה בהדסים [מספרת מרים]. אמרתי לאבא, שאני נשארת פה. מקומי אינו במנזר אפלולי באירופה, אלא במרחבים מוצלים בישראל. הוא חזר לפרויקטים שלו בבלגיה, ואחר-כך חזר שוב לקונגו, והדסים הפכה להיות הבית האמיתי שלי.

מרים המשיכה להתגורר בהדסים, גם כשלמדה במכון וינגייט למורים לחינוך גופני. היא דחתה את הצעת אביה, שכבר עלה ארצה, לחיות בביתו, מאחר שבזכות החינוך הדיאלוגי בהדסים התנשאו חייה הרבה מעבר לערכי התרבות המקובלת בעולם אז, ואף היום. מעבר לפטריארכליזם מצר-צעדי-האישה של אביה.

היה פער תרבותי בין אבי לכיני [מוסיפה מרים]. הוא לא גידל אותי, לא חנך. הייתי עצמאית, ולפתע הוא רצה לכפות עלי אורחות-חיים שלא התאימו לי.

בהדסים לא הייתה קיימת אפליה כלל. דני דסה זיהה וטיפח את ייחודה. רחל וירמיהו ספירא שירשו מקהילת הדסים את הדעה הקדומה הגזעית, השוררת בדרך-כלל בחברה. "בהדסים צבע עורי התקבל באופן טבעי", מסבירה מרים. והייתה שם גם המורה למחול, גרטה סלוס הנפלאה, שהגורל זימן עבורה: "גרטה באה אלי ואמרה לי, שיש לי תנועות

יפות ואני בחורה יפה. שלא אסתפק רק בספורט, פן אהיה גברית. שארקוד אצלה". באינטואיציה אמהית, ידעה גרטה לכוון את מרים, באמצעות המחול, אל זהותה הנשית. בין גרטה למרים נוצרה קרבה אינטימית, הנוצרת בטבעיות בין אם לבתה. לימים פגשתי את ד"ר יחיאל סידרנסקי, כרופא משפחה מחליף במקום מגורי. שאלתי מדוע הכניס את מרים להדסים. הוא השיב: "בעבודתי בקונגו ראיתי שליחות. לא היה לי זמן, וגם לא ידעתי איך לטפל במרים. הדסים היה בשבילי סידור טוב, שהפך לבית אידיאלי בשבילה. התוצאה מדברת בעד עצמה".

בשנת 2005 נפגשנו עם מרים ועם בעלה בביתם בכפר-שמריהו. ישבנו על המרפסת, ושתינו מיץ טבעי. הדשא בנחלתם נראה ירוק, והעצים מלבלבים. היא עדיין מורה לספורט בבת-אבות. לא פגשנו הרבה אנשים מאושרים כמו מרים. היא אמרה: בשבילי הדסים זה הכול. היה לי טוב בהדסים. התקבלתי בזרועות פתוחות. הייתי ילדה אהובה. מה הם החיים ללא אהבה?! אהבת הדסים תרמה לאישיותי, ולהישגי בספורט. אני מאושרת.

ג. מבית-יתומים בסן דייגו לפיתוח חברות עירוניות

הלל גרודזינסקי-גרנות, שבהדסים דבק בו הכינוי "צ'ילי", הוא אחד האנשים האופטימיים ביותר בישראל. הוא רואה את הצד החיובי בכל נושא - בייחוד בכל הקשור להדסים. אנשים כמו צ'ילי משמרים את ישראל המיוחלת גם בשעותיה הקשות. לפי ילדותו - שבה מתגבשת האישיות, כדברי פסיכולוגים ומחנכים - בדרום אמריקה, ניתן היה לצפות שיגדל להיות אדם כעוס, מתוסכל ורואה שחורות. קרה ההפך: חי בישראל אדם עליו, מבודח, המדביק את הסביבה בשמחת החיים שלו. עוד פלא מבית-היוצר של הדסים. צ'ילי נולד בבואנוס-איירס, בירת ארגנטינה, באוגוסט 1939, ילד שני ליעל ולמאיר, שהיגרו בשנת 1938 לדרום אמריקה מביאליסטוק שבפולין, ואח לחנה. אפשר שהגירתה מפולין, שנה לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה, הצילה את חי בני משפחתו, וזה הטעם העמוק לאופטימיות שלו: מלאך במרומים נוצר את צעדיו. בהיותו בן שנה נדדו הוריו לצ'ילה, ואביו פתח חנות רהיטים בעיר סן דייגו. בהיותו בן שלוש נפטר אביו לאחר טיפול שיניים. אמו נותרה בלא תמיכה, בארץ חדשה בלא ידיעת שפה, עם ילדה בת שמונה ועם ילד בן שלוש. היא המשיכה לנהל את החנות, ואת הלל הכניסה לבית-יתומים יהודי.

זיכרונו החזק ביותר מצ'ילה היא השמחה שאחזה בקהילה היהודית עם בוא הבשורה, שהעצרת הכללית של האו"ם הצביעה בעד הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל. על כך ניתן להעיר: ספר לי מה אתה זוכר ואדע מי אתה. בשנת 1950 החליטה יעל גרודזינסקי לעלות ארצה. עד שמכרה את חנותה, היא שלחה את הלל בן העשר ואת אחותו בת השש-עשרה באונייה לארץ-ישראל. בדרך היה על שני הילדים להחליף אונייה.

הלל גרנות (צ'ילי): רב"ט בבסיס קליטה ומיון.

אלכס אלבר, הלל גרנות, יוסף טנר, גדעון אריאל, יחזקאל ליברברג-כסיף, אריה בובר, אסא מזרחי, אורי אלגד, יחזקאל עזר בן דור, אשר ברונר.

כחודש וחצי ארכה ההפלגה. שלושה ימים אחרי שהגיע ארצה שלחה אותו דודתו להדסים. אחותו נשלחה לכפר-הנוער עיינות.

בגיל עשר הגעתי להדסים [מספר צ'ילין]. ידעתי רק ספרדית, לא יכולתי לתקשר עם איש ולא הבנתי כלום. שתי שפות למדתי עד מהרה: להרכיב מכות ולשחק בג'ולות. בגלל האופן יוצא-הדופן שבו החזקתי את הג'ולות ובגלל ארץ מוצאי, דבק בי השם צ'ילי. היו בהדסים ילדים מרומניה, שדיברו ביניהם רומנית, וילדים מפולין, שדיברו ביניהם פולנית, וילדים מארצות ערב, שדיברו ביניהם ערבית, והיו, כמובן, ילידי הארץ, שדיברו עברית. הם יכלו לתקשר, לפחות איש עם רעהו, גם אם לא תמיד בין הקבוצות השונות. לא היה איש מדרום אמריקה, שיכולתי לדבר אתו, ומה הם חיים בלי יכולת לדבר?! הייתי ילד נמוך, שמנמן, מנומש, לא ספורטאי ונחבא אל הכלים - כל הנתונים להיות ילד דחוי. התגעגעתי מאוד לאמי ולאחותי. קרובי בארץ עבדו קשה, ומיעטו בביקורים.

רחל שפירא טיפלה בי אישית, וכמעט מדי יום התעניינה בשלומי. ירמיהו שפירא רצה לדעת האם אני מרוצה והאם חסר לי דבר. דאגתם המשפחתית סייעה לי מאוד. רחל הטילה על יהודית זעירי ללמד אותי עברית, אף שיהודית לא ידעה מלה בספרדית. אחרי שבועיים יכולתי לפטפט. מהר מאוד התחברתי לילדים.

בעיני, נס הדסים נעוץ ביצירת קהילה לומדת ובטיפוח החברות. ביום השישי הראשון

שלי בכפר התאספו הילדים על הדשא. הבנים במכנסי חאקי ובחולצה לבנה, הבנות בחצאית כחולה ובחולצה לבנה. בתוך הכפר לא היו עשירים, עניים, מיוחסים ונחותי מדרגה. כולם היו שווים. את כולם הרקיד דסה. לדבר עדיין לא ידעתי, אך לריקודים הצטרפתי. ריקודי-עם שפת ארץ-ישראל הראשונה שהבנתי. ריקודי-עם היו שפה מאחדת של כולנו. המדריך החברתי שלנו

לאה, עליזה שוורצוולד, יוסף, אסתר קורקירי, הלל גרנות, ירדנה, גדעון, יחזקאל, ציפי, אפרים, איציק כהן, אשר, משה פרומין וגילה דיאמנט.

היה אבינועם קפלן. לפני הקמת המדינה הוא היה מפקד ב"הגנה", ואחר-כך קצין בצה"ל. הוא היה גם מורה לטבע. ממנו למדתי לאהוב את הארץ. הוא היה עבורי מופת של הישראליות.

אחרי שנה עלתה אמי ארצה. יומיים לא הייתי מסוגל לדבר מרוב התרגשות. היא רצתה להוציא אותי מהדסים. סירבתי. התאהבתי בישראליות של הדסים, השתלבותי מהר מאוד גם בפעילות הספורט. באמצעות הספורט, בנה דני דסה את הביטחון העצמי שלי. רזיתי, הפכתי להיות ספורטאי מצטיין, התחברתי עם גדעון אריאל, ובמרוצת הזמן קיבלתי על עצמי תפקידים מרכזיים: סדרן עבודה, חבר בוועד הכיתה ונציג

הלל גרנות וגדעון עומדים.

נורית גנץ ומשה פרומין.

הכיתה במועצת התלמידים של הכפר. בכיתה י"א הדרכת תלמידים בכיתות נמוכות, וכך מימנתי את שהותי בכפר. התפקידים האלה הוכיחו לי, שאני שווה לאחרים. הדסים השפיע על כל חיי. שם אימצתי לעצמי את הישראליות. שם הכרתי את רעייתי תלמה. בצה"ל הייתי רב-סרן וקצין מיון בכיר. אחרי השחרור עמדתי בראש המחלקות לכוה-אדם בעיריית קרית-גת ובעיריית פתח-תקווה, ופיתחתי את היזמות הכלכלית באמצעות החברות העירוניות במרכז השלטון המקומי. החברות העירוניות הן המנוף הכלכלי של השלטון המקומי לטיפול בבעיות היום-יום של התושבים, להפיכת התושבים לקהילות חברתיות. את מה שקלטתי בהדסים יישמתי בכל מה שעשיתי. נורית גנץ-בן-יעקב הייתה חברתו של צ'ילי בהדסים. לדבריה הוא "היה מקובל בחברה, רקד טוב, דחף את כולם למבצעים חברתיים וארגן את המבצעים על הצד היותר טוב. חבל שצ'ילי לא הלך לפוליטיקה. הוא היה מגביה מאוד את רמת הפוליטיקאים בישראל".

נורית הייתה יפהפייה [מספר צ'ילי]. היינו חברים זמן קצר. ישבנו זה לצד זה בקולנוע, ושוחחנו על הספסל בגינה. זה היה תוכן החברות אז. אחרי חודשיים בערך מילאתי תפקיד של מדריך מחליף בקבוצה שלנו. באחת הארוחות ביקשתי לומר "בתיאבון", היא צחקה והפריעה לי. ביקשתי ממנה לשתוק, והיא המשיכה לצחוק. חדלתי לדבר אתה. היא שלחה לי מכתב, וביקשה להסביר את פשר שתיקתי. הסברתי, וחדלנו להיות חברים.

צ'ילי ואני חברים חמישים ושש שנים [מוסיף גדעון אריאל]. צ'ילי מייצג בעיני את נס הדסים: יתום בארץ זרה, בלא ידיעת השפה, בלא ידיעת המנהגים, היה לציר המרכזי של החיים החברתיים בהדסים. צ'ילי היה אדם כה מרכזי בהדסים, עד שבלעדיו הדסים היה מוסד אחר, וספק אם היה מתעלה לגבהים החינוכיים שאליהם הגיע. בבית-ספר אחר, ללא דיאלוג, ללא יצירתיות, ללא חיי קהילה דינאמיים, לא היו כישרונותיו החברתיים מתגלים ומתפתחים.

מי שחייב להדסים את אישיותו חייב במקצת גם לצ'ילי!

צ'ילי הוא חבר טוב של כל אדם, בייחוד אם למד בהדסים. צ'ילי, גדעון אריאל ואנוכי, נסענו לכפר מע'אר שבגליל העליון, להציע לראשי מערכת החינוך שם לאמץ את מודל הדסים. צ'ילי יצר מיד דיאלוג עם שלושת האחים הדרוזים ממשפחת דגש, שייצגו את הכפר. הוא הציע להם את עזרתו ולא רק בתחום החינוך, אלא גם בפתרון בעיות תקציביות. ניכר שעשה זאת מתוך חברות אמיתית. נוכחותו של צ'ילי יצרה אווירה של חברות, וניגשנו לתכנון ראשוני של יישום פרויקט הדסים לדרוזים, לנוצרים ולמוסלמים בכפר.

ד. "חשבת, איך מהדסים יצאו אנשים מוצלחים?"

אברהם ורוזה קורקידי ושלושת ילדיהם חיו בעושר ובאושר בעיר ברגמה שבתורכיה. לאברהם היו עסקים ענפים, ופועלים רבים עבדו אצלו. באחד הימים, בשנות השלושים למאה העשרים, גילה לו אחד מפועליו, כי למחרת מתכוונים התורכים בעיר לבצע פוגרום ביהודים. עוד באותו היום נטל אברהם את כל משפחתו, וברח בחוסר-כול לארץ ישראל. למחרת, אכן השמידו התורכים את כל רכושו.

בארץ-ישראל שוב הצליח אברהם בעסקיו, ונולדו עוד שלושה ילדים. בת הזקונים הייתה חברתנו אסתר. כזכור, פגשנו אותה ואת אביה, לאחר הנחיתה בנורמנדי, בקפה "פילץ" על שפת הים בתל-אביב.

שנותי הראשונות עברו עלי בצל המחלה הקשה של אמי - סרטן השד [מספרת אסתר].

היא הייתה דרך קבע במיטה, וסבלה ייסורים קשים. האווירה בבית הייתה מעיקה. בגיל צעיר מאוד למדתי לקרוא, וכבר מגיל ארבע ביליתי בקריאת רומנים זעירים ובקריאת סיפוריו של אביגדור המאירי. לפיכך, אך טבעי היה בעיני, שרפי שאולי,¹ שכננו, המבוגר ממני בשנה, היה נוהג לפתות אותי להצטרף אליו לחדר השירותים. שם היה מערטל אותי, ומשחק באברי המין שלי ושל. בהיותי נערה התרחקתי מבנים, אולי גם בגלל זיכרון הילדות הלא-מרנין הזה.

בימי שישי נהג אבי ליטול אותי עמו לקפה "פילץ" על שפת הים ולהתפאר בפני חבריו ביפי בתו. שם פגשתי בראשונה את גדעון אריאל, את אשר ברנע ואת אורי מילשטיין. גדעון מצא חן בעיני. היה בו יופי שקט, והוא הקרין עוצמה פנימית. אורי שאל אותי, האם שמעתי על הנחיתה בנורמנדי. השבתי שנורמנדי אינה מעניינת אותי. אורי העווה פניו בכוז. אמרתי לו שהוא משוויץ.

אחרי ימים אחדים פגשתי את גדעון. הוא הזמין אותי לביתו. קיוויתי שיעשה לי מה שעשה רפי שאולי, אלא שגדעון פתח דלת נסתרת בקיר, והראה לי שם רובים ואקדחים. הוא אמר לי שאבא שלו הורג בריטים. ברחתי הביתה, ולא סיפרתי על כך לאיש עד היום.

יום הולדת שש לא חגגו לי, כיוון שאמא הייתה במצב קשה. כמה ימים אחרי יום ההולדת שלא נחגג לקחו אותה לבית-חולים. היא נפטרה בבית-החולים. במשך תשע שנים, עד גיל חמש-עשרה, המשיכו לספר לי שהיא מאושפזת, וחיכיתי שתבריא. זמן קצר אחרי שאמא אושפזה, נשלחתי לפנימייה בנהריה, וביליתי בה שלוש שנים. היה לי טוב שם. המנהל גרשון דהאז היה מקסים. הוא סייע בהורדת מעפילים על החוף. גם אנחנו השתתפנו במבצע, כדי להקשות על הבריטים.

בינתיים, אבא התחתן עם אישה שנייה, שהשתלטה על רוב רכושו. שנאתי אותה. בגיל תשע הוא החזיר אותי הביתה. האם החורגת שיכנה אותי בחדר הכביסה והאשפה. אבא לקה בלבו, ובשנתיים האחרונות לחייו בילה את רוב זמנו במיטה. הוא נפטר בגיל ארבעים.

הייתי בת אחת-עשרה, ונשלחתי להדסים.

השהות בהדסים הייתה תקופה בחיי, גם אם לא מושלמת. לא ידעתי לרקוד, לא הייתי ספורטאית, לא היה לי חבר. הייתי די בודדה. קינאתי בכנות, שחזרו מהפרדס עם סימנים על הצוואר. מצאתי מפלט בקריאת ספרים.

כך התוודתה אסתר, אך באותה הנשימה הרהרה בקול:

חשבתי לעצמי, איך מהדסים יצאו אנשים מוצלחים? היינו חמישה אחים, ואני האחות הצעירה. ההורים מתו בגיל צעיר ממחלות ממושכות, שגרמו לאווירה קשה. אני ואחי הוכנסנו למוסד, והיינו בני מזל. אחרים סבלו יותר. היה ממש יתרון להיות במוסד. התחושה שלי היא שהסולידאריות שרחשה בין אנשי הדסים כשהייתה איזו צרה, הליכוד שהיה בין האנשים, זה מה שגרם להרגשה מאוד טובה, ויצאנו נשכרים.

בחופשות לא נסעתי הביתה. נסעתי עם חברות, הרגשנו בנוח זו עם זו. את התמיכה לא קיבלנו מהמשפחות, אלא אנו תמכנו זה בזה. האווירה הייתה טובה, לא קשה.

ניסיון הדסים העצים את כוחה של אסתר קורקידי לגבור על גורלה: חירות הקריאה והחשיפה לספרייה המשובחת בהדסים הבשילו בכך שזיכתה את עצמה באהבה עצמית, בהצטיינותה בלימודי ספרות אנגלית באוניברסיטה. טיפוח ערך העבודה כערך מרכזי בתפיסה החינוכית של הדסים הביא להצלחת הקריירה שלה, במשך שלושים שנה,

אשר ברנע וגילה הלמן.

1. לימים, מסעדן ישראלי מפורסם.

איריס כנעני, ירדנה, ציפי גולדין, אסתר קורקדי.

גדעון לביא: "מן האנשים החריפים ביותר שהכרתי".

אריה מר: "היה ציני".

כמנהלת משרד הייבוא והייצוא של גדעון אוברזון. והעיקר: אהבה. הקשר הדיאלוגי, הקרבה המיוחדת בין המורים לילדים, הביאו את אסתר למימוש ייעודה כמרפאת בשיאצו ולחווית החיבור לעולם.

אסתר הגיעה להדסים עם מטען שלילי ביחסה לעולם וביחסה לעצמה. אנרגיות שליליות מקפאות את המעשה. הדסים סיפקה לאסתר תמיכה חברתית, אך לא סילקה את האנרגיות השליליות שצברה. חלפו עוד ארבעים שנה עד שאסתר מצאה את עצמה עוסקת בשיאצו. ספק אם הייתה מגיעה לכך ללא הדסים.

פילי אלון, האישה הקשוחה ביותר בהדסים, שכולם פחדו ממנה, אהבה אותי [מספרת אסתר]. היא אמרה שאני ברווזון מכוער, ופעם אהיה יפה. עבדתי בבית-המלאכה שלה. מצאתי מפלט בעבודת ידיים, ובסוף ימי מצאתי שידי הן הקשר שלי עם העולם. בראיון שקיימנו אתה בדירה הקטנה והציורית שלה ביפו, מצאנו לא רק חדר טיפולים, אלא בת-שיח שמדברת על הכול, שעונה על כל השאלות וגם שואלת; שמחייכת בתבונה בלא להיפגע מציניות, מאירוניה או מסתם בדיחה תפלה שנפלטת. כשיצאנו ממנה הגענו למסקנה שהחמצנו אותה, אך היא לא החמיצה אותנו. התרומה הצנועה, שתרמנו לה בהדסים, סייעה לה למצוא את עצמה.

ה. אינטלקטואליזציות של סיטואציות

היו לי חמישה חברים קרובים בהדסים: אשר ברנע, הג'ינג'י, שהגיע יחד אתי לכפר לכיתה ו' בשנת 1952; גדעון לביא, שהגיע לכפר לאחר שנה, ולמד בכיתה מעלינו; בת כיתתנו, דפנה אורדנג-עבר-הדני, שחברותה האינטימית אתי בהדסים התגלגלה לאיבה, משום שאהבה אותי אהבה נואשת, ואחרי שעזבתי את הכפר ניתקתי את קשרי הרומנטיים אתה; אריה מר, מדריכנו החברתי בכיתה ט', שאתו ועם גדעון לביא יישמתי את פרויקט ה"ה"; ומיכאל קשטן, המורה לספרות, שגם היה מעורב בפרויקט ה"ה", ושמרתי אתו על קשרים הדוקים עד מותו.

גדעון לביא לא היה ספורטאי, ולא היה רקדן, אך היה מפולפל מאוד, מן האנשים החריפים ביותר שהכרתי בחיי. פלפולו היה סממן של הומו לודנס²: אינטליגנציה גבוהה משולבת בחדוות-חיים של שעשוע, של אלתור ושל יצירתיות. יחד עם זאת, היה בו סממן מובהק של הומו קריטיקוס מהסוג הציני עם עומק תרבותי. היה לו הכושר לאבחן פגמים, והיה לו האומץ להצביע עליהם. לא עניין אותו מה תלמידים אחרים אומרים עליו, כי בין כה וכה לא היו להם, בעיניו, כלים לומר דברים של טעם. אנשים כגדעון לביא נדירים בעולמנו, ובהדסים היה יחיד במינו. דבק בו הכינוי "פילפיל", במובן של פילוסופיה ופלפול. הוא היה התלמיד הטוב ביותר בכימיה אצל אריה מר, שהעניק ציונים שליליים לרוב, בממוצע של 3.8. הציונים האלה ביטאו את יחסו של אריה גם לציונים וגם לכישורי התלמידים. גדעון לביא קיבל אצלו תמיד 10, ולכן בכיתה י"א הוא למד כימיה עם תלמידי כיתה י"ב. ואגב, אריה מר היה יותר ציני מגדעון.

אריה מר היה ציני. לכן הערצנו אותו [מספר גדעון]. לא הכרנו מדריכים ציניים לפניו. רוב המורים היו כבדי-ראש, ובוודאי כך היה שלום דותן, שלקח את החיים ברצינות

2. "הומו לודנס" - בלטינית: "האדם המשחק". האדם המשחק מפתח את יכולתו באמצעות המשחק. הוא מגלה את סגולותיו, וכך מתפתח. משחק מזוהה עם חופש פעולה, ומניח חשיבה עצמאית מקורית. האדם המשחק מתפתח באמצעות התנסויותיו, המקנות לו את זהותו. במסתו, "אודות החינוך האסתטי של בני האדם", פרידריך שילר היה הראשון שהדגיש את חשיבות המשחק כמבצע כוליות החיים נגד התמיינותם ונגד המכאניזציה שלהם. לפי שילר, המשחק הוא הישג אנושי, ורק הוא לברו יכול להפיק את האישיות השלמה מיכולתו הפוטנציאלית של האדם. שילר טבע את האמרה "האדם הוא לחלוטין אנושי רק כשהוא משחק".

מוגזמת. אולי לכן זכה לחיים ארוכים, ואריה נפטר בגיל צעיר. ירמיהו היה אדם כה רציני, שבקושי חיך. כמובן, לא ידענו אז דבר וחצי דבר על חוויות ילדותו. פתאום בא אריה מר, ונראה אמריקני, מגחך.

כשמישהו אמר "שמוק", אריה הגיב: "מה שאינך רוצה להכניס לפה אל תוציא מהפה". הוא נראה אדם קליל כמו בסרטים האמריקניים. הוא כבש אותנו בציניות שלו. בשיעור ישב ישיבה מזרחית על קתדרה של מורה. רוב המורים הסתייגו ממנו, והוא היה מסוכסך תמיד עם ההנהלה.

הוא היה אדם כלבבנו. לפחות, כלבבי.

אריה מר התגורר בקצה המסדרון של קבוצה ה'. אריה, גדעון לביא ואני, יצרנו חוג פילוסופי משולש לאינטלקטואליזציות של סיטואציות. שלושתנו התחברנו בדיאלוג לפי מודל לודנס-קריטיקוס. ישבנו שעות על שעות במטבח של משפחת מר, שתינו קפה, וכרסמנו בסקוויטים יבשים. יצרנו שלישייה, שלא ניכר בה הפער בגיל ובהשכלה. לא היה נושא שלא דנו בו: שיטת החינוך בהדסים, הסכסוך היהודי-ערבי, השחיתות המתפשטת, מקום המתמטיקה בתוכנת האדם, תורת הקוואנטים, לרבות משל החתול של שרדינגר, ומה לא? בייחוד ניתחנו את הפגמים המבניים של מדינת ישראל ושל החברה בישראל. מעט האנשים בישראל ששוחחו בשנות החמישים על פגמים מבניים. זה היה עידן המיתולוגיות, ורוב הישראלים האמינו כי במדינת ישראל התממשה האוטופיה.

השיחות לתוך הלילה במטבחה של משפחת מר חוללו את האירוע המסעיר ביותר עבורי בתולדות הדסים – את שחזור פרשת הל"ה.

לעתים הצטרפה שושנה לרנר, אם-הבית, לשיחות המטבח בדירת מר, סביב האד שעלה מחמיצת הכרוב הנדירה, שחוה בישראל, ואריה כה אהב. חדות הבחנתה של שושנה הפתיעה אותנו שוב ושוב. בשנת 2006 עוד זכרה שושנה בצלילות ובהתפעמות את שחזור פרשת הל"ה, עד כדי כך שבלעדיה עוד עלול הייתי לסבור שזה פרי המצאתי. שושנה ניחנה באנרגיית אהבה נפלאה.

יצחק, בעלה של שושנה, היה פרטיזן שלחם ביערות נגד הנאצים. במטבח סיפרה שושנה על עלילות בעלה, ואנחנו ישבנו עם פיות פעורים. התחלתי להבין שהגיבורים היהודיים האמיתיים לחמו ביערות במלחמת-העולם השנייה ולא, למשל, בשכונת קטמון בירושלים במלחמת העצמאות. שאלתי את עצמי מדוע יצחק לרנר הוא רק מחסנאי בהדסים; ויצחק רבין, שישן בפנסיון רייך בירושלים כשהתחולל קרב קטמון, הוא אלוף בצה"ל וראש אגף ההדרכה. העליתי השערה שאנחנו מפתחים במדינת ישראל תרבות מיתולוגית, והיא תקרוס ביום מן הימים. אריה תלה בי מבט משועשע, ואמר, "הפתרון הוא לרדת מן הארץ כל עוד ניתן".

לא ידעתי האם דיבר ברצינות, או בציניות כהרגלו. בשבילי הירידה מן הארץ לא הייתה אף פעם אפשרות.

ו. "גם המשוגעים יודעים לבכות"

דפנה ביקשה להצטרף לחוג הפילוסופי. דחינו אותה, כי רגישות-היתר שלה הייתה למעמסה עלינו. החלטתי אז לנתק את יחסינו האינטימיים, שיצרו בי מועקה. הודעתי לה על כך רק לאחר שעזבתי את הדסים, כשהיא באה אלי לתל-אביב. לה זה היה רגע קשה. אריה דווקא חיבב אותה, וגדעון תפס את מקומי אצלה, גם אם לתקופה קצרה. אבל את ההחלטה הסופית קבעתי אני: היא לא תשולב. אולי גם על זה נטרה לי דפנה עד יום מותה. היום אני סבור שטעיתי. הייתה לה אישיות עשירה ומורכבת, ודיאלוג אתה היה מפרה את כולנו.

יחזקאל ואריה, קבוצה ה'.

דפנה הייתה מוכשרת מאוד. היו לה דמיון עשיר ויכולת הפשטה, אך היא לא הייתה חריפה, ובוודאי לא ערמומית. דפנה הייתה פגיעה מאוד. כשרגישותה גאתה, היא הייתה עלינו לטורח, בייחוד כשנכנסה לתנוחת עלבון, שגרר אתו ברוגז מסוג "שברו את הכלים ולא משחקים", שגרר אחריו תמיד מאמצים ליצור אתנו קשרים הדוקים יותר.

דפנה האמינה במודל הקונפליקט: להתקרב דרך משברים. המשברים, שדפנה חוללה, הצחיקו אותנו, ולפעמים הגבנו כלפיה בחוסר-סבלנות. לא התייחסנו ברצינות לשיריה שביקשה לקרוא באוזנינו. תלונותיה על שאמה אוהבת את אחותה היפה ולא אותה, המכוערת - כך, לדעתה - שעממו. חשבנו אז שהיא קוטרת וילדותית. היום אנחנו מבינים שהייתה רגישה, כפי שראוי למשוררת להיות. אולי נכון יותר לומר, שמידת שבירותה הייתה כזו, שכתבתה הייתה אמצעי שרידותה היחיד. מתוקה זכרה שכתבה נפלא, אך הייתה בחורה מנותקת, לא טיפוס ריאליסטי, לא טיפוס לוחם. והרי הרקליטוס לימד אותנו שהמלחמה היא אם הכול.

דפנה בכתה על כתפי חברותיה, והן אסרו עלינו מלחמה חברתית. תמר הייביש-קשת רוגזת עלי עד היום בגלל דפנה. מתוקה הזכירה לי איך קטלתי בכיתה חיבור מצוין של דפנה, שהגיעה עד דמעות. באחד הפורומים באינטרנט קראתי שגם רן, בנה, נוטר לי איבה. כנראה, הציניות של גדעון לביא והאירוניה שלי הכאיבו לדפנה עד יום מותה. ואכן, זמן קצר לפני מותה היא התנתה את השתתפותה בפגישת חברים בכך שלא אשתתף בה. התמיה אותי המומנטום של רגשותיה, דווקא רציתי לבקש ממנה מחילה על תוקפנותי כלפיה ועל האופן שבו הודעתי לה על סיום חברותנו. הנה אני מבקש זאת כאן, והקוואנטים יעבירו לה את בקשתי דרך תודעתם של קוראי הספר.

תמר קשת-הייביש אמרה לי בשיחת טלפון בשנת 2005, "התנהגת לדפנה לא יפה. הייתה ביניכם קרבה, ואתה התנהגת אליה בצורה מעליבה. דיברת אליה לא יפה. דפנה הייתה מוכשרת. הייתה אדם פגוע. עברה חיים איומים. אביה נהרג במלחמת העצמאות. אמה לא הסתדרה אתה, לא ידעה להיות אם, ושלחה אותה להדסים".

"דפנה ואני היינו באמת חברים טובים בהדסים", עניתי לה, "היה לי כיף אתה, ובעיקר מעניין. היא ביקשה להמשיך את החברות אחרי שעזבתי את הכפר, ומבחינתי זה לא בא בחשבון. באמצע שנות החמישים, כשלא היה אינטרנט, שלא לדבר על סקייפי, ואפילו טלפון לא היה בכל בית, לא ניתן היה, לדעתי, לקיים דיאלוג כשהיא בהדסים ואני בתל-אביב. היא לא השלימה עם עמדתי, והניתוק היה לה קשה".

לפי תגובת תמר בטלפון, תשובתי לא הייתה מספקת. מנקודת-מבט ואולי גם מנקודת-המבט של דפנה, ושל בנות נוספות אז ושל נשים נוספות היום, נהניתי מחברתה, אך לא הבנתי אותה כלל, ולמעשה ניצלתי אותה. בעיניהן, זו לא הייתה חברות מצדי, אלא ניצול אגואיסטי. גם ההבנה, שהניתוק ממני היה הגורם לכעס עלי, היא, בעיניהן, הבנה אגואיסטית. הן, כנראה, סבורות, שהכעס עלי היה בגלל יחסי הפוגעני לדפנה.

חווה מר הייתה אחות במרפאה ובחדרי-החולים בכפר. בדרך-כלל, היא נמצאה שם. כשהצטרפה לשיחותינו בדירתם, והגישה לנו קפה ועוגות מעשה ידיה, שאבנו ממנה מידע על הסידורים בחדרי-החולים, והיכן נמצא המפתח. את המידע הזה ניצלנו כדי לבלות שם, בנפרד, עם בנות-הזוג. בחדרי האירוח המרווחים והפרטיים כשל בית-חולים, עם מקלחות וקפה, היה הרבה יותר טוב מאשר במתכן.

בערב שבת אחד פרשנו, דפנה ואני, מאולם הריקודים, שבו נהגנו לשבת, בוהים, כיוון שמעולם לא השתתפנו בריקודים, והתגנבנו לחדר-החולים. בדרך שוחחנו.

"אם תראי את האור בעיני, אראה את האור בעינייך. זאת על רגל אחת תורת הדיאלוג כולה", אמרתי.

“אני אוהבת אותך מאוד, כעוצמת הסוכר בפיו של ילד, שאכל רק תפל. חבק אותי חזק. אני הכול, אתה הכול. בוא נתרסק”.

“הגאולה נעשית תוך כדי מלחמה. מלחמה היא קשר בין אחרים. בלא קשר אין מלחמה. בלא אחרות אין קיום”.

“אבל אני מראינת את העתיד הבלעדי שלך, או שאני רק מלווה אותו בקונטרפונקט³, או בהד. סר ריצ'ארד ברטון, החוקר הגדול של מקורות הנילוס, של ערוות הנשים ושל שמיו של היורה, היה האנתרופולוג האמיתי של השכחה, של כל מה שהאחרים קראו לו חיים: הם חיו בעבר, והוא יצר את הציפור הכחולה במירוץ המפליא יותר מן החלום. לכן, אמר, ששירתו הטובה ביותר לא נרשמה – כמו העיוורון של הזמר בלב לועו. את שירתו הטובה ביותר אני מנסה לכתוב אתך. לכן, כנראה, לא אכתוב אותה לעולם”.

ריצ'ארד ברטון?

“מה אכפת לך?! הוא מטאפורה שיצרתי עבורך. והוא גם מי שתרגם את אלף לילה ולילה מערבית ואת קאמה סוטר מה מסנסקריט; אמי מעריצה אותו, וספר שלו התגלגל לידי בספרייה הביתית. הוא היה איש עט ואיש חרב, גאון, נלחם במלחמת קרים ובהודו, חקר את אפריקה, וגילה את המקור העיקרי של נהר הנילוס. הוא היה הלבן הלא-מוסלמי היחיד שחדר לעיר הקדושה האסורה, מכה, כשהוא מתחזה לדרוויש”.

חשבתי האם הייתי מעז לעשות את מה שהוא עשה, וחשבתי על הל"ה ועל שיירת “הדסה”, שבה נהרג אביה. דני דסה ניסה להצילו בירי מקלע מהר הצופים. לעומת זאת, אנשי פלמ"ח, שהגיעו באותו היום בשיירה לירושלים, לא חשו לעזרה. מי הישראלי האולטימטיבי – שלמה פוגל, איש הפלמ"ח, שכל העולם משבחו, או דני דסה, איש חטיבת “עציוני” הירושלמית, שכל העולם משמיצה. חשבתי לעצמי: ביום העצמאות אפתיע את הכפר. אז ייחשף לעיני כול הסוד של אריה מר, של גרעון לביא, של דפנה ושלי. אבל זה היה הלילה שלנו. הלילה האלף ושניים.

חמקנו לחדר-החולים בחשש שמישהו יבחין, נעלנו את הדלת מאחורינו, ופתחנו את התריס לרווחה. ריח פרחי ההדרים פרץ לחדר, ושיכר את תודעתי. לא ידעתי אז שיש לי אלרגיה לאבקת פרחים. הרגשתי שאני קרוב לעילפון. חשתי פרפור. הלב כמו עלה לגרון. התיישבתי על המיטה, ואמרת, “סלחי לי, אין קיצורי-דרך”.

“אני אוהבת את אהבתך לאינטלקט המופשט, את החיה המחפשת שבך, את נכונותך לוותר על הכול ולמען הכול”.

דקלמתי לה שיר של דודתי הגדולה רחל:

מלמטה, למעלה...

כך:

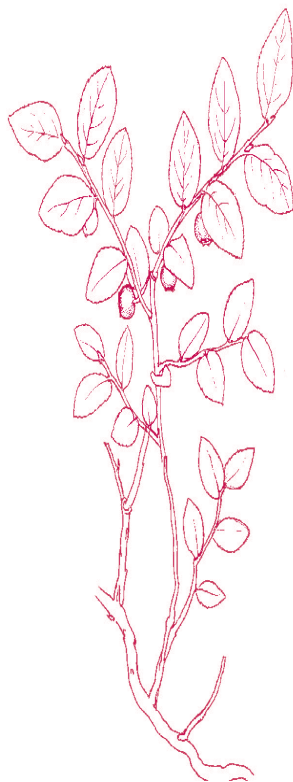
במבט מסור ועגום

של עבד, של כלב נבון.

הרגע גדוש וזך.

³ “קונטרפונקט” הוא צורת הלחנה במוזיקה המערבית הקלאסית, במקורה דתית-נוצרית, שהומצאה בשלהי הרנסאנס, ופותחה, בין השאר, על-ידי ג'ובאני פייר לואיג'י די פלסטרינה (1525-1594) והכנסייה הנוצרית ברומא. צורת הלחנה זו התבססה על צורה מוקדמת יותר שנקראה “קנטוס גרגוריאני”, והומצאה עוד בימי הביניים. הקונטרפונקט נשאר פופולרי עד ימינו, אך הגיע לשיאו בתקופת הבארוק, בעיקר ביצירה של יוהאן סבסטיאן באך, שפיתח את הקונטרפונקט באופן נרחב. מבחינה מוזיקלית, קונטרפונקט הוא שני קולות (מנגינות, לחנים), או יותר המנוגנים, או מושרים בו-זמנית, כשלכל אחד מהם עצמאות ריתמית (קצב) ומלודית (מלודיה). במילים אחרות, המנגינות שונות זו מזו בלחן עצמו ובאורך הצלילים. דוגמה טובה לכך היא דואט, שבו לכל כלי יש תפקיד משלו, ומתקיים ביניהם “דו-שיח”. מאחר שהמנגינות השונות מנוגנות בו-זמנית, נוצרים ביניהן יחסים הרמוניים, מעניינים ומורכבים, ובכך יופייה של צורת הלחנה זו.

דומייה
וכוסף סתום
לנשק את יד הארון

"זה תיאור מדויק של משגל", אמרה.
"בא לך לנסות?"

לא השיבה. היה לה צורך נואש לקרוא באוזני שיר שחיברה. חשבתי שמן הראוי לשחק באהבה, אף שהיא ריגשה את תודעתי, לא את גופי. היא בלבלה אותי. הייתי אז בשלב גילוי האישה בהתפתחותי. הייתה אישה, וגם אהבה אותי, אך כבואי לממש את האהבה לא חשתי בהיענות גופה. הוא היה נרפה, כמעט אדיש. התחלתי להבין אז, שתנאי הכרחי לאהבה היא היענות. היא נענתה קוגניטיבית ונפשית, אך לא גופנית. בלא המשולש המסעיר הזה אין מתקיימת אהבה - בכל אופן, לא אצלי. היום אני מבין מדוע לא נענה גופה: את האהבה חוותה כחסך, כצורך נואש שתלתה בי, ולא כאושר העולה על גדותיו מרוב קיומו בה. אז חשתי שאני משמש לה אמצעי ולא תכלית. אף שלא הייתה סקסית, היא הייתה אישה, וגם אהבה אותי, לפי דרכה, ולהיות נאהב זה תמיד מעורר. קרבתי אליה. היא התמידה בקריאת השורות הקצרות כמו לא הבחינה בניעותי. השיר היה זעקה על יחסי אהבה-שנאה שלה עם אמה, בעלת הגלריה הירושלמית ברטה אורדנג, ועם אחותה היפהפייה. משירה הבנתי שדפנה דחוייה במשפחתה, ואחותה אהובה. אמה, אספנית הציורים, סלדה מבתה על היותה אינטלקטואלית. שנאת האינטלקטואלים היא תופעה נפוצה. דפנה לא ידעה איך להתמודד אתה, וביקשה נואשות את עזרתי. חברותיה יכלו לרחם עליה, אך לא לסייע לה.

"מה יחסך לאמך?" שאלה כבדרך אגב.

"אני דווקא הבן האהוב", השבתי, "אהבה לא חסרה לי, אולי היא מצויה אצלי במנות גדושות מדי. הצרה היא, שאמי מתאמצת מרוב אהבה לכפות עלי את רצונותיה, ועדיין לא נולד האדם שיוכל לעשות זאת."

דפנה התבוננה בי בקנאה, והסירה את חולצתה. תוך כדי כך אמרה: "אני מוכנה להתחלף אתך. גם בהדסים כולם נגדי".

"גם את החצאית", פקדתי, והיא נענתה.

היינו אז בני חמש-עשרה. באותו הזמן כבר גמרתי בלבי לעזוב את הדסים. דפנה מעולם לא משכה אותי, אבל משחק האהבה סקרן אותי. קראתי אז את הדיאלוגים של אפלטון, ולמדתי שניתן להגיע לאמת דרך האהבה. לא הייתי אז מודע לעובדה שאפלטון התכוון לאהבת גברים.

בשוכבה עירומה אמרה לי דפנה, שאני מכווער. שאלתי מדוע היא נמשכת אלי. היא גיחכה במרירות. על כאב אי-השתקפותה באישוני היא לא מחלה לי. יותר לא דיברנו באותו הלילה. ישבנו עירומים על מיטת החולים המיומת, והתבוננו בכוכבים.

בארבע וחצי לפנות בוקר חזרנו מתוסכלים לבניין קבוצה ה', ונפרדנו בלא לומר שלום - היא לאגף הבנות, ואני פניתי למועדון. חשתי שהיא מלאת-חימה, והייתי בטוח שעליה להיות מאושרת. אושר הוא שיאו של דיאלוג "אני-אתה", ולפיכך יש בארץ רק מעט אנשים מאושרים. באותו הלילה הבנתי, שמשחק האהבה יכול להיות מאוד לא משעשע כיוון שהוא אושר גדול, או צער תהומי. במשחק האהבה אין מישורים. הבנתי שכדי לא להכאיב, עליך לקצץ את כנפיך. אך אז, אין הרים, אין מצולות, אין סיכוי להתבונן במפץ הגדול, ולשרוד את הקריסה הגדולה. אז יש מישור וחלקה קטנה בבית-קברות שתשמש כרבות הימים לאויבים שיכבשו את הארץ.

במועדון התיישבתי ליד אחד השולחנות, שנפרסו עליו גיליונות של העיתון "דבר". על

שולי "דבר השבוע" רשמתי את סיכום חיי עד לאותו הרגע:

גם המשוגעים יודעים לבכות
אף כי בכיים נשמע כנהמה
אף כי דמעוניהם אינן מלוחות,
אך מי טועם דמעת המשוגע?
רחוב מאוד אפל
בעיר פיכחים נרדמת
מכיר אותו היטב,
ידיד הוא לו מכבר.
חמה המדרכה
מהיות לו למשכבת
ועמוד חשמל -
כר למראשותיו.
גם המשוגעים יודעים לחלום,
וחלומם פשוט הוא ורגיל:
אישה בכותונת וזוג ילדים
וחיוך לא על דרך היתול.
אך קול כבר צועק:
משוגע, הסתלק!
וידיים מושכות בזקן.
אישון מתנוצץ
ראש מתפוצץ.
הוא נכלא לחלום -
לעולם.⁴

דפנה אורדנג: "גם משוגעים יודעים לבכות".

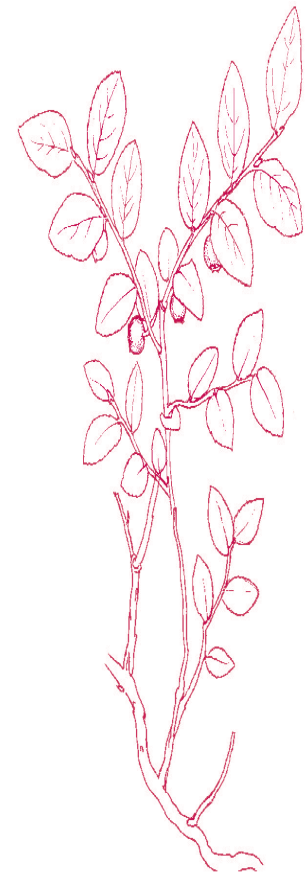
כשסיימתי, נקוו דמעות בעיני. "איני דומה לאחרים, אך האם אני משוגע?" שאלתי את עצמי. חשתי בחום גוף מאחורי. קלטתי נשימות. כף יד נגעה בכתפי. ידעתי שזו אינה דפנה. כף ידה הייתה מגושמת ולוחצת. כף היד הזאת הייתה רכה, מלטפת. "אורי", שמעתי את קולה הרך של שושנה לרנר, אם-הבית, דודתו של משה פרומין, חבר כיתתנו. לשושנה ולי היה דיאלוג סודי ללא מילים. הדיאלוג הזה, עלי להודות, מתקיים חמישים שנה. היא הבחינה בניצוץ שבי, אני ידעתי שהיא תשמור לי אמונים, יהיה אשר יהיה. היא הייתה ניצולת שואה. אני ביקשתי להבין את חידת השואה, כדי לנטרל את שלוחותיה.

"רוצה להשמיע לי את השיר?" אמרה.

"זה לא שיר, זה סיכום חיים".

נשקה על לחיי, ואמרה: "עוד נכוננו לך עלילות". קראתי בפניה. דמעות נקוו בעיניה. השעה הייתה שש לפנות בוקר. היא הוליכה אותי לחדרי לישון, שעה עד ההשכמה. כשנכנסתי, גדעון אריאל התעורר. "אורי, מה עשית עד עכשיו. כמה בנות דפקת?" שאל, וצחק כהרגלו צחוק טוב-לב.
"דפקתי את עצמי", השבתי.

נכנסתי למיטה, ולא הצלחתי להירדם. הרהרתי במר-גורלי, שאינו בעצם כל-כך רע. שירי דפנה מאותם הימים לא נשמרו אצלי. בשנת 1975 היא פרסמה ספר שירי ילדים.

4. השיר התפרסם בתחילת שנות השישים באחד המוספים הספרותיים, ובשנת 1963 בספר שירי, אחרי הכל, בהוצאת קריית ספר.

השיר המוביל בספר, שהוא גם כותרתו, הנו: "הגברת צפרדע בוכה במקלחת":

הגברת צפרדע בוכה במקלחת
 בוכה במטבח ובוכה במיטה,
 למרות שבכל השלולית אין כמותה
 בטיגון חביתה.
 וכל העוגות של הגברת צפרדע
 תמיד מצליחות והבית מבריק,
 והיא מתלבשת בחן ובטעם,
 אפילו בשיק.
 אז למה בוכה הגברת צפרדע
 שיש לה כל אלה, ובעל נחמד,
 ונחת רבה מתריסר ילדיה
 וגם מעמד!

האין זה שיר אוטוביוגרפי?

ז. מ"מצפן" עד אלוהים

אריה לביא, הגנן משכונת אחוזה על הר הכרמל בחיפה, נתן לגדעון, בנו, חינוך שמאלני. בשנתיים שבילינו יחד בהדסים, שמאלניותו לא ניכרה - אולי גם בהשפעת, שהרי השמאל הוא מטפל-מניפולטיווי. כשהוא נתקל בחום, הוא מתמוסס. אחרי שעזבתי, הגיע להדסים אריה בובר, התחבר עם גדעון לביא, והתפתח סיפור אחר לגמרי. בראיון עמנו טען גדעון, שאינו שמאלני. אבל בהשפעת אביו, בהשפעת המועדון הפילוסופי-ביקורתי-ציני שלנו ובהשפעת אריה בובר נולדה אצלו פעילות פוליטית. יחד עם בובר, היה פעיל ב"מצפן".

אריה בובר וגדעון אריאל.

אריה בובר נולד בשנת 1940 בחיפה למשפחה ענייה. הוריו היו דתיים, ואביו שימש כחזן. כשהיה בן שמונה נפטר אביו. אמו החולה שלחה אותו ואת חווה, אחותו, לפנימייה דתית. לאחר שמונה חודשים החזירה אותם לביתה, ואחרי כמה שנים שלחה אותם להיות ילדי-חוץ בקיבוץ כפר-רופין. לפי עורך-הדין אבי ברדוגו, "חיי התחילו כטרגדיה יוונית - אמו ויתרה עליו, והעדיפה את אחותו. יום אחד הוא מצא הסכם בין הוריו, שעמדו להתגרש (אביו מת קודם שהספיקו), ובמסמך הזה הודיעה אמו על רצונה שאריה ילך עם האב. גם בהמשך, לאחר שאביו מת, היא התרכזה בגידול אחותו, ועליו

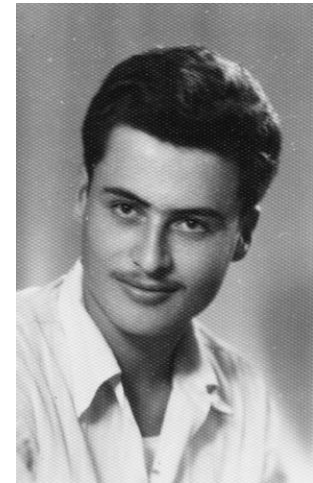
ועליו ויתרה לגמרי".⁵

"מצפן" הייתה ענף "צברי" של התנועה הקומוניסטית [מספר גדעון לביא], שהוקם בשנת 1962 על-ידי כמה פורשי מק"י, שקראו תיגר על המנהיגות הקומוניסטית של מאיר וילנר ושל ד"ר משה סנה. בין החברים בארגון היו משה מחובר, עודד פילבסקי, עקיבא אור, אהרון בכר וחיים הנגבי, שגם העניק לארגון את השם "מצפן".⁶ היעד העיקרי של "מצפן" היה פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ומתן הגדרה עצמית לכל הצדדים ולכל העמים באזור. יותר מאוחר, הם נכנסו גם למאבק על הבעיה המעמדית במדינה, כשהאויב היה ההסתדרות, שהייתה גם המעביד וגם האיגוד המקצועי, המתווך בסכסוכים. "מצפן" רצתה להקים איגוד מקצועי, אמין ובלתי-תלוי. אריה בובר לא היה שמאלני בהדסים, אלא אגו-מאניאק, שראה את עצמו כחכם מכל אדם, ועסק אובססיונית בשרירותו הבסיסית באמצעות מניפולציה פוליטית של מיניותו. הוא דיבר הרבה, וגם אמר דברים ששמאלנים אומרים, אך לא התייחס אליהם ברצינות. תמיד היה נאהב עד כדי טירוף על-ידי הנערות ועל-ידי הנשים היפות ביותר בחוגו. גם מתוקה נטרפה:

אריה בובר הגיע להדסים, בשביעית, מהצפון. היה לפני-כן בקיבוץ. מאחורי אריה, כילד דחוי, הייתה כבר היסטוריה של כמה מוסדות. הוא שלט באנגלית בצורה שהפתיעה אותנו. היה מאוד אינטלקטואלי וכריזמטי. היה אוטודידקט וחתן. הוא הקסים. בביתו הרגיש מיותר. חיפשו לו פתרון, והוא נדר. ידע על סקס יותר ממה שחלמתי, קיבל הדרכה רחבה ממישהי מבוגרת. אריה אהב נשים [מספרת נורית גנץ-בן-יעקב]. הוא היה ג'נטלמן, חכם, דעתן, היה מדבר הרבה, ומתאמץ להרשים ולהשפיע. לא הייתי מסתכנת עם אחד כזה, ומכל מקום הוא לא הטיפוס שלי.

בהדסים התחיל בובר לגלות שיש לו תכונה המאפשרת להעביר חיים ממשיכת נשים אליו [מספר גדעון לביא]. פעם נאנח, באומר, שידע נשים רבות: "כשהייתי ילד, התפללתי לאלוהים, שילך לי עם בנות. צריך להיזהר מה מבקשים". תמיד הייתה אישה שהייתה מוכנה לטפל בו, והוא לא עמד על רגליו. תמיד מישהי תמכה בו. הוא מת בעודו חייב כסף לחצי כדור-הארץ, רובן נשים. לא ידע להתפרנס. ניסה להיות בלתי-תלוי בנשים, וזה קשה כשהולך לך אתן. התפרנס קצת מתרגום מדע בדיוני, מאמרים, החיפוש אחר המופלא של אוספנסקי והדרך הרביעית, תמצית תורתו של גורדייף. אחרי שזרקו אותו מ"מצפן", החליף את מרקס באוספנסקי: הפילוסופיה של ה"גורו" הרוחני החדש והאזוטרי שירתה היטב את הצורך שלו להרגיש עצמו כסופרמן, את הפולחן העצמי שלו, והעניקה לו אשליית צמיחה והתפתחות. הייתה בו המון כריזמה, והיה נדיב, בלי אגורה בכיס.

לנו נראה, שאריה פיתח התמכרויות למין ולמיסטיקה כתגובה פוסט-טראומטית לנטישתו. הוא גם העצים את הכריזמה שלו, ושיחק באשליית נאורות כחיפוי על פצעו. הוא לא היה יחיד - לא בהדסים, ובוודאי לא מחוצה לו - אך הכריזמה שלו ויפי-תוארו גלגלו בעיני מעריציו - ובעיקר, בעיני מעריצותיו - את ההתמכרויות הללו לאישיות אידיאליסטית. נראה לנו, שבמקרה של אריה, הדסים נכשל באיזון מצוקותיו - אולי גם משום שהוא כילה אצלנו רק שנתיים. עדותה של נורית ברמור, חברתו, פותחת צוהר להצצה אל יסודות הפצע של אריה ולהתמכרותו האובססיונית לאהבה ולכיתות רוחניות. תוצא ההתרוקנות

אריה בובר: "היה כוחני גם ברוחניותו".

5. נרי לבנה, "הארץ", 16 במאי 2003.

6. יש בכך משום אירוניה של ההיסטוריה שכעת כתב-העת של התנועה למנהיגות יהודית, שבראשה עומד משה פייגלין, נקרא "מצפן".

של התנהגות זו על בת-הזוג מעיד יותר מכל דבר אחר על חולניותה.

בי"א, לאחר חופשת הקיץ, חזרתי מפולין להדסים [מספרת נורית ברמור], ופתאום הכרתי את בוכר, כשסיים את יחסיו עם מתוקה. בוכר ואני היינו יחד בחוג לדראמה בהנחיית בומבה צור. בשוכנו מן החוג התחלנו במערכת יחסים פילוסופית, בוויכוחים ממושכים, והייתה משיכה: הוא היה זקוק לזיוני שכל, כדי להביע משיכה גופנית, וזה היה מתיש.

הייתה בינינו חברות ארוכה. הוא ליווה אותי עד האונייה כשנסעתי שוב, וניסה להתקשר אתי כשחזרתי מווארשה. הרגשתי שהחברות אתו תובענית מדי. לאחר שהלכנו בשתיים בלילה לחדר, אמר שאינו רוצה להיפרד, וישב על הדשא מול חדר, כדי שאראה אותו, ומצפוני ייפגע.

הוא היה מר-נפש בהתנהלותו, שהתאפיינה בשנאה עצמית, שלאחר שנים הובילה לשנאת עמו. הוא התחבר עם השמאל החדש בארצות-הברית. כשהריתי, נשארנו בקשר, והוא כל הזמן בא לבקר. פעם בא לקחת אותי מהעבודה, והתפתח בינינו ויכוח על איין ראנד, שעמה התכתב. הוא היה אובייקטיוויסט, והתחבר עם אורי אבנרי בשנת 1963.

בוכר היה בעל אינטליגנציה גבוהה מאוד. היה מוכשר מאוד, אך אישיותו הביאה אותו לשנאת עמו.

אביו מת ואמו נטשה אותו: היא אמרה שתיקה את הבת, והבן ילך עם האב. הוא כתב לי שאמי חשובה יותר מבחינות הבגרות שלי.

בוכר היה צריך חיזוקים. הוויכוחים נועדו להציג את עצמו במרכז. תקופה מסוימת היה מורה להיסטוריה, ומיכה שגריר, תלמידו, סיפר שהתלמידים העריצו אותו. הוא היה אוטודידקט ואישיות כריזמטית. הייתה לו תפיסה של בני אור ושל בני חושך. היה חבר טוב של משה קרוי.

פגשתי את בוכר בחברת קרוי בחוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית. בחברת קרוי נעלמה הכריזמה של בוכר. קרוי היה אז "גורו" של בוכרים למיניהם. הוא היה סטודנט חריף מאוד, ששם לו למטרה להפריך כל טיעון, שמישהו בחוג השמיע, לרבות המרצים, אך לו עצמו לא היה שום טיעון. הייתה בו חריפות נעדרת עומק, שממנה הזהיר אפלטון כשאסר על אנשים מתחת לגיל ארבעים ללמוד פילוסופיה. הדבר נכון גם לגבי קבלה. אמרתי לקרוי, שיגיע למבוי סתום ויתרסק. בוכר פרץ בצחוק, ודחק בקרוי לא לבטל את זמנו עלי. קרוי ניער מעליו את בוכר, והמשיך בהתנצחות אתי. הוא חש כי איתרתי את נקודת-תורפתו, ולי אז אצה הדרך. לימים התבוננתי בקרוי במנוד-ראש, כשטען בראיון בטלוויזיה הישראלית, כי בני חושך מבקשים את מותו. למחרת נעלם, ואחרי ימים אחדים נמצאה גופתו.

על תוצא ההתרוקנות העצמית של אריה בוכר, הנובעת מתלותו הנפשית, ועל מה שנראה כהתרוקנותו הסופית מעיד גדעון לביא:

כש"מצפן" התפלגה, אריה בוכר נשאר עם אנשי "מצפן" תל-אביב. הוא רב אתם, והיה מר-נפש. הם אמרו לו, "לך מפה", והוא הלך. עזב לירושלים, ירד לשארם א-שיח', נחת על כחורה, וחי אתה עד שנמאס לה ממנו. בא לחיות בחוות שער-הגיא, ורב שם עם כולם. רק דבורה בן-שאול דיברה אתו, והחזיקה אותו - עד שגם לה נמאס, ואמרה לו, "לך".

הוא בא לראש-פינה, וגר אצלי חודשים אחדים, עד שארגנתי לו בית לגור בו חינם. שיפצנו לו את הבית, והוא היה תלוי בחשמל משכנים, שאני חיברתי לו. אחר-כך שילם שכר דירה סמלי בסך עשרה דולרים לחודש. הוא חי בנסיבות של קומונה, ואירח

אנשים. בשנות השבעים היו בצפון קומונות. היו בראש-פינה צמחי מריחואנה רבים וגבוהים יותר מאקליפטוסים. עורכת-הדין לאה צמל הייתה בת-זוגו של אריה בוכר במשך שנה, בתקופת "מצפן". לדבריה:

הוא נשאר מאוד כוחני גם ברוחניותו. הוא אמנם הצליח לכבוש את תאוותיו הגדולות, וחי בצמצום גדול. הוא הגיע עד פת לחם, עם הרבה פירורי מריחואנה עליה, אבל הוא שמר על לשונו החריפה ועל הביקורתיות הגדולה שלו. הוא אהב ללמוד וללמד, והדור הצעיר היה חשוב לו. הם היו באים אליו, כמו ל"גורו", והוא הקריא להם דברים, ודיבר. אי-אפשר להכחיש, שגם התחוללה בו תמורה רצינית: מבוהמיין ומעירוני הפך לפתע לאיש טבע. בכל פעם שהייתי באה לבקר, הלך אתי לטיול להראות לי עוד דבר יפה. הטבע הפך לחשוב לו. אפשר היה לראות, שהוא עכשיו אדם שמנהל מאבק איתנים לברו, כדי להשתנות, וגם נושאי שיחתו השתנו – במקום פוליטיקה הייתה עכשיו הרבה, מה שקוראים, רוחניות ואלוהים. אני חושבת, שלקראת סופו הוא גם פיתח חיבה לדת היהודית. בביקורי הלפני אחרון אצלו הוא עוד היה בריא, ואמר לי שהוא רוצה לקחת את גאיה, הילדה שלו, לבית-הכנסת, לראות את טקס שמחת-תורה, ואני די נדהמת⁷.

אנו לא נדהמים, כיוון שזיהינו בחייו את התגלמות הגלגול הישראלי של אסכולת פרנקפורט/הר האמת, את הטלטלה הבלתי-נמנעת של חוסר האחדות בין שני חלקי השסע הרוחני-חומרי של השמאל הישראלי: מהחומרנות המרקסיסטית של "מצפן" לרוחניות העידן החדש בכת גורדייף. ברור לנו שאריה בוכר וחבריו ב"מצפן" היו ילדים רוחניים של מרטין בוכר ושל חבריו, באסכולת טלביה, והם הורים רוחניים של יוסי ביילין ושל חבריו בשנת 2006. סביר להניח, שאריה בוכר הגיע לאסכולת טלביה בגלל ילדות עשוקה ומעוותת, פרי התעללות רגשית קשה. הדבר מלמד, כמוכח, לא רק על אריה, אלא גם על האסכולה ועל מקורות כוחה.

נשוב משוטטותנו העצובה משהו בעקבות חברנו אריה בוכר, אל ראשית פעילותו הפוליטית עם גדעון לביא:

כשלמדתי כימיה בטכניון, שירת אריה בוכר בצבא קבע, בקומנדו הימי, כאפסנאי חבלה. הוא קץ בחיפה, ועבר לתל-אביב. הוא התרועע עם נתן ילין-מור, אחד משלושת מפקדי לח"י לשעבר ועורך הדו-שבועון "אתגר", ועם גבי לחמן, שאותם הכרתי באמצעותו. עבדנו במערכת "אתגר" בעזרה טכנית: קיפלנו עיתונים. לא השתתפנו בכתיבת מאמרים. לעומת זאת, ידענו שאורי סער, הפובליציסט הביקורתי של "אתגר", אינו אלא אורי מילשטיין, שלמד אז כלכלה ופילוסופיה בירושלים.

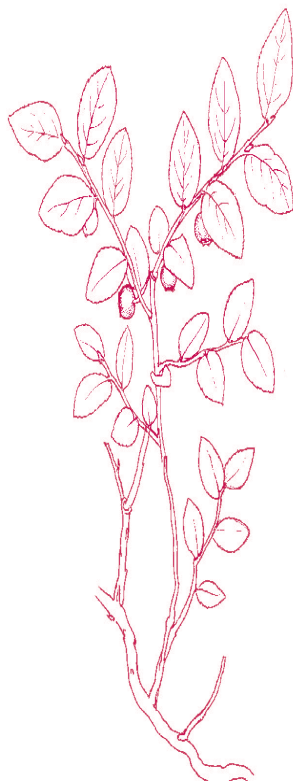
אריה היה אכול קנאה על שמילשטיין מפרסם מאמרים יחד עם אורי אבנרי ועם עמוס קינן, ואילו הוא צריך להסתפק בתפקיד של נער שליחויות של ילין-מור. אורי אבנרי מימן את "אתגר". "העולם הזה" הדליק אותנו. נתן ילין-מור היה אדם מרשים, והיינו מוכנים לעבוד קשה רק כדי להיות במחיצתו. תהינו איך הגיע מילשטיין למעמד שווה עם ילין-מור.

שם הכרתי את חיים הנגבי, מצאצאי קהילת יהודי חברון, הטוען שחברון היא רכוש הפרטי.

על "מצפן" ודומותיה כתב דוסטויבסקי ברומן שדים. שלושים אנשי "מצפן" ישבו בחדר קטן, ודיברו. פרסמנו אז ספר, שלום, שלום ואין שלום. הסתתרנו מאחורי השם,

7. נרי לבנה, שם.

"א. ישראלי". פירטנו את הניסיונות החוזרים ונשנים של מדינות ערב לעשות אתנו שלום, כשישראל דוחה אותם שוב ושוב, ואינה מפרסמת מאומה על מאמציהם, כי לישראל, כנראה, לא היה אינטרס לעשות שלום.

חיים הנגבי משך את בובר ל"מצפן" על קפה טוב. הלכתי לראות מה זה. מחוץ לשיחות-נפש פוליטיות הדבקנו כרוזים על קירות הבתים. ב"מצפן" כתבו לפני שלושים וחמש שנה מה שמדברים עליו היום: שתי מדינות לשני העמים. כל זה בא מ"מצפן". היו שם קבוצות טרוצקיסטיות ובחורות נחמדות עם לבוש נשי מגרה, אלטרנטיוויו לסגנון הלבוש הפוריטני-חלוצי. אבל במין היינו פוריטנים. התעסקנו בפוליטיקה.

הומור לא היה ב"מצפן". היינו טרוצקיסטים מרקסיסטים רציניים. קראנו עיתונים מסין. האבות הרוחניים שלנו היו אנשי אסכולת טלביה, ובייחוד מרטין בובר, שלמרות שמו, אינו קרוב של אריה.

אנחנו האבות הרוחניים של "שלום עכשיו", של "יש גבול" ושל "ארבע אמהות". אפילו אריק שרון אימץ את דרכנו: מסתבר שניצחנו.

ח. הילד קשה-החינוך היה לקוסם הוראה

גדעון לביא נולד בשנת 1938 בחיפה, לאריה ומרים לביא, שעלו בנפרד מגרמניה כארבע שנים לפני-כן, אחרי עליית היטלר לשלטון. בגרמניה למד אריה שתלנות וגננות. בחיפה התפרנס כגנן. אריה היה דור חמישי של משכילים בגרמניה, שפרשו מהדת ודבקו בציונות. הוא עלה ארצה עם הכשרה של "השומר הצעיר", והצטרף עם חבריו לקיבוץ מעוז-חיים בעמק בית-שאן. במהרה הבין שחיי קיבוץ אינם בשבילו, ועקר לחיפה.

בשנת 1942, בהיות גדעון לביא בן ארבע, נפטרה אמו מטיפוס. בניסיונו להצילה, פנה אביו לקצין הרפואה הבריטי בחיפה, וביקש ממנו תרופה אנטיביוטית. הקצין השיב: "אתה מצחק אותי. חיילים פצועי מלחמה מחכים לתרופה ארבעה חודשים".

גדעון זוכר את ההאזנה המתמדת במטבח למוסיקה של בטהובן ושל ברהמס - כשהוא ישוב בכיסא הפעוטות המוגבה, ואמו עוסקת בהכנת אוכל. האזנה למוסיקה, ובעיקר למוסיקה קאמרית, שבה הדיאלוג בין הנגנים הנו יסוד כל-כך חשוב, תהיה הלוויין של חייו ותשביח את מוחו. היא תעזור לו להבין את שפת המיתולוגיה ואת שפתו של יונג בספרים שקרא בספרייה הקיבוצית בילדותו. המוסיקה תעזור לו להבין את שפת הכימיה והפיסיקה בנערותו ובבגרותו, ותסייע לו אף לתבל ולצרף את כל סוגי הפטריות, שהוא אוסף ביערות ראש-פינה היום.

משפחתי האומנת הראשונה הייתה משפחה מאוד לא קונוונציונלית [נזכר גדעון], שבנוסף לעובדת יתמותי בגיל רך פיתחה בי סגנון תפיסה ייחודי, של "אחר".

אבי מסר אותי לאישה, שבעלה חזר לברית-המועצות מטעמים אידיאולוגיים, וחייתה ללא נישואין עם קומוניסט אחר, עובד רכבת. היא התגוררה בקריית-חיים, ברחוב הקיצוני, הגובל בפסי הרכבת, והתפרנסה מאכסון ילדים. בסלון הייתה תמונה של סטאלין, ובחצר שיחקתי עם ילדים נוספים, שהתגוררו שם. אחת מהן הייתה עליזה גור, לימים מלכת היופי של ישראל. גם אז היא הייתה ילדה יפה, ובקשר שלי אתה למדתי מהי אהבה.

הרכבת הייתה אטרקציה, ובשבתות היינו מלווים אותה בדרכה לביירות בנפנוף מטפחת. בגיל שש הכניס אותי אבי לפנימייה דתית בקריית-ביאליק. לא הסתדרתי עם הדתיים, והם לא הסתדרו אתי. למדתי קרוא וכתוב לפני כל הילדים, ובשיעורים השתעממתי.

אחרי שנתיים הוציא אותי אבי מהפנימייה ומבית-הספר הדתי והכניס אותי למשפחה אומנת ולבית-ספר חילוני. זו הייתה תקופת מלחמת העצמאות, והייתי עד לפיצוץ שיירת תחמושת ערבית בין קריית-מוצקין לקריית-ביאליק. כל השמשות בשתי הקריות התפוצצו.

במשפחה האומנת נהגו להרביץ לילדים. משנודע הדבר לאבי, הוא העביר אותי לקיבוץ עין-השופט. להיות ילד-חוץ בקיבוץ היה תענוג קטן מאוד. בני הקיבוץ החשיבו את עצמם כבני-אלים, והייתי דחוי ובלתי-נחשב. לפחות, הייתה שם ספרייה טובה, וקראתי הרבה, ובעיקר מיתולוגיות.

כשנוכח אבי, שלא טוב לי בקיבוץ הוא החזיר אותי אליו הביתה. באותו זמן הוא נשא אישה שנייה. הנישואין כשלו, ויש לי חלק בכך. הוא התגרש ממנה אחרי חודשים אחדים. בבית-הספר בחיפה היה לי רע. היועץ החינוכי המליץ לאבי להכניס אותי למוסד לקשי-חינוך בפרדס-חנה. בשנה הראשונה לא היה אפילו חשמל במוסד. היו שם עולים חדשים ממרוקו, שהנהיגו אווירה של פרוטקשן. החזקתי שם מעמד עד כיתה ח', ובכיתה ט' הגעתי להדסים.

להדסים הגיע גדעון כילד קשה-חינוך. על דפנה אורדנג, על אריה מר ועלי, התווית לא עשתה שום רושם. בעינינו, היה גדעון בחור חריף, ששווה לשוחח אתו. התפיסה החינוכית של הדסים, כפי שחבורתנו סביב אריה מר הדגימה, שילבה הוויה וידע, ערכים של דיסציפלינה ואלתור, הייתה בעת ועונה אחת לימוד עיוני ויצירתיות שעשויעת-דיאלוגית ברוח ה"משתה" של אפלטון – מודל שבלעדיו לא ניתן להבין את התהליך היצירתי של איינשטיין.⁸ הדסים הייתה חממה לטיפוח פרח היצירתיות הטבעי והנדיר של גדעון לביא והשפעתו החינוכית על חבורת הילדים, כפי שעולה מסיפורו של גדעון אריאל, חברו הטוב:

חיפשתי חברים, וגדעון לביא היה חבר. היה נחמד אלי, ועזר לי. הוא היה התלמיד הכי טוב בכימיה, ואני הגנב הכי טוב. לביא שאל אותי אם אני יכול לגנוב סודיום וסולפור, ובזכות עזרתו של גדעון לביא קיבלתי 9 בכימיה. הגנבה הייתה חלק מזה, וכמעט עפנו באוויר.

אחרי תקופה מסוימת הצעתי לו לעשות מעבדה משלנו לכימיה. נכנסנו לבית ערבי ישן, סידרתי את השולחנות ואת המינרלים. הוא אמר לי מה צריך לכך, ואני גנבתי מהמעבדה חומרים ומבחנות.

גדעון אמר, "אלמד אותך איך לעשות ניטרוגליצרין". עבדנו מהבוקר. אחרי שעתיים המבחנות התחממו, והוא השליך אותן והבית התפוצץ. אם היה מחזיק בידו את הכלים, היינו מתים. ההתפוצצות הייתה נוראית. ברחנו משם כל עוד רוחנו בנו, ובמזל נשארנו בחיים.

כחמישים שנה מאוחר יותר, בביקורי בהדסים, מצאתי ליד האורווה בית ערבי ישן עם חלונות שבורים ומפויחים מההתפוצצות. שלא כדפנה, מי שמשחק אינו פוחד להיפגע, ועשוי גם לסכן את חייו. אי-אפשר להיות אנושי אחרת.

אחרי הדסים סיים גדעון לביא תואר ראשון בכימיה בטכניון, עבד כמהנדס מזון וכמורה לכימיה בגליל העליון. מאות תלמידים עברו דרכו שם. הילד קשה-החינוך היה לקוסם בתחום ההוראה. כל תלמידיו הצליחו בכחינות הבגרות. איש מהם לא נזקק לחינוך מיוחד, כיוון שכמורה וכאדם הוא גילם את רוח הדסים.

8. איינשטיין בילה את רוב ימי הלימודים, במקום בהרצאות פרונטליות בבית-הספר, במשחק: בהגות תוך כדי רכיבה על אופניים לאורך חופי האגם, בלימוד עצמי ודיאלוגי בבתי-קפה הומי אדם במחיצת "מועדון פילוסופי", שילווח אותו כל חייו כחלק חיוני של פיתוח תורות היחסות שלו.

ט. "הסזון לא תם"

נדיב וייסליב הגיע אלינו מנתניה בשנת 1954 - זו שנת ה"ה בחיי. הקדשתי הרבה שעות לחקר מלחמות ישראל בכלל ומלחמת העצמאות בפרט, בקריאה ובשיחות עם מיכאל קשטן, עם אריה מר ועם גדעון לביא. נדיב היה צעיר מאתנו בשלוש שנים. דני דסה וגדעון אריאל שילבו אותו בפעילות הספורט, והוא נענה בנפש חפצה, אך תמיד היה בודד ועצוב. הצעתי לו לסייע לי בפרויקט ה"ה, ולסכם עבורי ספרים על מאבק המחתרות לפני הקמת המדינה. הוא נענה בהתלהבות, שלא התאימה להתנהגותו עד אז. התברר שקלעתי אל המטרה: מאבק המחתרות לפני הקמת המדינה והמאבק באנשי המחתרות אחרי הכרזת העצמאות נצרכו באישיותו, וגרמו לעיצובו.

נדיב נולד בתל-אביב בשנת 1943 ליוסף ויהודית וייסליב. אחרי שנים אחדות עברה המשפחה להתגורר בנתניה. אביו היה חבר בלח"י, ונרדף הן על-ידי המשטרה הבריטית והן על-ידי ארגון ה"הגנה". מדי פעם ערכה המשטרה חיפוש-פתע בדירתם בדרום תל-אביב. יוסף התחבא עם חבריו בפרדסי רעננה. כשנודע כי נולד לו בן, ביקש לקרוא לו על שם אביו. חבריו הפצירו בו לבחור בשם הלקוח משיר בית"ר של ז'בוטינסקי, "גאון, ונדיב ואכזר". כשאנשי לח"י רצחו את הרוזן השוודי פולקה ברנדוט, מתווך האו"ם, בירושלים באמצע ספטמבר 1948, נעצר יוסף עם חברי לח"י, וישב בכלא ללא משפט. לאחר ששוחרר, הלך עם אשתו ובנו לרחוץ בים, וטבע. נדיב היה אז בן שש.

אמי לא שמרה על קשר עם אנשי לח"י, ולא רצתה לספר לי על מאבק המחתרות [מספר נדיב]. היא חשה עצמה נטושה, והייתה מתוסכלת על שחייה לא עלו יפה בגלל הקשר עם אבי. היא התפרנסה בדוחק כעובדת סוציאלית, המטפלת בעולים חדשים. מצבנו הכלכלי היה בכי רע. אמא הייתה רוב היום בעבודה, ואני הייתי ילד רחוב. בהיותי בכיתה ו' שלחה אותי לשכת הסעד להדסים, ומימנה את שהותי בכפר.

בהדסים הייתי נטע זר. באתי ממשפחה מסורתית, ובהדסים היו המורים והמדריכים חילוניים, ורובם שמאלנים. תלמידים אחרים היו אפילו מרקסיסטים. אני הייתי בעל דעות ימניות. למרות כל זה, היה לי טוב בהדסים. לא ירדו עלי, ולא טרטרו אותי. עשיתי מה שבא לי בראש. בהדסים היה לי בית, הייתה מיטה חמה, והיה אוכל. בבית לא היה לי כלום. אהבתי מאוד לקום מוקדם בבוקר, ולצאת לעבודה עם שחר. העבודה היום-יומית בהדסים ריגשה אותי.

פעם ארגנתי שביתת תלמידים: אסרו עלינו לנסוע למצעד יום העצמאות בתל-אביב. לא יכולתי להעלות על הדעת שלא אצפה במצעד. הודעתי לרחל שפירא, בשם החניכים, כי לא נשתתף בחגיגות הכפר. רחל זימנה אותי למשרדה, והודיעה לי שתעיר אותי מהכפר, אם לא נצטרף לחגיגות. נכנעתי.

השתלבותי בפעילות הספורט: שיחקתי בנבחרת הכדורגל של הכפר, הייתי שחיין, רצתי למרחקים ארוכים. הפעילות הספורטיווית ייצבה את אישיותי, ונתנה לי ביטחון עצמי. אף-על-פי-כן, כאז כן היום, אני מרגיש עצמי מנוכר מחברה, שבה אנשים כמרטין בובר וכאריה בובר נותנים את הטון. התקשורת בישראל שמאלנית, התרבות שמאלנית. אנשים בעלי דעות לאומיות הם כמעט בלתי-לגיטימיים. זה, לדעתי, הפרדוקס האמיתי של הציונות ושל מדינת ישראל. מסתבר, שהסזון לא תם.

י. ממושע צעיר לפסגת המשפט

נחום פיינברג, מבכירי עורכי-הדין בישראל כיום, ומומחה מספר אחת בתחום יחסי עבודה, התגלגל מסף הפשיעה לפסגת ההצלחה כמשפטן, באמצעות החינוך בהדסים. בגיל עשר

היה אמור נחום להישלח למוסד סגור לעבריינים צעירים. אמנון וציפורה, הוריו הנבוכים, חששו פן במוסד יעלה בנם על הדרך לעולם התחנות, דרך שאין ממנה חזרה. כפקיד בכיר בשירות הממשלתי וכמי שהתכתב עם דוד בן-גוריון, ראש הממשלה, על הפילוסופיה של אפלטון, הצליח אמנון פיינברג לדחות את העברת בנו למוסד הסגור, והשיג הסכמה של המשטרה לשולחו לתקופת ניסיון להדסים. "הדסים הציל את חיי. הילכתי אז על חבל דק, וללא הדסים - הייתי מגיע לעולם הפשע", מודה נחום.

אמנון וציפורה עלו בנפרד מרוסיה בשנות העשרים במאה הקודמת. הם גדלו בבתים שומרי מסורת, עזבו את הדת, והיו לכופרים גמורים. אפילו את בר-המצווה לא חגגו לבנם, ועל כך מצר נחום עד היום. הם נישאו בתחילת שנות השלושים, ובנו את ביתם על חולות תל-אביב. כדי להבטיח את פרנסתם הם הצטיידו בפנקס האדום של ההסתדרות, והצטרפו למפא"י. אמנון עבד בתחילה בממשלת המנדט ומונה לאחר-מכן למנכ"ל אגודת הכורמים, בהמלצת מפא"י, ורשם האגודות השיתופיות, וציפורה הייתה פקידה בקופת החולים הכללית של ההסתדרות הכללית של העובדים. סוציאליסטים הם לא היו מעולם, אבל בולשוויקים הם היו גם היו.

אמנון היה אדם קשה, חסר השכלה רשמית ומחונן על גבול הגאונות, כפי שמעריך בנו. בין ההורים שרר מתח, שהקשה עליהם לטפל כהלכה בכנם החרגי. אינטימיות אוהבת, שבה היה זקוק לה כילד, לא קיבל נחום בבית. מסימה, בתם הבכורה, רוו הוריו נחת. היא לדברי אחיה, אישה מרובעת, שעשתה את המסלול הצברי השגרתי: תנועת נוער; סמינר למורים; מורה; משפחה מאושרת.

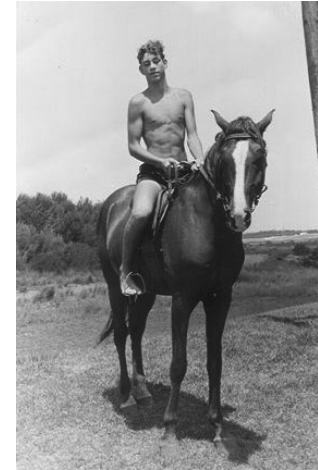
מפושע צעיר לפסגת המשפט.

נחום פיינברג נולד בירושלים במאי 1944. אחרי זמן-מה עברו הוריו לתל-אביב, וגילו להוותם שבנם אינו ניתן לשליטה: הוא היה גבוה מאוד, ובכיתה ב' הוא היה הילד הגבוה בבית-ספרו. הוא היה היפר-אקטיווי, זלזל בלימודים, התקוטט עם כל חבריו, הציק לכל מי שבא אתו במגע, והשמיד רכוש בסגנון ה"תפוז המכאני". כשהיה בכיתה א' הוציא את אמו מדעתה. היא אמרה לו, "אם אינך מוכן לשמוע בקולי, צא מהבית!" נחום לקח את דברי אמו כפשוטם, טיפס על צמרת עץ גבוה בגינה, והתחבא בין ענפיו כל הלילה. ממרומי שבתו על העץ עקב בהנאה כיצד הוריו, השכנים ולבסוף גם המשטרה, מחפשים אחריו. הוא בא על סיפוקו כשנפש הוריו נטרפה מדאגה.

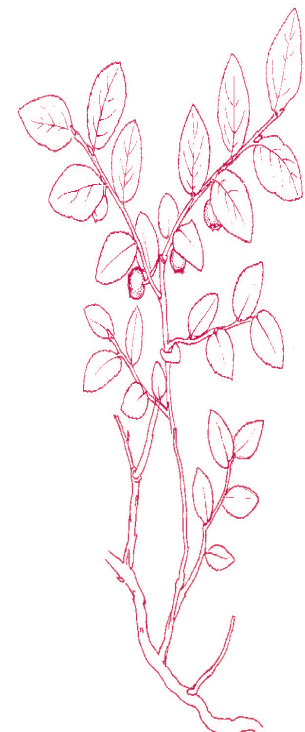
אז קראו לזה "ילד רחוב", מה עוד שהייתי "ילד מפתח", כיוון שהורי עבדו לפרנסת המשפחה [מספר נחום]. הם היו מה שנקרא מעמד הביניים. לזכות הורי ייאמר, כי ניסו בכל כוחם ליצור בעבורי מסגרת ראויה בבית, אך במבט לאחור, ברור כי לא ידעו כיצד לעשות זאת.

היה לי ספורט מאוד אהוב: לקחת קופסאות שימורים של שעועית וכאשר אוטובוס עמד בתחנה שמתי קופסה מתחת לגלגלו האחורי. כשהאוטובוס התחיל לנסוע, ועלה על הקופסה, התפוצצה הקופסה, וכמובן מי שירדו מהאוטובוס בתחנה זכו ל"שפריץ" של שעועית ממקור בלתי-ידוע.

ואם לא משם באה עליהם הפורענות, הרי גג הבניין שבו גרנו, היה משופע באצטרובלים מעצי הברוש, ואלה שימשו אותי כהוגן כקליעים לרוגטקה שכוונה היישר לנוסעים באוטובוסים.

נחום פיינברג: "הדסים הציל את חיי".

הקש ששבר את גב המשטרה אירע בגיל תשע וחצי: החלטתי להניע משאית, שחנתה ברחוב. נסעתי מטר או שניים, ונכנסתי בקיר. המשטרה הודיעה להורי שיש להעביר אותי למוסד סגור לעבריינים. לבסוף היא התפשרה, והגעתי להדסים. עד היום קשה לי להבין איך שרדתי, ואיך הורי המשיכו לאהוב אותי בכל לבם. אין לי ספק שהחלטתם לשלוח אותי להדסים בגיל עשר הייתה נכונה, ונעשתה מתוך הקרבה רגשית. לכך יש להוסיף, כי עלות החזקתי במוסד גולה מהורי משאבים גבוהים ביותר, שהרי לא הייתי בן עליית הנוער, ואף לא באתי ממשפחת מצוקה.

נחום הגיע להדסים לכיתה ה' כשהייתי בכיתה ט'. הוא בלט בקומתו הגבוהה, בכוחו הפיסי, באנרגיות שלו ובתפיסתו המהירה. מכיוון שהיה גבוה מאוד, מיד עם הגיעו להדסים הוצמד לו הכינוי "ג'רפה" שליווה אותו שנים רבות. שילבנו אותו בנבחרת הכדורסל של הכפר, שבה הייתי שחקן מרכזי - בזכות אימוני בקבוצת הילדים של מכבי תל-אביב ובזכות אימוני הכדורסל אצל מנחם קורמן, המורה לספורט, שהיה שחקן מכבי תל-אביב ונבחרת ישראל, לפני שעברתי להדסים. בהפסקות המנוחה במהלך האימונים ובנסיעות לתחרויות קיימתי שיחות ארוכות עם נחום. הייתה לו ביקורת קטלנית על הכול, וראיתי בו את בן דמותי הצעיר.

זכורה לי במיוחד שיחה איתו, בשנתי האחרונה בהדסים. הייתי בן חמש-עשרה בכיתה י', והוא היה בן שתיים-עשרה בכיתה ו'. בסעודה השלישית - אחר-הצהריים בשבת - הוא ניגן בחלילית, ואני הצגתי מדי פעם נושא, שסוכם ביני לבין משה זעירי, רכז התרבות. נחום עבד בדיר, ואני - ברפת. שוחחנו על הדמיון בין כבשים לבין פרות ועל השוני ביניהן. הוא אמר שמלהיב אותו לרעות את עדר הכבשים בשדות, ואילו הפרות אוכלות חציר ברפת. השבתי שהכבשים פחות מתורבתים מהפרות; ולכן, משק החלב מבוסס על פרות ולא על כבשים.

עברנו לשוחח על דברים, שאמרתי בסעודה השלישית האחרונה. דיברתי שם על מיתוסים לאומיים, כמו פרשת הל"ה, שכל מה שהתפרסם עליה אינו אמת. אמרתי שבכך אנחנו מנוונים את תרבותנו. רוב המורים והתלמידים חלקו על דעתי. להפתעתי, אמר לי נחום בסגנונו הטלגרפי, שמיתוסים יש לעקור ביד ברזל, וכשנהיה גדולים נשתף פעולה בעיצוב תרבות לאומית, המבוססת על אמת, לא נעימה ככל שתהיה. זו הייתה גם התזה של אביו, בהתכתבות בינו לבין בן-גוריון. גישתו של נחום בן השתיים-עשרה לימדה אותי, שלא הכול אבוד, ושניתן לפתח במדינת ישראל תרבות של עמידה מול המציאות, קשה ככל שתהיה.

נראה שהשיחה השפיעה על המשך דרכנו במידה שלא תיאמן. מאז שעזבתי את הדסים בשנת 1955 לא נפגשנו חמישים שנה. עקבנו זה אחר זה באהרה, אך מרחוק. נפגשנו שוב בשנת 2006 במשרדו, באחד מבנייני הבורסה ברמת-גן. עשרים וחמש עורכי-הדין, העובדים אצלו, כבר פרשו לבתיהם. היה עליו להישאר במשרד ולטפל בשביתה הממושכת של עובדי "תדיראן". כמה שיחות טלפון אכן קטעו את הדיאלוג בינינו. המשכנו את אותה השיחה כאילו לא נקטעה לחמישים שנה. הוא סיפר לי, שבכיתה ח' היה בוועד הכיתה, ורקד בלהקה המפורסמת של גרטה סלוס בכפר. על תרומת הדסים אמר:

הדסים החזיר אותי למסגרת. הלכתי על גדר הפשע, ויכולתי ליפול פנימה, או החוצה. מהדסים יצאו חבר'ה טובים. הדסים נתן לי את היכולת והרצון להצליח, את הצורך להצליח. הרגשתי שאני נמצא במקום הנכון. התהליך בהדסים הציל אותי לכל ימי חיי. כמה שלא הייתי ילד חריג - הסתגלתי למשמעת בחדר-האוכל, ולא קמתי מן השולחן עד שלא סיימתי לאכול את התרד. אסור היה לשחק כדורגל בדשא; ואכן, לא שיחקתי. בפגישה הלילית במשרדו של נחום הסכמנו, שמן הראוי להציל ילדים נוספים מזרועות

הפשע בעזרת מודל הדסים. הסכמנו לפעול יחד למען מטרה זו, שהיא חובה מוסרית לכל מי שהדסים הציל את חייו.

נורית גנץ וגדעון אריאל.

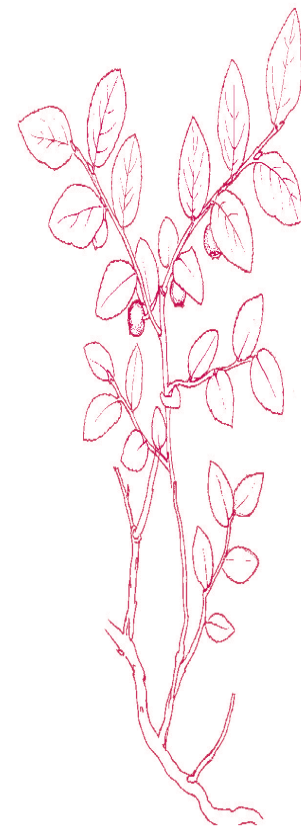
י"א. אהבות ברעננה

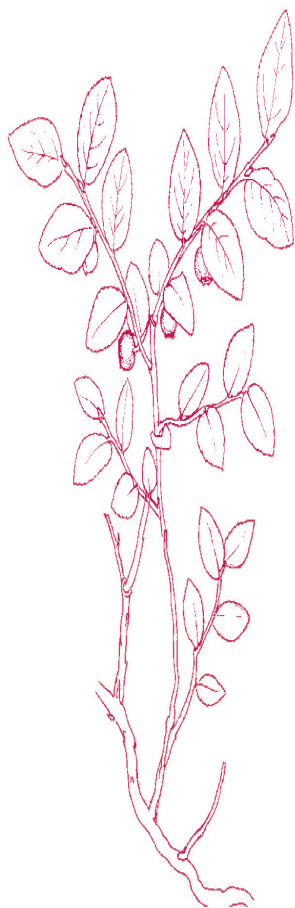
עם חברתנו נורית גנץ-בן יעקב תהיתי על פלאי החיים בגן מלכה בכיתה של הגדולים, וגם בכיתה א' בבית-הספר היסודי ברעננה. יוסי ברטוב ורותי כרום למדו אתנו. יחד למדנו בשנת 1946 את עובדות החיים: שביתת מורים. בהפעלות בגן מלכה, היינו נורית, יוסי, רותי ואני, רביעייה. יום

אחד דודה שושנה ביקרה בגן, וניגנה בפסנתר את "ואולי לא היו הדברים מעולם" לפי לחן של יעקב שרת, את "לאליס" של בטהובן ואת "השוק הפרסי" של אלברט קטלבי. דודה שושנה קיוותה שאהיה פסנתרן. גיל אלדמע ושבה וייס ניגנו לנו בהדסים את "השוק הפרסי". גיל הסביר שזו יצירה מעוררת יצרים. עד שנפטרה בשנת 1985, ביקרה דודה שושנה בביתנו לפחות אחת לשבוע, ותמיד ניגנה, גם אחרי שהתחרשה, את "לאליס", את "השוק הפרסי" ולעתים רחוקות את "מעוף הדבורה" של רימסקי-קורסקוב. את דלית, בתי, היא בחנה על לימודיה באותו השבוע. מעולם לא הצלחתי לדמיין שווקים פרסיים ומעוף דבורים כשמעתי מנגנת. לעומת זאת, ראיתי בעיני רוחי אותה ואת אחותה רחל המשוררת מנגנות קונצרט בארבע ידיים לאיכרים השכים מעבודתם כרחובות, בשנת 1909. נקדימון אלטשולר, הילד הראשון של רחובות, סיפר לי שהקשבה לקונצרט של האחיות בלובשטיין הייתה החוויה המסעירה בחייו.

נורית הייתה בגן ילדה יפה עם עיניים עצובות. עמוק בתוך עיניה השתקף ויתור. מעולם לא ויתרתי, ולמרות זאת - את נורית לא השגתי, ועדיין אני מוותר, בעיני רוחי, לפחות. עצב משתקף בעיניה גם היום, כשהיא מחייכת. אולי נכשלת בלהשיגה כי אני מדלג בדרך-כלל על עצבות האדם. אני סבור שהיא נובעת מרומנטיקה מופרזת ומאי-הבנת המציאות. היום נורית ואני מחייכים הרבה זה לזו, גם כשאנחנו רחוקים זה מזו, גם בכותבי את השורות הללו וגם כשהיא תקרא אותן. עיצבון ילדות אינו נגוז, ובייחוד כשהגורם שריר וקיים, מזכיר ומעציב: אמה. זה הסיפור של שולה-פרטיכה דרוקר-איסטווד, שסיפרנו בפרק הראשון, וזה סיפורה של נורית. אולי על אמהות כתבה רחל, "ברכה היא או קללה", והתכוונה למאשה נאומובנה, אמה החורגת.

מאז שאני זוכר את עצמי חיפשתי דיאלוג. דיאלוג מתחיל בעיניים. גתה הבין זאת, ולכן חקר את סוד הצבעים כתופעה הוליסטית. מרגע שתינוק רואה, מתחיל אתו דיאלוג. עיני נורית לא שיתפו פעולה עם עיני ברעננה. גם בהדסים לא נוצר דיאלוג בין עינינו. בהדסים ניסיתי לפתחו במודע, אפילו חלמתי עליו, כי היא ייצגה עבורי תקופת התעלות ברעננה, אך לא עלה הדבר בידי. כשנורית ואני הגענו לגיל שישים ושש, הופיע דיאלוג, בחדר עבודתי, מוקפים ארונות ספרים, מלווים שני מחשבים ומכשיר הקלטה אחד, מדפסת, סורק, פקס, שני טלפונים וחבילות של קלטות לאגירת המידע. אני אוגר מידע כפייתי

ומפתח תוכנות בתחום האינפורמטיקה. לרוב האנשים מדע האינפורמטיקה הוא עיסוק במובן מאליו; ולכן, בזכוז זמן. נורית ואני התעלמנו מעוזרי המכאניים, והתרכזנו זה בזו. לעולם לא מאוחר לנהל דיאלוג, זה היה אחד מעקרונות היסוד של הדסים, אף שבהדסים לא נוצר בינינו דיאלוג-על. את היעד הזה אנחנו מבקשים למנף בעזרת הספר הזה. השיח עם נורית החזיר אותי למחצית שנות הארבעים ברעננה, שבה ביליתי שלוש שנים מאושרות בשנים 1944-1946. התחרות האינטלקטואלית עם אמי עדיין הייתה נסבלת מבחינתה. בילדותי הרכה הייתי ילד פלא, "גאון", ועדיין לא נער טורדני, שרחל שפירא תדע לטפל בו בהדסים.

בחופשות ביליתי בתל-אביב אצל סבא קלמן ואצל דודה שושנה, והם ביקרו אצלנו תכופות ברעננה, ולפני-כן ביבנאל ובמטולה - מקום הולדתי. אתם קיימתי דיאלוג "אני-אתה" מלידתי ועד מותם. יחד בילינו שעות על שעות מול מפל התנור. שפת התינוקות, בדומה לשפת הטבע, היא שפה מוסיקלית, הוליסטית, אנלוגית ברצף של כל היקום. הדיגיטליות של התינוקות מכוונת למזון. שפת תינוקות זו מבינים המבוגרים. את שפתם המוסיקלית הם טרם למדו לפענח.

בגיל שנה וארבעה חודשים האזנו, סבא ואני, לשפת המים הצונחים מהצוק במפל התנור במטולה. מוסיקת הטבע לא הפריעה לו לשוחח אתי על הצלחת הגרמנים בפלישה לברית-המועצות. סבא התפעל מהיעילות הגרמנית, וטען שאם לא נהיה יעילים, לא נתקיים במרחב הערבי. לפני מותו, בשנת 1951, הוא סיפר לי על "שיחות התנור" במטולה, והוסיף שלא היה ברור לו האם דיבר רק אל עצמו, או שקלטתי משהו. "אבל עיניך הכחולות האזינו בדריכות", אמר. כשהתבוננו מהמרפסת של דירתנו השכורה ברחוב המרכזי של מטולה לעמק עיון, סיפרה לי דודה שושנה, או לעצמה, על חייה עם רחל בחוות העלמות בכינרת, משנת 1910. דודה שושנה האמינה שהבנתי הכול.

דרך סבא ודרך דודה שושנה, ינקתי מהתרבות העשירה, שבה צמחו ברוסיה, וממנה פיתח מרטין בובר את תורת הדיאלוג שלו. אצלם, אמנות הדיאלוג הייתה טבעית, והם העבירו אותה לי, כנכד טיפוזהים. הם שוחחו אתי בכל פגישה מאז היותי תינוק, והעבירו אלי את מורשת משפחתנו, שראשיתה ברות המואבייה וברוד המלך, דרך רבי שלמה יצחקי (רש"י)⁹, שלמה דילון, יועצו הכלכלי של הצאר אלכסנדר הראשון בזמן מלחמות נפוליון, מאקס מנדלשטם, חברו של הרצל ונשיא הקונגרס הציוני החמישי, המשורר אוסיפ מנדלשטם,¹⁰ רחל המשוררת ועד אלה גולדשטיין, הפסנתרנית, שהתגוררה גם כן באחוזתנו המשפחתית ברחוב לילינבלום בתל-אביב. גנאולוגיה זו לוהטת בי, ושום שגרת חיים לא הצליחה לכבותה. כך הייתי ילד דיאלוגי ובוגר דיאלוגי - הרבה יותר מאשר רוב הילדים והבוגרים מוכשרים לשאת. לכן אני חש מאז שרוכס נגדי.

9. אילן היוחסין של משפחתנו מגיע עד רש"י. לפי המסורת, רש"י הוא צאצא של דוד המלך. עוד לפני שהייתי מודע לאילן היוחסין הזה, חציתי בשנת 1962 את גבול ישראל-ירדן, וביליתי יום שלם על הר, המשקיף על בית-לחם, וחיברתי פואמה על דוד המלך.

10. מנדלשטם הפך ברוסיה, בזכות חייו ומותו הטראגי, לסמל ההתנגדות הסמויה של החוגים המשכילים לדיקטטורה הסטאליניסטית. מתחילת שנות השלושים, לאחר ביסוס שלטונו האוטוקרטי של סטאלין, נעשת שירתו אופוזיציונית יותר ויותר לשלטון. הוא בחר להתעלם מאזהרות ידידיו ותומכיו, והתיר לעצמו התבטאויות חריפות נגד המשטר. בנובמבר 1933 כתב את שירו המפורסם, המתחיל בשורות, "איננו חיים, רק מהלכים על קצות הבהונות על פני החיים מרחק עשר פסיעות. מילותינו הן דממה ותו לאו. ואם נקשרת שיחה לעיתים אנחנו נזכרים באיש מן ההרים בקרמלין סביבו מנהיגים גרומי צוואר... שפמו שמוט כמושי תיקן תחת אפו..." השיר המיט חורבן על חייו. בשנת 1938 מת מנדלשטם מרעב במחנה-עבודה לעבודות כפייה ליד ולאדיוסטוק לחופי האוקיינוס השקט. נדיה, אלמנתו, הצליחה לשמר את רוב יצירותיו באמצעות לימודן בעל-פה.

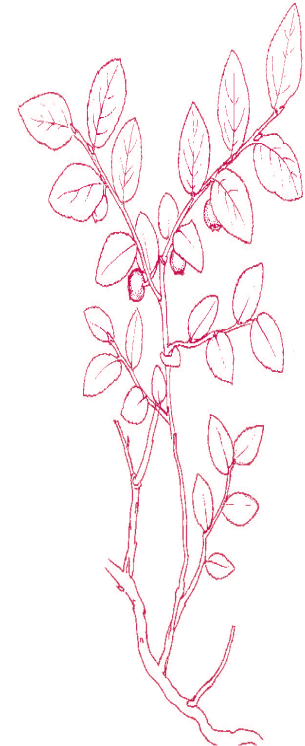
ברעננה דיברתי עם דינה קוולר, במעון ויצ"ו, בגינה, בפרדס ובבית הקטן בצפון רעננה שבו התגוררנו – משפחתה בחדר אחד ומשפחתי בחדר האחר. בגן וכיתה א' דיברתי עם רותי כרום. שנינו התגוררו בדרום רעננה ברחוב רמב"ם בביתן של האחיות צ'רניאק – רוטיות רווקות, שאחיהן היה אלוף הארץ בשחמט.

דיאלוג בילדות הצעירה מעצב את כל החיים – אף כי לרבים אינו זכור. רבים סבורים כי לאיש אינו זכור. הם טועים. אני זוכרו לפרטיו. דינה הייתה אהבת חיי הראשונה – חריפה, טהורה, מגרה, כמו שלא הייתה לי מאז. היא מושא חלומותי. היא הייתה אהבת שנת נורמנדי שלי. אחרי שנה הופרדנו. מאז ראיתיה רק בחלומותי בהקיץ. בגללה הצטערתי כשעברנו דירה. ניסיתי לשכנע את אמי, שנמשיך להתגורר באותו החדר, אבל היא השיגה, באותו שחר חודשי, חדר גדול הרבה יותר עם מרפסת. אמי תכננה להיכנס להריון, וביקשה להרחיב את שטח המגורים. הפרידה מדינה שימרה בתודעתי שנה נפלאה. הקשר עם דינה לימד אותי מהי אהבה טהורה. מאז היא נוכחת בכל אהבותי. דינה הייתה אז בת שלוש, ואני בן ארבע. ספק אם היא זוכרת, אבל אותה ואת הריגושים המשותפים אזכור עד אחרית ימי.

דינה הייתה בלונדינית וגבוהה, ביחס לבנות שלוש, ויפה עד טירוף בעיניו של ילד בן ארבע. גם אני הייתי גבוה. הצעתי לה להיות אבא ואמא. אבל כבר היינו קרישנה ורדה.¹¹ שיחקנו בפרדס הסמוך. דיברתי הרבה, היא צחקה הרבה, והלכה אחרי. התעניינתי כבר אז במלחמה, וסיפרתי לה על מהלכי הקרבות. היא התעניינה בי, ותלתה בי עיניים גדולות מלאות הבעה. האם הבינה? האם אחרות הבינו? שנינו גנבנו אוכל מהמחסן המשותף לכל דיירי הבית.

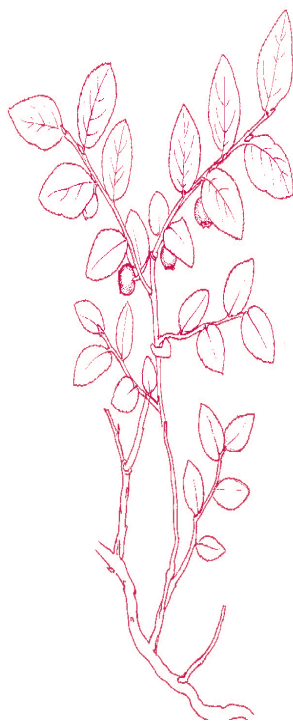
לאמה קראו פאני, והיא הייתה שמנה. בגן בהאנובר שבגרמניה היא שיחקה עם סבינה, אמה של נורית. פאני לבשה מכנסי מיני. אני זוכר, כאילו היה זה היום, את ירכיה המוצקות. היא דיברה עם אמי בגרמנית, וחשבתי שאסור לדבר בשפה זו, בגלל היטלר. כשהערתי על כך לאמי, הכעסתי אותה מאוד.

דינה מצצה חמש אצבעות יחד. גם כשהתחבקנו בסתר לא הוציאה את אצבעותיה מהפה, קצב מציצתה גובר למראי, ואישוניה מתרחבים עד קצה ההשתאות למקצב סיפורי. אני הייתי החפץ של חייה. האם הבינה? היא הייתה פעמון ים ערפלי שלי. קו של זהב¹² עבר בינה לביני, הכאוס המדויק שלי וחסד דיני. היא, שזכרה אפוסים שלמים של שירה, שאביה לאט באוזנה, סיפרה לי בלא מילים את כל סיפורי הצורות החיות, שאת נביעתן ראתה מן הקיר. הייתה לה שפת מראות. היא הייתה עסוקה באופן מתמיד בהזיה, והיום אני יודע ששפת הזייתה הייתה השפה המופשטת הלא-תוכניתית והלא-ממשית, ללא נמען, היא שפת המוסיקה. אני האמנתי, כי חשתי איך מהלכי הקרבות שלי מתחילים באישוניה ובקצות אצבעותיה – עד שאמה אמרה שיש חיידקים, החודרים לגוף עם האצבעות, וגורמים מחלות. דינה שאלה מי הם החיידקים. אמה השיבה, שאלה גמדים רעים. דינה חדלה למצוץ. שנינו הלכנו לקנות חלב ברפת הסמוכה. לפעמים שתינו חלב היישר מעטין הפרה. שיחקנו באופניים בחול. סובבתי את הגלגל, והיא שפכה חול לתוך מכנסי. החול של אז נכנס לנפשי, ונשאר שם עד היום. התגנבנו למחסן האוכל, ופעם מצאנו שזיף כחול. היא קילפה את השזיף, ואני מצצתי אותו, ודמיינתי שזו גלידה בטעם דינה. היינו מאוחדים דרך החפצים. אמי ופאני דיברו במטבח, ושמעתי את פאני אומרת: "שרה, אני לא משקרת

11. אהבתו הארצית של האל קרישנה לרועה רדהא היא אלגוריה על אהבת הנשמה האנושית לאל במיתולוגיה ההודית.

12. ראו השיר "אנבל לי" לאדגר אלן פו, בתרגום זאב ז'בוטינסקי.

לך". לא האמנתי לה, כיוון שהיה ברור לי שהכול משקרים. מעולם לא האמנתי לאיש. מאז שאני זוכר את עצמי היה ברור לי שכדי להשיג את רצוננו, צריך לשקר. את דינה ידעתי, וידיעה ממוטטת את השקר. אבי שירת אז בצבא הבריטי ואמי הייתה גננת. בילינו הרבה לבד בלי הגדולים. באותה שנה נפגשתי בראשונה עם גדעון אריאל אצל סבי בתל-אביב. סיפרתי לו על דינה. גדעון לא התעניין אז בכנות.

רותי הייתה בת גילי. היא הייתה אהבתי השנייה, והרבה פחות מסעירה. רותי הייתה פחות יפה מדינה, וגם אתה קיימתי דיאלוג. שוחחנו על השאלה מדוע הבריטים הקימו מחסומים בין רעננה לכפר מל"ל, ומדוע הם עורכים לפעמים חיפושים בבתים. אבי השתחרר מהצבא הבריטי. הוא סיפר לי שהבריטים אינם רוצים שנקים מדינה משלנו. לרותי אמרתי שאיש לא יוכל למנוע מאתנו להקים מדינה. רותי אמרה לי שאני גיבור. אבי, שהשתחרר אז מהצבא הבריטי, סיפר לשנינו איך הוא וחבריו דיכאו את מרד רשיד עלי אל-כליאני בעיראק. רותי ואני הצצנו דרך החלון לחדר האמבטיה כשהאחיות צ'רניאק התקלחו. נורית נולדה ברעננה בשנת 1940 לסבינה והיינץ שול, שברחו מהנובר בשנת 1937. להיינץ הייתה נגרייה, והוא התפרנס יפה. סבינה הייתה נמוכת קומה מאוד, מושכת ושתלטנית. לפי סבינה, היינץ היה קמצן חולני; ולכן נפרדה ממנו. כשנתיים חיו סבינה ונורית בבית קר וחסר רגשות. סבינה מעולם לא נישקה וחיבקה את נורית. כעת, בהיותה בגיל 88, אומרת לה סבינה, "הפסדתי שלא נישקתי אותך ולא נגעתי בך", כיוון שהיא רוצה אהבה מבתה היחידה. בעוד שתקופת גילי הרך ברעננה הייתה לי גן-עדן, לנורית היא הייתה גיהנום. אין לה זיכרונות מאותה התקופה זולת אחד:

בגיל חמש עזב אותנו היינץ. ישבתי על ספסל בתחנת אגד, ואבא נתן לי חליל. מאז לא ראיתי אותו, ולא שמעתי ממנו. בבית אסור היה להזכיר את שמו, והוא, כנראה, לא רצה שום קשר. אמא הייתה אישה נוקשה, חסרת השכלה. אסור היה להזכיר בבית את שמו של אבי. כשילדים מגיעים הביתה אמם מחבקת אותם. אני הגעתי הביתה בפחד שמא אמצא אותה במצב-רוח תוקפני. מדי יום הייתה מכה אותי.

שום מערכת יחסים לא התפתחה בינינו. כשהכרתי אותך, אורי, בגן ובכיתה א', הייתי נורית שול, ילדה מפוחדת וחסרת אהבה. אתה עזבת אותנו בכיתה ב'.

באותה השנה התחתנה סבינה עם פאול גנץ, שאימץ אותי לבת. הוא ברח מאוסטריה לארץ-ישראל בשנת 1937. פאול היה אדם חם מאוד, חקלאי חרוץ, יפה וחכם. היה אבא נהדר. אמי לא רצתה עוד ילדים כיוון שקצה בעבודה הקשה, הכרוכה בגידולם. סבינה חייתה בפחד מתמיד פן פאול יעזוב אותה. היא קינאה ביחסים החמים בינינו. כשפאול חלה, בכיתי. אמי העירה לי: "מה את בוכה?"

אמא שלטה בבית. לא בישלה, לא ניקתה, ולא עשתה כלום. תמיד עבדה אצלנו עוזרת. פאול העריץ אותה, פרנס, ועשה את כל עבודות הבית. חיינו ברווחה כלכלית, אך בחסכים נפשיים. לאמא היו התקפות זעם בלתי-נשלטות. לעתים, כלאה אותי בבית-השימוש ללא סיבה למשך שעות. בימי שישי מנעה ממני לצאת עם חברים. חלמתי לעזוב את הבית. ברעננה לא היה בית-ספר תיכון. אמי התנגדה שאלמד בתל-אביב. הפתרון מבחינתה היה שאשלח לפנימייה. כך הגעתי להדסים.

בהדסים היה לי טוב. זמן קצר הייתי חברה של צ'ילי - עד שהוא חדל לדבר אתי מבלי שאפילו הבנתי מדוע. שנתיים הייתי חברה של יוסף טנר. הוא פינק אותי. היה תלמיד שקדן ורציני, ודאג שאכין את שיעורי. לא דיברנו הרבה. הוא לא רכלן, ואני הייתי סגורה. בסך הכול למדתי שנתיים בהדסים. בשביעית נסעתי לבקר את סבתי בארצות-הברית. כשחזרתי ארצה, כבר עברו חודשיים מתחילת שנת הלימודים, ולא חזרתי להדסים. השנתיים בהדסים ייצבו את חיי, והעניקו לי את האמונה באדם.

על מה חלמנו וביחד היינו

י"ב. לא התלוננו

איריס כנעני הייתה הילדה הכי יפה בכפר, והיא הייתה גם נערתו של דני דסה, שהיה הגבר הכי יפה בכפר.

איריס ומיכה.

הורי התגרשו, ובימים ההם הורה יחיד לא החזיק לבד את ילדיו (מספרת איריס). היום, כמובן, לא היה קורה כדבר הזה. נשים עושות כל דבר כדי להיות אמהות, ואף בקיבוצים כבר מזמן הילדים ישנים עם ההורים. אבל בימים ההם זה היה נורמלי, גם לי זה נראה נורמלי להישלח להדסים, ואף פעם לא התלוננתי על כך. להפך, קליטתי בהדסים הייתה קלה מאוד.

אני זוכרת שהגעתי עם אמי להדסים, ומיד צירפו אותי לקבוצה ב'. ירדנה ז"ל וצפרה קיבלו אותי ולקחו אותי אתן לחדרן. לכבודי, הוסיפו עוד מיטה תחתית, והיינו שש בנות בחדר. מי יכול לדמיין בעיניו כעת שש בנות בחדר, ואף אחת לא חשבה שזה לא בסדר, ולא התלוננה. בכלל, כשאני מסתכלת אחורה, לא התלוננו. לא היה לנו כלום. בגדים? קנו לי מכנסי חאקי קצרים עם גומי בחמישה מספרים גדולים עלי. כשהייתי בשביעית הם היו סוף-כל-סוף צמודים, עם שני טלאים ענקיים על כל טוסיק. בשביעית, לקח אותי בפעם ראשונה מחזר למועדון לילה במלון "תדמור". התקשטתי בחצאית קורדרוי שחורה ובחולצת טריקו עם פסים. לפני שבאתי להדסים, גם כן לא היו לי בגדים. כל מה שלבשתי היה שייך קודם לאחותי הגדולה, וסבתי התאימה לי את הבגדים.

כסף? מי שמע על כסף. אני לא זוכרת שהיה לי כסף. ממתקים, או "דברים טובים", כמו שקראנו לזה פעם? אמי הייתה באה לבקר אותי פעם בשבוע, והביאה אתה קצת ממתקים. היינו מתחלקות בממתקים. כשמושי (מאשרה חיון-קונפלונירי) הגיעה להדסים, והייתה אתי בחדר, היו לנו הרבה ממתקים, למרות שגם לאמה לא היה גרוש על ... היא הביאה למושי המון ממתקים. בשבילנו זו הייתה חגיגה.

כשהיינו בתיכון לא היינו "שובבים גדולים", אבל בכל-זאת התפלחנו מדי פעם מהדסים, ונסענו בטרמפים במיוחד לעיר "הגדולה" נתניה. ומה עשינו שם? אכלנו פלאפל, שתינו גזוז, ואולי פעם הלכנו גם לקולנוע.

כשאני מסתכלת אחורה, אני חושבת שאחת מתכונותי היא - לא להתלונן. נתקלתי באנשים שתמיד לא מרוצים, ותמיד מתלוננים על משהו. הדוגמה הכי בולטת היא שכאשר בני היה במעון חדיש ומקסים, ואני חשבת שהתמזל לנו מזלנו, היו בכל-זאת אנשים שהתלוננו.

היו לנו סיבות טובות להיות מרוצים בהדסים. היו הרבה ילדים, היו חיי חברה עשירים, היו מורים טובים ומדריכים טובים, הלימודים לא היו קשים, ולא היו ילדים ממש רעים. מקסימום מישו היה יותר שובב.

אני זוכרת במיוחד שלושה מדריכים, שהיו יוצאים מהכלל, וכל אחד תרם בדרכו ולפי ידיעותיו לילדים מעל ומעבר. אבינועם קפלן לקח אותנו לטיולים בטבע בסביבה, ולימד אותנו את כל שמות פרחי-הבר שגדלו שם. אז היו באמת הרבה פרחים. הרבה לפני שנאסר לקטוף פרחי-בר. חבל שאיני זוכרת את שמותיהם. היו ילדים שבהשפעתו למדו אחר-כך ביולוגיה ומקצועות טבע. דני דסה היה מורה לספורט ומדריך ריקודי-עם. דני תמיד היה עם הילדים, ושיחק אתנו "על הדשא". בבקרים, ארגן לנו ריצת בוקר בין הפרדסים ובדרך לחולות. שבח וייס, שהיה עדיין בעצמו תלמיד בכיתה י"ב, אבל היה מדריך, לא נפל ביכולתו ממדריכים אחרים.

מאז שאני זוכרת את עצמי, הייתי ספורטאית ו"חברמנית". כל היום הייתי מבלה במגרשי הספורט, וכאשר אמי ואחותי באו לבקרני, תמיד מצאו אותי מתעסקת

ירדנה סטריקובסקי ואיריס כנעני.

בספורט. כדורסל היה האהבה הגדולה שלי. יש לי תמונה בראש – אני הולכת, ומקפצה כדורסל. התעסקתי הרבה גם באתלטיקה, וגם התחריתי בתחרויות ארציות בכדור-ברזל ודיסקוס. אהבה לספורט נשארה לי עד היום, ואני משחקת טניס, מתעמלת ושוחה.

את בריכת השחייה בהדסים פתחו רק כשהיינו בשביעית. אני זוכרת שארגנו תחרויות שחייה בין הכיתות. ידעתי לשחות רק שחיית חזה, והתחריתי בה. את התוצאות איני זוכרת. לא היה מי שיתחרה מכיתתנו בחתירה. באין ברירה, מבלי לדעת לשחות כך, התחריתי. היינו שתי שחייניות, וזכיתי במקום השני. אבל לסוף הבריכה הגעתי! אני זוכרת עד היום את קריאות העידוד שקיבלתי.

מלבד ספורט, שיחקנו המון משחקים: על הדשא לפני חדר-האוכל היינו משחקים ב"טבעות". זוכרים את המשחק הזה? בקבוצה ד' – היינו משחקים ב"חמור ארוך". בג'ולים – זוכרים? צפרה הייתה שותפה שלי לג'ולים. כשהיינו בבית בחופש הגדול היא הייתה כותבת לי מכתבים, ועל המעטפה נכתב, "לכבוד איריס כנעני – השירקס שלי בג'ולים".

בכל הפסקה בלימודים היינו משחקים במשחקים, שונים לפי עונות: עונת החבל, עונת חמש האבנים, עונת קפיצת שלושה מקלות. באחד הכינוסים בהדסים, אמר לי מוטי כהן, שהוא לא מאמין איך בחורה כמוני, כמעט בת שמונה, משחקת בכל המשחקים האלה, כמו ילדה, ולא מתנהגת כמו אישה צעירה. את משחק שני הדגלים, ששיחקנו בערבים על החולות, אתם זוכרים? הרבה פעמים בשנים לאחר הדסים חשבתי לעצמי איך לא פחדנו. בערב, בחושך, כשעוד לא נסלל בכלל כביש החוף, ילדים מתגנבים על החולות לגנוב דגלים. עד היום נשארה לי אהבת המשחקים. למעשה, אני מודה, שאני מוכנה כל היום רק לשחק. טוב שיש משחקים גם למבוגרים.

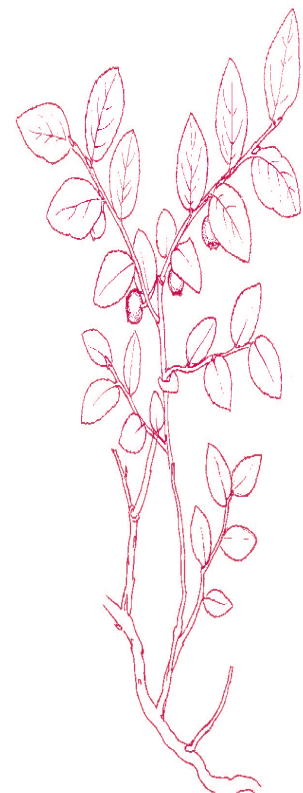
עבודה. חלק מהתשלום להדסים היה בכך שנעבוד שלוש שעות כל יום, מלבד אם עבדנו בקבלנות. לא פלא, ש"מרחנו" את חדר-האוכל כדי לגמור את העבודה יותר מהר. עבדתי בגן-הירק, בלול, בניקיון בקבוצה, בחדר-האוכל ובמלאכת-יד. זה היה לא כלום לעומת הגיוסים שהיינו עושים בפרדס ובבוטנים. כשיצאתי לגמלאות, אמרתי שבהחלט מספיק לעבוד מגיל עשר עד שישים.

אחרי קבוצה ד' עברנו לגור ב"רכבת". התנאים היו פחות טובים, כיוון שזה היה מבנה ישן, והמסדרון לשירותים היה פתוח. מזל שהיינו צעירים, ולא היינו זקוקים לקום באמצע הלילה. היה לנו חדר נהדר, בזכות הבנות שגרו בו. שוב היינו חמש. ירדנה סטריקובסקי, אסתר קורקידי, נורית ברמור, מושי חיון ואני – איריס כנעני. היינו כבר נערות, ומחזרים מכל הסביבה באו לבקר אותנו. גם היינו בקבוצה עם הכיתה שמעלינו – דבר שתרם לפחות מחנק בגיל ההתבגרות. "זכינו" גם לגור בצריפים בכיתה י"ב.

ב"רכבת". חדר ראשון-בנות: ירדנה, אסתר, איריס, נורית.

אמנם, ה"רכבת", הצריפים, בית חנון, בית-הספר, היו ישינים, אבל המראה הכללי של הדסים היה יפה מאוד. הבניינים היו די חדשים, את קבוצה ה' בנו כשהיינו ילדים קטנים, אבל הגינות מסביב לבניינים היו תמיד מטופחות, והכול פרח. היום יש גם את חורשת ורה. אבל אז לא היה שם כלום. נטענו את החורשה באחד מהגיוסים שלנו. אני זוכרת את הדסים כחלק חשוב ומאוד

חיובי בחיי - למרות שמדי פעם חשבת, שיצאתי משם כמו מחממה. לחלק מהחברים מהדסים אני חשה רגשות קרבה - אפילו אם לא התראיתי אתם תקופה ארוכה. אני בהחלט מבינה את הילדים לשעבר, המעוניינים לפגוש את חברי הילדות, ובמיוחד את הגרים בחוץ-לארץ. אני משתדלת תמיד לבוא לכינוסים בהדסים. בקיצור, אכפת לי.

י"ג. בלא אמא

בתחילת שנות העשרים מכרה משפחת האריס את המלון שלה בלונדון מטעמים אידיאולוגיים. היא עלתה ארצה, והייתה בין מייסדי כרכור מצפון-מזרח לחדרה. נולדו להם שתי בנות ובן. בערך באותו פרק זמן עלתה מעיראק משפחת מזרחי. הם התיישבו בירושלים, ומשם עברו לפתח-תקווה. אליהו, הבן הצעיר, היה בן שלוש וחצי בעלייתו, וכשהיה בן שבע-עשרה עבר, כפועל, בפרדסי כרכור. הוא הכיר שם את חוה האריס בת השש-עשרה. השניים התאהבו והתחתנו, למרות ההתנגדות החריפה של משפחת האריס, ובייחוד של האם אסתר.

חוה ואליהו התגוררו בכרכור ובפתח תקווה. נולדו להם שלושה בנים, שהבכור ביניהם נפטר באסון עוד בהיותו תינוק, וכן אסא שלמד איתנו ורוד. בגלל מוצאו ושליטתו בשפה הערבית, שירת אליהו ביחידת מסתערבים של ה"הגנה", ונשלח למשימות מסוכנות למדינות ערב. לאחר שארגון ה"הגנה" פרש מתנועת המרי העברי שפעלה נגד הבריטים בהוראת בן-גוריון, פרש אליהו מה"הגנה", הצטרף לאצ"ל, ומילא בו משימות מסוכנות עוד יותר. בגלל פעילותו הביטחונית של אליהו, היו למשפחת מזרחי קשיי פרנסה.

בשנת 1943 הגיעו היחסים בין בני-הזוג למבוי סתום על רקע היחסים הבין-אישיים והמשפחתיים, והזוג התגרש. אסא ורוד נותרו אצל אביהם אליהו. חוה ניתקה מגע לא רק מאליהו, אלא גם משני ילדיה - למרות שלא עזבה את הארץ. במלחמת העצמאות נהרג אליהו בקרב על גבעה 69 - מדרום לאשדוד, סמוך לקיבוץ ניצנים. למרות זאת, בני משפחת האריס לא התקשרו לאסא ולרוד, והם היו, למעשה, יתומים מאב ומאם. משרד הביטחון מימן את שהותם בבית-יתומים בטלביה בירושלים, בהנחה שאמם אינה בין החיים.

אחרי שהיינו שנים אחדות בבית-יתומים בירושלים, במוסד, הופיעו יום אחד סבתא ואמא. כך נודע לנו שיש לנו אמא ויש סבתא [מספר אסא]. זה לא שינה דבר בחיינו. הקשרים אתן היו חלשים. לפני שעמדתי להתחתן, ביקשה רעייתי לעתיד שאפגוש את אמי. חברתי הייתה מזועזעת שקראתי לאמי בשמה הפרטי ולא "אמא".

כשהיינו ילדים אספנו בולים. סמוך לבית-היתומים התגורר הפילוסוף מרטין בוכר. היו לו קשרי מכתבים עם כל העולם. מדי ימים אחדים הלכנו לביתו, דפקנו על הדלת, והוא קיבל אותנו בסבר פנים יפות. הכניס אותנו לחדר האורחים, שכל קירותיו היו עמוסים בארונות ספרים, כיבד אותנו בשתייה קרה ובעוגיות, ומסר לנו בולים, שהכין עבורנו.

אז לא ידעתי שרחל וירמיהו שפירא הקימו כפר-ילדים, המיישם את הפילוסופיה הדיאלוגית שלו, ולא שיערתי שאלמד בהדסים. ביחסו של בוכר אלינו הוא יישם את עקרונותיו, והדבר השפיע עלי כל חיי.

באמצע כיתה ח' עברתי לכפר-הנוער בן-שמן. שם סיימתי בשלוש שנים לימודים לתעודת בגרות חקלאית. כיוון שהייתי מעוניין בתעודת בגרות מלאה, ארבע שנתית, מימן לי משרד הביטחון שתי שנות לימוד בהדסים. אלו היו שנות ילדותי היפות ביותר, ועיצבו אותי כאדם בוגר ומאוזן. האווירה בין החברים התלמידים היתה פתוחה ולבבית, ובמהרה נוצרו יחסי קרבה וידידות מתוך החוויה של חיים משותפים בפנימייה, ובמיוחד

לאור הרקע שכולם, מסיבות שונות, לא גדלו בבית עם הוריהם. ההרגשה הייתה של שותפות גורל במובן מסוים, אך באף שלב שהוא לא הרגשתי מריר או מקופח, נהפוך הוא. הרגשה של חיים מלאי תוכן ועניין בלימודים ומחוצה להם. כל אחד יכול היה לבטא את עצמו ולגלות שטחי התעניינות שונים, למשל, בחוג למוסיקה עם גיל אלדמע. הדסים נתן לי חברים. חברים הנם חשובים מאוד לגיל ההתבגרות. עד עצם היום הזה נשמרו יחסי חברות ורעות קרובים ומיוחדים במינם. עם חלק מחברי הכיתה מדובר ביחסים רצופים במהלך השנים, עקב שטחי פעולה ועבודה קרובים, כגון עם צ'ילי, מאחר ששנינו עסקנו ועוסקים בנושאים הקשורים לשלטון המקומי בישראל, ואף במהלך השנים קיימנו קשרים גם על רקע זה. עם אחרים נשמר קשר רצוף, וכל מפגש אף שלא היה בתדירות גבוהה, היה כזה שנדמה היה כי רק אתמול נפגשנו. עם גדעון אריאל אני מרגיש קרבה מקצועית-ספורטיבית. עד עצם היום הזה זכור לי כי בהפסקות בין השיעורים, הלכנו להדוף כדור ברזל תוך לימוד רציני של שיטות הזריקה השונות. חוויה זו נכנסה לתודעתי כדוגמה לנחישות ורצינות והיא מלווה אותי עד היום. אהבתי ללמוד, אהבתי לעבוד, ובעיקר, הצטיינותי בספורט הקלה עלי להיקלט שם. מאוד אהבתי את שיעורי הכימיה של אריה מר. הוא היה אישיות חינוכית נדירה. למדתי הרבה מהשיעורים המעמיקים של שלום דותן. בהדסים לא הכריחו אותנו לשנן פרטים. לימדו לחשוב, לימדו לא לחשוש מרעיונות חדשים. חינוכו אותנו לחיי יצירה. היצירה, ולא הידע, הייתה מוקד החינוך בהדסים. המוקד החינוכי הזה הוא שהפך את חניכי הדסים בשנות החמישים לאחת החבורות החיוניות בחברה הישראלית. בהדסים הפך אסא להיות ספורטאי מעולה. הוא היה בנבחרת ישראל בריצות קצרות, השתתף בתחרויות בין-לאומיות בישראל ובחו"ל, והיה שותף לשיא הישראלי במירוץ שליחים למאה מטר. אסא למד משפטים באוניברסיטה העברית בירושלים. בגיל 34 היה יושב-ראש לשכת עורכי הדין במחוז הדרום - לא היה בישראל אדם צעיר ממנו בתפקיד. אסא היה יועץ משפטי ומזכיר עיריית באר-שבע ויועץ משפטי של עיריית ירושלים בקדנציה של טדי קולק וגם של אהוד אולמרט. בתפקידו זה לקח חלק בהחלטות הרגישות ביותר של ישראל, השתתף בישיבות ממשלה שנגעו לירושלים, וכאלו היו לא מעט. אסא הוא סמל ודוגמה לילד מצוקה, שלמרות כל הקשיים והאסונות, היה לאזרח בוגר מהזן המעולה ביותר.

י"ד. "הלכתי מהמקום הנפלא הזה"

עם כלת פרס ישראל לאמנות הקולנוע (2004), גילה אלמגור, שיחקתי בהדסים בהצגה "פעמוני אביב", שביים צבי רפאל. גילה הייתה המכשפה, צפרה הייתה המלכה, אני הייתי הפרופסור ויועץ המלכה, וצ'ילי היה החייל, שהוביל אותי באפריון למשימותי. אז חשבתי, שאני השחקן הראשי. גם גילה וצפרה, כל אחת מהן, חשבו כך על עצמן. זו הייתה גדולתו של צבי רפאל. החזרות התחילו בראשית שנת הלימודים, ונמשכו כחצי שנה. גילה בלטה בכישרונה, וצבי רפאל עודד אותה מאוד. בהפסקות קראה מחזות של שייקספיר. זכורה לי שיחה אתה על דמותו של המלט. אמרתי לה, שהמלט מסמל בעיני את דמות האינטלקטואל שמתקשה להחליט, ובכך ממיט אסון על עצמו ועל כל הסובבים אותו. היא השיבה, שדמותו של האמלט רבת-רבים, וגם הרובד האינטלקטואלי קיים בו, אך לא רק הוא. גדולתו של שייקספיר, בעינייה, נעוצה בעושר דמויותיו. ההצגה הועלתה פעמיים מתחת לכיפת השמיים ברחבה שבין האולם לספרייה. מחוץ לילדי הכפר נכחו בהצגה אורחים רבים מהארץ ומחו"ל, והיא זכתה להצלחה רבה. בהצגה השנייה נכחו כל חברות הנהלת ויצ"ו העולמית, שקיימו אז מפגש בישראל.

גילה אלמגור (ראשונה משמאל) בהצגה "פעמוני אביב".

אולי הצגה זו הוכיחה סופית לגילה, שיש לה את זה. זכורה לי תמונה: אני יושב ליד המלכה, וגילה מהלכת כפופה לאורך כל הבימה בשמלה אפורה (שעיצבה חיה אלפרוביץ, רעייתו של רפאל), ואומרת את המונולוג המרכזי בהצגה.

לאחר שגילה סיימה, פרץ כל הקהל בתשואות. נאלצנו להפסיק את שטף ההצגה לכמה דקות. חצי שנה אחרי-כן גילה עזבה אותנו, ועברה לתל-אביב ללמוד תיאטרון, ולשחק. מכאן, שלהצלחתה... גם אני קשור.

גילה נולדה בשנת 1939 בכפר-סבא. היא הייתה יתומה מאביה וילדותה הייתה קשה עד מאוד - צלף ערבי הרג את אביה, שוטר במשטרה הבריטית, כשאמה הייתה בחודש החמישי להריונה. לפי גילה, סבלה אמה ממחלת נפש. גילה הגיע אלינו כשהייתה בת ארבע-עשרה.

יום לפני תום החופש הגדול חזרתי להדסים מפתח-תקווה. באוטובוס נסעה גילה עם כל החבילות (מספר צ'ילי). היא נסעה לבדה, השתלטה על כל האוטובוס, ומיד כל אחד ידע שכשתהיה גדולה היא תהיה שחקנית, ולא סתם שחקנית אלא נסיכת השחקניות. בהדסים היא הייתה שוויצרית, ולא הניחה לאיש לא לשים אליה לב. אחרי כחודש, נסענו לנתניה לראות הצגה של "הבימה". המדריך מצקה (מרדכי מיצקביץ) התיר לה באופן מיוחד לא לחזור עם כל הקבוצה להדסים, אלא להישאר באולם, ולראות את ההצגה פעם שנייה.

בהדסים היא הייתה חברה של אפרים גת, הוא האהוב המסתורי בספרה עץ הדומים תפוס.¹³

שם כתבה גילה:

כמו רוב הבנות בקבוצה גם אני אהבתי אותו בסתר לבי, למרות שלאף אחת מאתנו לא היה סיכוי, כי הוא הרי היה יורק של שרה ב'. ואולי אחרי המריבה שהיינו עדים לה אתמול, החליט לגמור איתה? ... ולמה דווקא ירצה בי? מלבד שרה ב' היו בקבוצה שלנו בנות יפות ממני ...

גילה הסבירה:¹⁴

היורק שלי היה ילד פולני, פסגת-החלומות של הבנות, מאוד מיוחד, מאוד סגור, מאוד מסקרן. לא, אני לא רוצה לחשוף אותו בשמו. זה זיכרון כל-כך פרטי שלי ושל החברים מהדסים.

13. גם מתוקה העידה כי המדובר באפרים, אחיה. על אפרים גת - ראו בפרק "ילדי השואה".

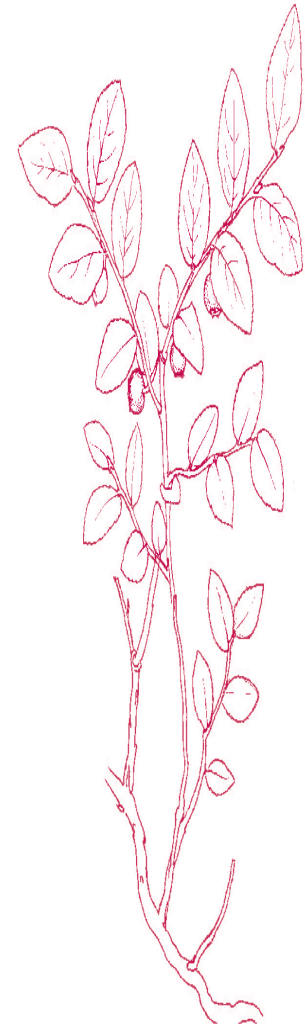
14. מתוך ראיון, שקיימה ענת מידן עם גילה אלמגור, והתפרסם ב"7 ימים", 19 ביוני 1992. כל המובאות להלן של גילה לקוחים מהראיון הזה. גילה סירבה להיפגש עם המחברים, וטעמה עמה.

אפרים גת: "החברות בינינו נמשכה שבוע ימים לכל היותר, ולא הייתה התרחשות רצינית שראוי להכניסה לספרי ההיסטוריה".
 "גילה התייחסה אליך ברצינות גמורה בתיאור של יורק ב'עץ הדומים'".
 "עץ הדומים' אינו תיאור של מה שהיה, אלא מה שדמיונה של גילה ראה, גם לגבי, גם לגבי לאה נירקין וגם לגבי אחרים".
 "בראיון שלה ב'דיעות אחרונות', היא מדברת עליך כעל 'זיכרון כל-כך פרטי שלי'".
 "חבל שלא ידעתי את זה אז. היא הייתה ילדה חמודה, לא אסרטיבית כמו היום. עם ההצלחה, האסרטיביות שלה עלתה".
 "על מה דיברתם?"
 "לא שוחחנו על החיים שלנו לפני הדסים, וכאמור כל הסיפור מבחינתי היה קצר ובלתי-רציני".
 שנה וחצי בילתה גילה אתנו. על תקופה זו כתבה את עץ הדומים תפוס, ספרה השני,¹⁵ שגם הוסרט. היא סיפרה:

ידעתי שיום אחד אכתוב סיפור על קבוצה כזאת, מעבר לעיניה של צברית. נכון שאני ילידת הארץ בזכות הרבה מזל, אבל יש לי איזה קשר מאוד חזק עם השואה. אני מרגישה כניצולת שואה. אמא שלי ברחה מפולין, וכל משפחתה נספתה. אבי ברח מגרמניה אחרי "ליל הבדולח". גדלתי בהדסים שנתיים והייתה תקופה שהייתי רק עם ילדים ניצולי שואה. חשבתי שאני האדם הכי אומלל בעולם. אבל כשפגשתי בהם גיליתי עוד זוויות של החיים ... הנעורים שלי התחילו ונגמרו בשנתיים בהן הייתי בהדסים ... לפני כמה שנים פגשתי מישהו שלמד אתי בהדסים, ואמר לי שבשבילו התקופה ההיא הייתה סיוט, ואני התחננתי שלא ידבר ככה, שבשבילי זה היה אי של אושר. זה היה גן-עדן ביום ומקום שצרח בלילה. ילדים צעקו את הסיוטים שלהם מתוך שנתם, אבל זה היה כפר-נוער, לא מוסד דיקנסי.

בקרב רבות מחברותיה בהדסים, עץ הדומים תפוס לא רק שלא זכה להצלחה, אלא קיבל ביקורת נוקבת, המהולה בבזו עמוק – דבר, שכמובן, פגע מאוד בגילה. מסתבר, שגיבורת הספר עוצבה בדמותה של ילדת השואה לאה נירקין, שעברה ניסיונות קשים מאוד במלחמת-העולם השנייה. לדעת נירקין, גילה עיוותה את דמותה, ועשתה אותה מגוחכת. לאה נפגעה מאוד, ולא דיברה עם גילה שבע שנים. היא טענה, שגילה ניצלה בצנינות את סיפורה הקשה בשואה. כל ניסיונותיה של גילה לפייס את נירקין עלו בתוהו. באזכרה, ביום השנה למותה של עפרה שפירא, נפגשו החברות. טובה שווארץ לחצה מאוד על לאה לסלוח לגילה, ולהשלים עמה. לאה נעתרה. היא עלתה לקומה השנייה בבית אלוני, בשכונה הגרמנית בירושלים, שבו ציפתה גילה לפסק הדין, וסלחה לגילה. אחרי חודש נהרגה לאה בפגיעו התאבדות בשוק הכרמל.

לגילה יש אופי מאוד אגוצנטרי [מספרת מתוקה]. היא הייתה ילדה מוחצנת מאוד. עברו עליה עד אז חיים לא פשוטים אבל היו עוד ילדים בהדסים, שחיייהם לא היו גן-עדן. אבל אנחנו לא נהגנו להוציא החוצה את כל מה שהיה בלבנו. לעומת זאת, גילה הוציאה הכול בדרמטיות רבה. היא גילתה אז שאינה ילדה ביולוגית של אביה, וזה שמט את הקרקע מתחת לרגליה. היא עברה בהדסים משבר קשה, והחליטה לא לשאת את שם המשפחה של האדם שגידל אותה. כולנו ידענו הכול. היא לא הסתירה דבר. היו לה התפרצויות קשות של כעסים. היא גם הודיעה לכולם, שהיא תהיה

15. ספרה הראשון, הקיץ של אביה, זכה להצלחה רבה, תורגם לשפות אחדות, הועלה כמחזה יחיד, שבו גילה עצמה שיחקה, וגם הוסרט.

גילה אלמגור, כלת פרס ישראל.

שחקנית. כשהייתה מתפרצת, הייתי נוהגת לומר לה, "גילה, רדי מהבמה". מאוד לא אהבתי את הסצינות שלה, והייתי אולי היחידה, שהעזה לומר לה את האמת. עקבתי אחר ההתרחשויות ההן בין מתוקה לבין גילה בעניין רב. בדינמיקה ביניהן היה משהו מהפנט. האקסהיביציוניזם של גילה קרא תיגר על דפוס ההגנה ההפוך, ששלט בנפשות חבורת הדסים: דפוס ההסתרה וההדחקה. אריק בנטלי¹⁶ אמר פעם, שהקומדיה והטרגדיה כאחת נוגעות בנקודת התהום, וההבדל ביניהן קיים רק בצורת ביטוייה: הטרגדיה מבטאת אותה כפי שהיא, ואילו הקומדיה, מבעד למסיכה. תהומם של ניצולי השואה, כמתוקה וכאפרים, ושל ילדי מצוקה, כצפרה או גרעון, היה עבורם כנראה עמוק מנשוא, על כן נשא כל אחד מהם את מסיכתו על-פי דרכו. גילה לא בלמה את זעזועה, אלא החצינה את נקודת התהום שלה כמו כפפה הפוכה (שאיימה, כמראתו של המלט על רוב החבורה), בשרשרת התפרצויות של היסטריה. היסטריה היתה עבורה הדרך האפשרית היחידה להתמודד עם נקודת האפס, נקודת הערעור שלה (היא הודתה בראיון עיתונאי בפחדה ממחלת נפש): דהיינו, להשליך את הקיום שלה ממנה והלאה, על דמויות דרמטיות שיצרה, מחוללת את עצם הפרסונה ההיסטרית שלה, וכך הפכה ל-Drama Queen - הפכה את נקודת התהום שלה למסיכה... אך מתחתיה אני רואה את המהות, נקודת התהום בפני השחקנית, אפילו כיום, כמשחקה הנפלא את דמות אם גיבור הסרט "מינכן" של שפילברג. גילה בילתה בהדסים שנה וחצי. באמצע השנה השנייה החליטה ללמוד תיאטרון, ועברה לגור בתל-אביב, ליד תיאטרון "הבימה", ועבדה בחנות לחומרי בניין. על אותה התקופה סיפרה:

כשבאתי לתל-אביב, בגיל חמש-עשרה וחצי, התחילו החיים הקשים. הייתי כאן לבד כמו כלב. רק כעבור שנה היה לי חבר והתחלתי לעבוד ב"הבימה". הייתי נוסעת באוטובוס, ושומעת את הילדים שנוסעים לבית-הספר, מדברים, ונשמתי הייתה יוצאת. לא הבנתי על מה הם מדברים. הייתי נערה בלי נעורים. בגיל 18 כבר התחתנתי, ונכנסתי למירוץ-עכברים.

בגיל שבע-עשרה הופיעה בהצגתה הראשונה ב"הבימה", "בעור שינינו", לאחר שעברה בהצלחה את בחינות הקבלה לתיאטרון. בשנת 1960 שיחקה בסרטה העלילתי הראשון, "חולות לוחטים". היא השתלמה בבית-הספר למשחק של תיאטרון "הבימה", ובשנת 1963 נסעה ללמוד משחק בבית-הספר של לי סטרסברג בניו-יורק.

מששבה ארצה, כעבור שנתיים, החלה להופיע בהצגות תיאטרון כשחקנית עצמאית. שיחקה על כל בימה בארץ. במחצית הראשונה של שנות השמונים חוותה משבר אמנותי, כשהייתה מובטלת מעבודה בתיאטרון, והדבר השפיע עליה מאוד. מאז סוף שנות השמונים, לאחר הצלחת הצגת-היחיד, "הקיץ של אביה", הפכה לשחקנית מבוקשת, והיא נחשבת כעת לאחת מהשחקניות הבכירות בתיאטרון הישראלי. הצגות בולטות בהשתתפותה: "הכלה וצייד הפרפרים" (לניסים אלוני), "אנה פרנק", "מדיאה", "מאסטר קלאס", "קדיש לנעמי" ועוד. בשנת 2005 גילמה את לאה רבין במחזמר "מי שחלם", המספר את סיפורו של יצחק רבין עד להירצחו.

גילה הופיעה בסרטי קולנוע רבים, שהעניקו לה את התואר "מלכת הקולנוע הישראלי". בין הסרטים המוקדמים שבהם הופיעה, ניתן לציין ככולטים את "אלדוראדו", את "סלאח שבתי", את "מצור" ואת "מלכת הכביש". בקריירה הקולנועית שלה שיחקה גילה

16. 1916, מבקר אמריקני, עורך ומתרגם. בעל מוניטין ומבקר אינטלקטואלי מחמיר, בייחוד של הדרמה. כתב יצירות כגון: המחזאי כהוגה (1946), חיי הדרמה (1964) מקור: אנציקלופדיה של אוניברסיטת קולומביה, www.answers.com

בכארבעים סרטים. גילה הצליחה לגלם מגוון של דמויות בצורה משכנעת, החל מזונה ב"מלכת הכביש", בעלת פאב קשוחה ב"החיים על פי אנפא", ועד העובדת הסוציאלית ב"סלאח שבת", המנסה להתמודד עם סלאח, שגילם חיים טופול.¹⁷ בשנת 1985 נפטר מיכאל קשטן. גילה פרסמה את הרשימה, "מכתב למורה ששינה את חיי", שממנה ניתן ללמוד על מיכאל, על גילה, על האופן שבו הדסים עיצב את אישיותה של בעלת פרס ישראל לאמנות הקולנוע:

מיכאל שלום, אני כותבת אליך, ואתה לא תקרא, גם אם הייתי מקריאה בקול מדף ריק, כהרגלי בימים שהיית מחנך שלי, כבר לא תשמע, כי אתה אינך. שנים שאני רוצה לדבר אתך להודות לך על שהיית שם בשבילי. בעצם – אני חייבת לך התנצלות, הרי הסתלקתי מהדסים בבוקר אחד בכיתה י' מיד לאחר ההשכמה. השעה הייתה 05.30 בבוקר. במקום להגיע לעבודתי בגן הנוי הלכתי מהמקום הנפלא הזה, הדסים, שהיה לי בית, ובו היית אתה הרועה, המקשיב, המכוון. הלכתי, ואפילו לא נפרדתי לשלום. מישהו אמר, "בהבימה פותחים בית-ספר למשחק". אני חושבת שזה היה משה זעירי ז"ל. המשך המשפט היה, "כשתסיימי פה את הלימודים תעברי לתל-אביב, הם יקבלו אותך. זה המקום בשבילך, תלמידי שם, ויום אחד תהיי שחקנית". יותר לא הייתי צריכה.

למחרת בבוקר נסעתי כדי שיקבלו אותי, כדי להתחיל מיד, כי אצה לי הדרך. אני יודעת שאם הייתי מתמהמהת, מתלבטת, פונה אליך בבקשה לעצה, הייתי נשארת, מסיימת את הלימודים הפורמליים, והכול היה נדחה. כי אמרת לי שאמן חייב לספוג ולצבור ידע. כשחזרתי להדסים אחרי חופשה בבית אמי, בה נודמן לי לראות הצגת תיאטרון בפעם הראשונה והוכיחי כמו במכת ברק, חזרתי אחרת. אתה הבחנת בשוני, בעובדה שקרה לי משהו. שאלת, ואני העזתי להגיד: ראיתי הצגת תיאטרון עם שחקנית ענקית בשם חנה מרון. אמרת: ובכן, זה מה שאת רוצה? אמרתי, כן, גם אני רוצה להיות שם על הבמה. והבאת ספרים, והכנת למעני מערך לימודים במסלול אישי. "נתחיל מהיוונים", אמרת, "מהקלאסיקה היוונית, כי מכאן הכול התחיל". ואיתך קראתי את סופוקלס ואאוריפידס ואייסקילוס ומשם עברנו לשייקספיר.

ולראשונה, מאז זכרתי את עצמי כתלמידה, הכנתי שיעורים, והיית גאה בי, ואמרתי לך: אם יבוא יום אחד ואהיה שחקנית, אתה תבוא, תשב כאולם ואני אשחק לכבודך. ואכן הגעת פעמים רבות, בעיקר בשנים שהתגוררת בחיפה. תמיד אמרת, "אותך אני לא אחמיץ אף פעם". אני מקווה שלא אכזבתי אותך, כי לא סיימתי את לימודי הפורמליים. לא היה לי זמן. אבל אני משתדלת גם היום לפחות להעניק לך קצת נחת. כי הרי האמנת שיום אחד יצא ממני משהו. נכון שאתה רואה אותי לפעמים? חיבוק גדול, אתה שאי-אפשר היה לחבק אותך אף פעם, גילה אלמגור.

ט"ו. דיגיטלי ואנלוגי

"אלוהים ברא את השמים ואת הארץ ואת הדסים", אמר לי גרעון אריאל בשיחת הטלפון הטרנס-אטלנטית הראשונה בינינו, כשהציע לי, כך בפשטות, בלי שום הקדמות, לכתוב יחד אתו את הספר הזה. "אתה תחליט מה ייכתב בספר ואני אקבל את שיפוטי, ואוסיף תובנות משלי", התחייב בביטחון של אדם, היודע שישגי את מה שהוא רוצה, בגלל

17. מבוסס על אתר ויקיפדיה בעברית, ועל אתר הספרייה הווירטואלית של מט"ח.

ישראל רוקח: התעלס עם טובה
אריאל לעיני בנה.

מודעותו לכריזמה שלו; ולכן, התחייבות כזו לא תסכנו. הוא המשיך: "אני יודע כי בהדסים התחולל נס חינוכי. אני יודע כי רק אתה מסוגל לפענח את הנס הזה. ניסוח הפענוח בספר ייצור פרדיגמה חינוכית חדשה, כיוון שבמדינות רבות בעולם יראו בהדסים מודל לחיקוי. רבים לא יתייחסו לטיעון הזה ברצינות, ואחרים ילעגו לנו - זה הסיכון שפורצי דרכים צריכים לקחת על עצמם. אני יודע שאתה כזה. גם אני כזה".

כשסיים, פרץ בצחוק רך, שהשתלבה בו התנצלות על ההסתברות שלא איוונו, לפחות, משמיעה ראשונה. צחוקו שידר לי מסר שלא איפגע, כיוון שהוא מבין בקושי את דברי עצמו; וכך היה, לדבריו, כל חייו: הוא הלך בעקבות חלומותיו הבלתי-ברורים. אכן לא הבנתי. אולי כיוון שחלומותי דווקא ברורים מאוד, ברורים בעיני, עד שאיני מבין איך הכול אינם מאמצים אותם. המשפט של גדעון נראה לי בומבסטי, וטיעונו נראה לי בלתי-מבוסס. לא זיהיתי רצף משמעותי בין חלקי המשפט, כפי שמחייבת פרדיגמת הרצף של ארכימדס ושל ניוטון,¹⁸ בניגוד לפרדיגמת האטומים הבדידים של דמוקריטוס¹⁹ ושל חכמים מרכזיים באיסלאם²⁰ בימי-הביניים. אצל המוסלמים, אללה מחבר כרצונו את האטומים, ונותן להם משמעות רציפה. הבנתי, כמובן, כל מילה, אך לא הבנתי את הסך הכול. לא הבנתי מהו הנס החינוכי שהתחולל בהדסים, ובעיקר - מדוע רק אני יכול לפענחו. אולי כך חשים גם קוראים רבים של הספר הזה, גם אחרי קריאתם.

מסתבר, שבאותו השלב של קדם-הדיאלוג בינינו, השתמשנו בשפות שונות - תופעה אופיינית בעולם של היום. לא היה לנו אותו המידע על הדסים, וכמובן על גדעון עצמו, וייחסנו משמעות שונה למלה "נס". שפת חשיבתו של גדעון דיגיטלית ובדידה באופן קיצוני, ולכן הגיע למה שהגיע. בניגוד לו, חשיבתי אנלוגית ורציפה באופן קיצוני. לפי דימוי, הלקוח מהגיאוטרופיה הלא-אוקלידית של ברנרד רימן,²¹ יש אפשרות לדיאלוג בין הדיגיטלי ובין האנלוגי, בין הבדיד ובין הרציף, בין הממשי ובין ההוליסטי, למרות שהקטבים מקבילים זה לזה. זה פלא התודעה. זה מותר האדם מן הבהמה, שחשיבתה דיגיטלית באופן קיצוני, שהרי אין לה דמיון כלל.

למרות שלא הבנתי, חשתי באושר הצפוי לי, כששפות התודעה המקבילות שלנו יתמזגו לשפה אחת, חדשה, שניצור בתהליך המחקר והכתיבה. שהרי מהו דיאלוג אם לא יצירת שפה, ההופכת את האנלוגי-סמלי, שאין לו מקום, ואין לו זמן, לדיגיטלי-רציפוני, שיש לו מאפייני זמן ומרחב. החינוך הדיאלוגי-יצירתי בהדסים היה ביסודו של דבר חינוך ליצירת שפה. אם נצליח לחנך אנשים מכל העמים ומכל התרבויות לנהל דיאלוגים וליצור שפות משותפות, יצטמצמו מאוד אי-ההבנות בעולמנו. חשתי כיצד הדיאלוג הבוכריאני בינו לביני מבטל את תחושת הכובד השרידותית של עולמנו הארבעה-ממדי, כנקודת

18. לפי תפיסותיהם של ארכימדס ושל ניוטון, החומר הוא רציף, ניתן לחלוקה אין-סופית, ועדיין ישמור על זהותו.

19. בתפיסת דמוקריטוס, החומר אינו רציף כי אם עשוי מאין-סוף חלקיקים בלתי-ניתנים לחלוקה, שריק מפריד ביניהם. דמוקריטוס הוא המודל לגישה הדטרמיניסטית-מכאניסטית של הרדוקציונליזם האונטולוגי, המעמיד את כל הישויות בטבע על אטומים: הוא פיתח את הגישה האטומיסטית מכאניסטית בפילוסופיה היוונית הפרה-סוקרטית, שלפיה העולם על כל אין-ספור מרכיביו עשוי ממספר אין-סופי של אטומים, שריק מפריד ביניהם.

20. פילוסופיה אטומיסטית התפתחה באיסלאם מוקדם מאוד, והיא מהווה סינתזה של רעיונות מהפילוסופיה היוונית ומהפילוסופיה ההודית. הצורה המוצלחת ביותר של האטומיזם המוסלמי הייתה בפילוסופיה של "כלם", והאטומיזם הכלמי מותנה כולו באל.

21. גיאורג פרידריך ברנרד רימן (1826-1866), מתמטיקאי גרמני, שהקדים את דורו. אלברט איינשטיין השתמש בתורת רימן כדי לבסס את הפרדיגמה החדשה, שיצר בפסיקה.

משען מסתורית של שְׁעִייה²² לממד החמישי²³ של המשמעויות. זה זמן ידעתי, שלממד החמישי ניתן להתרומם בעזרת שפה חדשה: שפת המשמעויות. בממד-העל הזה מיקם אפלטון את האידיאות שלו; בו נמצא הדיסק הקשיח, הסינגולרי בנצחיותו, של כל המידע ביקום; בו שוכן אלוהים, ואנחנו צלליותיו, כפי שניתן לגזור מאפלטון²⁴ ובמהופך גם משפינוזה.²⁵

כשחשיבתו הברידה של גדעון וחשיבתי הרציפה יתעלו לדיאלוג בוכריאני, נוכל לממש באופן ריאלי את הפנטסטי, שהוא הנורמלי – מנקודת התצפית של הממד החמישי. אמרתי לעצמי, שהצעת גדעון כל-כך פנטסטית – עד שאיני יכול להרשות לעצמי לדחותה על הסף. שהרי אם נתעלה לדיאלוג-על, הפנטסטי יהיה לריאלי.

כמו בפגישתנו הראשונה אצל סבי, אחרי הצלחת הנחיתה בנורמנדי, חשתי גם הפעם שהסיפור של גדעון הרבה יותר גדול מכפי שהוא נשמע, והפוטנציאל שלו הרבה יותר מבטיח מכפי שהוא נראה. לא הבנתי אז מה שאני מבין אחרי חצי שנה של עבודה אינטימית ונמרצת אתו – גדעון הוא מוטציה: לחשיבה שלו יש מבנה דיגיטלי קיצוני עם דמיון מפותח מאוד ועם פתיחות כמעט מוחלטת. על אפשרות היווצרותה של מוטציה כזו שוחחתי עם אחי המנוח, הפרופ' לגנטיקה רם מואב-מילשטיין, כשכתבנו יחד את ספרו, *זרמת חכמים*.²⁶ עברנו על הספר בוילה מבודדת במכמורת. גדעון הגיע ארצה לביקור. הוא היה אז בשיא תהילתו. גדעון בילה אתנו יום שלם, וסיפר לנו את סיפור חייו. אחי אמר, שהמדובר בשילוב של מוטציה גנטית נדירה ושל הלם נפשי מהמם: לאורך כל ילדותו הציץ גדעון מקרוב במשגלים חוזרים ונשנים של אמו עם ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב ולימים שר הפנים, ועם משה עמיעוז, מהנדס עיריית תל-אביב. "חוויה קשה שכזו", העריך אחי, "גורמת בדרך-כלל לעיוותים קשים באישיות. העיוות המוטציוני של גדעון נתן תוצאות לעילא ולעילא".

חשיבת הדמיון הדיגיטלית של גדעון מעוררת התנגדות עזה אצל אנשים נורמליים, שרובם בעלי חשיבה אנלוגית, שהרי באבולוציה הקמאית לא היינו זקוקים לדיגיטליות כדי לשרוד. היא מעוררת התנגדות עזה לא פחות אצל אנשים בעלי חשיבה דיגיטלית-מתמטית-לוגית מובהקת, כיוון שרובם אין דמיון. על שלל ההתנגדויות הללו התגבר גדעון בעזרת אופיו

22. לפי מילון אלקלעי – הפועל 'שעה' משמעותו לפנות אל, להכביט ב-, להשגיח, לשים לב, להקשיב, להתבונן. "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ומנחתו לא שעה" (בראשית ד', ד'-ה'), "ואל ישעו בדברי שקר" (שמות ה', ט').

23. השעייה המושלמת היא לעולם. הממד החמישי הוא הממד השועה, שאינו זקוק למשען, הוא האטלס, ששעייתו היא נקודת המשען הארכימדית לעולם: "תנו לי נקודת משען, ואניף את העולם". לכן, לשעייתו של אלוהים להבל, ולא לקין, לא היה ממד פיסיקלי אלא משמעוטי, אלוהי, אידיאי בלבד.

24. אחת מהתרומות העיקריות של אפלטון לפילוסופיה – וכנראה, המשמעוית ביותר – היא תורת-הצורות שלו, הנקראת גם פלאטוניזם. אפלטון מחלק את העולם לשני חלקים נפרדים: עולם ה"צורות" שניתן להבנה אך ורק באמצעות השכל, ומנגד העולם הניתן לתפיסת ה"חושים", שאותו אנו רואים מסביבנו. אפלטון ראה את עולם החושים ואת הדברים שבו, כעותקים בלתי-מושלמים של הצורות השכליות או אידיאות). הצורות הללו בלתי-ניתנות לשינוי ומושלמות, וניתנות לתפיסה אך ורק באמצעות השכל, או התבונה.

25. תפיסת שפינוזה, המכונה "פנתאיזם", גורסת כי אין אלוהות טרנסצנדנטלית ואין אל פרסונלי מצווה. מבחינתו, האלוהות היא בעצם כל הטבע על כל מרכיביו ועל כל גווניו. שפינוזה מזהה את העצם – ישות, שהיא סיבת-עצמה, שאין ישות חיצונית לה, שהיא מקור הכול – בתור אלוהים, ובה בעת בתור הטבע. מכאן שאם האלוהים הוא הטבע, הרי שכל תפיסת האלוהות ההיסטורית של הדתות המונותאיסטיות – בטלה. עוד נדבך חשוב בתפיסה זו הוא אחדות הגוף והנפש. בניגוד לתפיסות המקובלות אז, שפינוזה גרס כי הגוף והנפש הם שני תארים שונים של העצם: תואר המחשבה ותואר ההתפשטות. ישנם אינסוף תארים לעצם, מתוכם אנו מכירים רק שניים. לכן – במות הגוף תמות גם הנפש.

26. הוצאת ביתן, 1982.

גדעון בדרך לפסגה.

הנחוש ומזגו הנוח. בחצי השנה, שאנחנו עובדים יחד על הספר הזה, הוא לא כעס אפילו פעם אחת, למרות שהיו לו הרבה סיבות טובות לכעוס.

פגשתי את גדעון בראשונה בשנת 1944, כשהייתי בן ארבע. נפגשנו שוב בתל-אביב פעמים אחדות, והקשר נותק לכמה שנים כשהורי עברו לרעננה. בגיל שבע חזרנו לתל-אביב, וחידשתי אתו את הקשר. מאוחר יותר בילינו יחד ארבע שנים באותה הכיתה ובאותה הקבוצה החברתית בהדסים. כשטלפן אלי, זכרתי אותו מהדסים ומפגישות מאוחרות יותר, כאדם ששילב ספורט עם תוכנות-על. הייתה בו סתירה של סערה פנימית ושל שקט חיצוני, של תלמיד בינוני בבית-הספר ושל מדען מהשורה הראשונה. מי יכול להאמין, שאדם כזה גדל אתנו?! הרגשתי כבר בשנת 1944, שמשהו מסתורי כלוא בנפשו. עקבתי אחריו בהדסים, כדי להבין את סוד קסמו. המשכתי לעקוב אחריו בדרכו לצמרת העולמית. כישלונותיו בבחינות הכניסה לטכניון ולמכון וינגייט לא הפתיעו אותי, שהרי בחינות נועדו לאנשים רגילים, לאנלוגיים, ולא למוטציה של רמיון דיגיטלי.

כשטלפן אלי, היססתי, שהרי האיש היה חידה בעיני, ומפעל משותף אתו עלול לגרום לי למפח-נפש. גדעון קרא את מחשבותי, לא נעלב. הוא סיפר לי על הערצתו אותי אחרי ש"קראתי" את החיבור על הנחיתה בנורמנדי ממחברת ריקה, והציע לנסות.

"נפצח יחד את סוד הדסים, שהרי הדסים הוא הפלא השמיני", אמר.

"ראשית עלי לפצח את סודך".

"אין לי שום סוד. אני אדם גלוי. לך ולאחיך סיפרתי הכול בוילה במכמורת. נתחיל לעבוד, ומיד תבין. אין בי שום רציפות מסתורית, אני מופע בדיד, וכל חלק מאישיותי יעמוד לרשותך".

דיבורו היה שקט, והכריזמה שלו פעלה. נעניתי.

כבר מהיום הראשון לעבודה התברר, שהתקשורת הבובריאנית "אני-אתה" פועלת בלא הפסקה, וזה כשלעצמו בבחינת נס, שהרי בובר דיבר על התעלויות נדירות. הגעתי למסקנה שאם הדסים הוא הניסוי החינוכי החשוב ביותר בהיסטוריה, הרי גדעון אריאל הוא סיפור ההצלחה הגדול ביותר של הדסים. מכאן שראוי להציב את סיפור חייו כמודל לחיקוי במערכות חינוך בעולם. גדעון הנו סיפור הצלחה מדהים לא בגלל שהרוויח כסף רב והיה למולטי-מיליונר; גם לא משום שזכה לפרסום עולמי בתחומו; אלא משום שתקופת הדסים הכשירה אותו להוציא מן הכוח אל הפועל את כישוריו. מנקודת-מבט, אלוהים אכן ברא את הדסים כבר ביום הראשון לבריאה, וגדעון השתמש בה כבנקודת משען להרים את עצמו מבירא עמיקתא, שאין נמוך ממנו. בכוחות עצמו ובעשר אצבעותיו עלה גדעון לאיגרא רמה, שאין

גבוה ממנו.

משה וטובה אריאל.

כמבוגר מצטיין של מכון וינגייט, שבמקרה הטוב עשוי להיות מורה להתעמלות בישראל, הוא פיתח ענף מדעי חדש: ביו-מכאניקה ממוחשבת, המבוססת על המושגים היסודיים ביותר בפיסיקה ובפילוסופיה. על המושגים האלה בגילויים הראשון שוחחנו בהדסים, ושנינו ביססנו עליהם, כל אחד בנפרד, את מפעלי חיינו. הוא התחיל לפתח

את התובנה *dynamic variable resistance*, ואני את עקרון השרידות, המבוסס על סיבית מידע לנטרול איומים. מסתבר, שקהילת החינוך הדיאלוגית-יצירתית בהדסים שברה מחסומים גנטיים וסביבתיים באישיותו, ופיתחה בו כוחות אינטלקטואליים כלואים, שבכל דרך אחרת איש לא היה יודע על קיומם, גם לא הוא עצמו. אני מקווה שגם לי היה חלק בכך בשיחותינו, שנסבו על הטעם לכך, שהוא חיבר למשקולות, שנהג להרים, שרשראות עם קופסאות שימורים. משקולת זו, שהוא ודני דסה פיתחו, כל-כך הדהימה אותי – עד שלא הרפיתי ממנו. ביקשתי שיסביר לי מדוע לא יסתפק, ככל באי-עולם, במשקולת רגילה.

למרות שבכיתה לא הצטיינן בביולוגיה ובפיסיקה, גדעון הגיע למסקנה שמפרקי הידיים מגיבים באופן לא אחיד בנקודות שונות על ציר ההרמה, או על ציר הדחיקה. תובנה אנלוגית זו לא סיפקה אותו. בשנת 1954, לאחר שיעור בפיסיקה בכיתה י', ישבנו, גדעון ואני, עם המורה לפיסיקה שעזב אותנו אחרי חודש, ושוחחנו על השאלה כיצד למדוד את ההתנגדות המדויקת של המפרקים. המורה אמר שלמדע אין כלים לעשות זאת. גדעון השיב: "מהיום אני אחפש דרך לפתח כלים כאלה. לאחר זאת עולם הספורט ישתנה מן הקצה אל הקצה". התבוננו בו כבעל החלומות – חביב, אך לא רציני.

לאחר שלוש שנים, בשנת 1957, כשלמד בכיתה י"ב, כתב גדעון לדני דסה בארצות-הברית: ...במכבייה לקחתי מדליית זהב בהדיפת כדור-ברזל, 15.63 מטר, ובדיסקוס מדליית כסף 43.72 מטר. באימונים שברתי את השיא הארצי, 16.2 מטר, אולם באליפות הארץ הסתפקתי במקום ראשון בתוצאה של 16.1 מטר. מעתה, לאחר המכבייה (היום תינעל) אעבור לבוגרים ואהדוף כדור-ברזל בן 7.25 ק"ג. מנבאים לי הצלחה יותר גדולה בכדור הזה, היות וכוח יש לי יותר ממהירות. בהדיפת 5 ק"ג יש צורך במהירות. אף-על-פי-כן לקחתי כ-30 מדליות שונות העונה, ובשום תחרות לא השיגו אותי בהדיפה. בדיסקוס רק אחד משיג אותי באופן קבוע. עד כה, כל מטרותי התגשמו, ובעתיד מטרתי להשתתף באולימפיאדת רומא.

בשנת 1960 ייצג גדעון את ישראל במשחקים האולימפיים ברומא בהדיפת כדור-ברזל ובזריקת דיסקוס. מה שבעיני אחרים היה חלום, בעיני גדעון הייתה תוכנית; ומה שבעיני אחרים הייתה משימה בלתי-אפשרית, בעיניו הייתה משימה לביצוע.

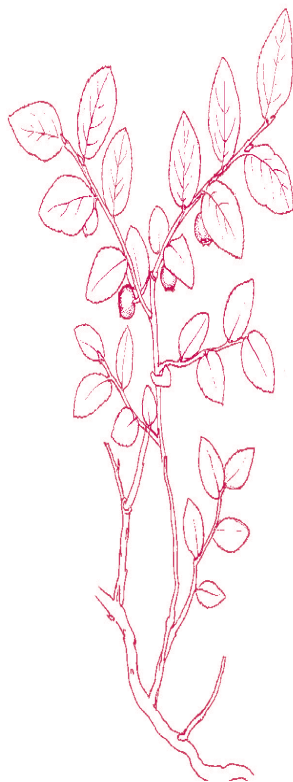
חודש לפני כתיבת השורות הללו ביקר גדעון בישראל, ניתח את תפקוד האתלטים הישראליים בעזרת הטכנולוגיה שפיתח, חשף ליקויים, ויעץ כיצד לשפר את תפקודם. התוצאה: אלכס אברבוך, קופץ המוט הישראלי, שרבים צפו את סוף הקריירה שלו, ניצח בתחרות גראנד פרי באולמות, בגנט שבבלגיה, בגובה של 5.81 מטרים. זה ההישג השלישי בדירוג בעולם השנה.

מכאן אנחנו מניחים, שמודל הדסים, שיצר את גדעון אריאל, יכול להניע את אותו התהליך בילדים אחרים בעולם כולו, ולשנות בכך מן היסוד את דפוסי החינוך במדינות העולם, וממילא גם את חיי האדם בהן.

ט"ז. ילדות בתל-אביב

גדעון אריאל נולד בשנת 1939 בתל-אביב, להוריו טובה ומשה אריאל. משה לבקוביץ-אריאל נולד בפולין בשנת 1904, בן בכור להורים מבוגרים, דתיים וציוניים. שלושת אחיו הצעירים נספו ב"מגפה השחורה" באירופה, אחרי מלחמת-העולם הראשונה. הוא היה נמוך מאוד, לא חזק, ערום כנחש ונוקשה כיונק פרוסי – ההפך הגמור מגדעון, ככול. משה עבר התעללות אנטישמית קשה בגימנסיה פולנית, ונשבע כי יקדיש את חייו לצבירת עוצמה צבאית יהודית בארץ-ישראל, כדי שאנטישמים לא יוכלו להפיק

את זממם.

משה עלה ארצה בשנת 1921. כשעמד על הרציף בנמל יפו, נפעם בציפייה להגשים את חלומו בארץ-ישראל, התנפלה עליו חבורת ערבים, שדרה את חפציו, והיכתה אותו מכות נמרצות. משה נחלץ מהם בעור שיניו. מאז ועד יום מותו שנא את הערבים, והיה נחוש ברצונו להקים בארץ-ישראל כוח צבאי יהודי. למחרת התחיל לעבוד כפועל ניקיון בבית-מלון, ותוך חמש שנים היה למנהלו.

בשנת 1931 ייסד המורה לטבע, יהושע מרגולין, את המכון הביולוגי-פדגוגי בצריף ברחוב יהודה הלוי בתל-אביב. מטרת המכון הייתה להכשיר מורים לטבע לילדי ישראל. בבסיס המכון עמדה המחשבה, שהכרת הטבע היא הדרך הטובה ביותר לקשור אנשים לארצם. המכון היה הגרעין הראשון שממנו התפתחה לימים אוניברסיטת תל-אביב. המכון הביולוגי-פדגוגי הוקם בצריף, שהקצתה לו עיריית תל-אביב, וקודם היה בית-הכנסת הראשון של תל-אביב.²⁷

כמנהל מלון, הוזמן משה אריאל לטקס הנחת אבן-הפינה. כשנאם מאיר דיזנגוף, ראש העירייה, על חשיבות המכון, ישב משה ליד ישראל רוקח, סגן ראש העירייה. זו הייתה פגישה גורלית. השניים שוחחו ביניהם, נפגשו שוב, והתיידדו מאוד. לרוקח, שבשנים 1920-1922 עבד כמהנדס חשמל באנגליה, היו מהלכים אצל השלטונות הבריטיים. בשנת 1936, לאחר מותו של ראש העירייה, בחרה מועצת העיר את משה שלוש במקומו. הנציב העליון ביטל את המינוי, ומינה את רוקח במקומו, ולאחר זמן-מה העניק לו אות כבוד של "קצין מסדר האימפריה הבריטית". לרוקח היה בית-מסחר למכונות ולמכשירי חשמל ועסקים אחרים. הוא ייבא את המכונות מחו"ל, והיה מעוניין כי איש שלו ינהל את מחלקת המכס בנמל יפו. רוקח שכנע את אריאל לעזוב את משרתו במלון, ולעבוד במכס. הוא פעל מאחורי הקלעים עם ידידיו הבריטיים לקדם את אריאל, שמונה, לאחר ארבע שנים, למנהל משותף, יחד עם פקיד בריטי, של המכס בנמל יפו.

טובה אריאל לבית גולדברג נולדה בירושלים בשנת 1911. היא הייתה יפהפייה ומוכשרת מאוד. למדה בסמינר בית-הכרם בתחילת שנות השלושים, והצטרפה לקבוצת "צופה-מורה" של פרופ' משה שוובה. משסיימה את לימודיה, עבדה כמורה בבית-ספר יסודי וכקצרנית בכנסים ובוועידות. בכנס של ראשי ערים ושל ראשי מועצות מקומיות יהודיים בירושלים בשנת 1936, שבו שימשה קצרנית, הבחין בה ישראל רוקח וחשק בה, למרות שאסתר, אשתו, נודעה ביופייה בתל-אביב הקטנה. הוא שכנע אותה לעקור לתל-אביב, ולהיות למזכירתו. עד מהרה הייתה טובה לפילגשו. שמואל, אחיה של טובה, היה נהגו של הנציב העליון. הוא לקח את גרעון פעמים אחדות לטיול בלימוזינה של הנציב. הוא גם עשה שליחויות מטעם הנציב למקורבו, ראש עיריית תל-אביב.

כשנעשו עבודות פיתוח נרחבות בעיר, ביקש רוקח את מזכירתו לסייע במשרד מהנדס העירייה. שם התיידדה עם משה עמיעז-רויטמן סגן מהנדס העירייה, ובעיקר עם דניאלה, חברתו. השניים נעשו חברים בלב ובנפש. דניאלה התלוותה לטובה לביקור אצל אחיותיה בירושלים, ובילתה בביתן את כל סוף השבוע. טובה הייתה שושבינה של דניאלה כשזו נישאה לעמיעז. טובה הייתה בת-בית עמיעז, ומהנדס העירייה התאהב בה אהבה עזה, וניהל אתה רומן סוער, במקביל לראש העירייה, מבלי שרוקח ידע על כך. משה עמיעז היה גבר נאה מאוד, משכיל ורודף נשים. באותו פרק זמן כבר היה גרוש מאשתו

27. אבינעם קפלן, המורה לטבע בהדסים, היה בקשר הדוק עם המכון, ובעזרתו הקים בהדסים מכון דומה. גרעון אריאל, יקיר לאופר ואבי מאירי, נהגו ללכוד לטאות בשדות הדסים, ולמוכרן למכון. במקום בית-הכנסת בצריף ברחוב יהודה הלוי, מימן איסר לייב בלובשטיין, סבי זקני, את בניית בית-הכנסת הגדול של תל-אביב ברחוב אלנבי.

הראשונה, והיה לו בן, מאיר, שלימים נהרג בהתקפת אצ"ל על יפו במלחמת העצמאות. גדעון זוכר אותו כבעל קסם אישי רב. טובה התאהבה בעמיעז. דניאלה חייתה שנים ארוכות. לגדעון, שאותו הכירה מלידתו (הוא היה מבלה עם אמו ואתה על שפת הים, ואפילו מצויים בידו צילומים של שלושתם), סיפרה דניאלה, כי בעלה המנוח אהב רק אישה אחת בחייו – את טובה.

כראש העירייה, שמר ישראל רוקח על התנהגות פומבית מכובדת, שכן היה חשוף לכל אמצעי התקשורת של אותם הימים. לכן פעל להשיא את מזכירתו לחברו הטוב, משה אריאל. כמתנת חתונה העניק רוקח לזוג אריאל זכות להתגורר בדירת שרד של העירייה, בבית עובדי העירייה הבכירים, ברחוב ריינס 15.

בין טובה למשה לא שררו יחסי קרבה. משה אהב את טובה בדרכו, שכן טובה הייתה נאהבת אולטימטיבית. הוא היה קמצן חולני, ואף שלשניהם היו משרות מכובדות והכנסות טובות יחסית, הוא לא אִפשר לטובה לחיות ברווחה. טובה אהבה חיי נוחות, וגם אהבה את עמיעז אהבת נפש. משה היה בלתי-רומנטי, ולא היה יכול להעניק לאשתו את היחס ואת אורח החיים שהתאוותה להם. כלילה הם חלקו אמנם את יצועם, אך כפי שגדעון זוכר, "שכבו רחוק זה מזה, גב-אל-גב, כשני אנשים זרים".

משה אריאל ידע שטובה נפגשת עם גברים אחרים. הוא חשש להתגרש ממנה כיוון שעלול היה להפסיד את מקום עבודתו ואת דירתו. וחזן מזה, טובה ידעה שבעלה קשור בפעילות המחותרת נגד הבריטים. משה לא סיפר לה על כך. אך היא שמה לב, שהוא מביא הביתה אמצעי לחימה, ואנשים מסתוריים באים בשעות לא-שגרתיות ליטול אותם. משה חשש, שאם ייכנסו לתהליך גירושין, עלולה אשתו לחשוף את מעשיו ולהביא למאסרו ואולי אפילו להוצאתו להורג. לפיכך, את כל זעמו על אשתו פרק במכות, עליה ועל בנו. יום אחד טלפנה טובה לשמואל, אחיה, וסיפרה לו כי בעלה מכה אותה. גדעון זוכר כי שמואל הופיע עם המכונית של הנציב העליון, והיכה את משה מכות נאמנות. התוצאה הייתה, שטובה בילתה מעט מאוד בבית כשמשה נמצא בו.

גדעון נולד בשנת 1939. כיוון שאמו קיימה יחסי מין במקביל עם לפחות שלושה גברים, אין לדעת בוודאות מי אביו הביולוגי. זיכרונו הראשון של גדעון מגיל שלוש הנו מכות רצח, שאביו הכה את אמו, תוך כדי הטחת המילים: "זונה, את מוכרת את גופך". גדעון פתח בצעקות, וניסה לגונן על אמו. אביו סטר לו בכוח. גדעון נפל, ונכנס להיסטריה. אביו נבהל, הרימו, וניסה להסותו: "אל תצעק, השכנים ישמעו".

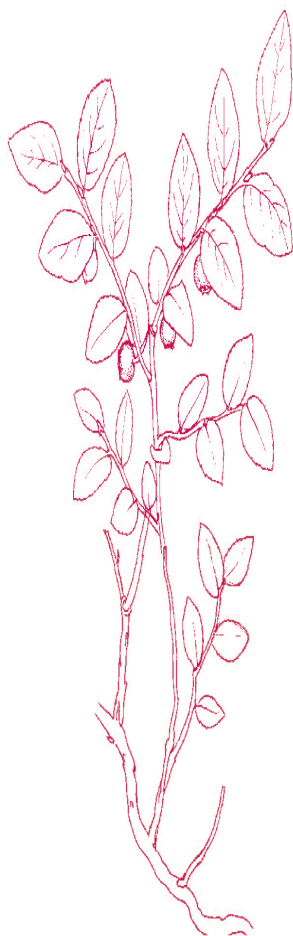
זיכרון שני: גדעון גנב מעטפה עם גומיות בגנון, ונתפס. הגננת סיפרה לאביו, שהיכה אותו בנוכחות הילדים והגננות. הבושה סוחטת דמעות מעיניו גם בהיותו בן שישים ושבע. יורם אלקון התגורר ברחוב ריינס 15. אביו היה מנהל מחלקת המים בעירייה. יורם וגדעון היו חברים קרובים.

הטיפול בגידי היה נתון בידי אביו (מספר יורם). אמו מעולם לא הייתה בבית. כשהיינו בני שש, שיחקנו שחמט במטבח. אביו עמד מאחורי גבו, והתבונן במהלכים. כשגידי עשה מהלך לא נכון, סטר לו אביו על הפנים ועל האוזן. חשבתי שראשו יעוף. אביו צעק, "איך אתה משחק, גידי?! איך אתה משחק?! גידי היה קשוח, ולא בכה. הוא התקפל על הכיסא כאילו נכנס להלם. אביו אמר לו שוב-ושוב, "לא יצא ממך כלום בחיים". גם כשהיה אלוף הארץ בזריקת דיסקוס, הוא המשיך לומר לו זאת. גידי אמר לי שמשפט זה מנקר לו בראש כל החיים. תמיד הוא מנסה להוכיח לאביו שטעה. אפילו אחרי מות אביו ממשיך גידי להוכיח לו.

מגיל צעיר מאוד משה וטובה הלכו לעבודה והשאירו אותו, במשך שמונה שעות, לבדו

ילדות בתל-אביב.

בעריסה במטבח, עם סיר לפיפי. את הדלתות לחדרים נעל משה. כשנשאר לבד, טיפס גידי מעל המעקה, וירד לרצפה. כשנתפס, הוכה מכות נמרצות. מגיל חמש למד לפצח את המנעולים בבית, בלי מפתחות. משה הרכיב מנעולים כפולים, וגם אותם גדעון פתח. "כך פיתחתי את כושר החשיבה הדיגיטלי", מעריך גדעון. "למדתי להיכנס לכל מקום. בעולם המחשוב יש מנעולים אלקטרוניים עם מיליוני קודים. עד היום הצלחתי לפרוץ כל מחסום. כך, לדוגמה, נכנסתי למחשבי האוניברסיטה, וקראתי את ההערכות הסודיות עלי ואת הציונים שלי.

בארונות שבחדרים הנעולים גילה גדעון מערכות נשק ותחמושת בכמויות גדולות. לימים סיפר לו אביו, שהוא היה באצ"ל, ופרש מן הארגון עם אברהם (יאיר) שטרן, שהקים את לח"י. כמנהל משותף של המכס ביפו, הוא סייע ללח"י להבריח ארצה אמצעי לחימה. אחת השיטות להברחה הייתה בעזרת מקררים. בתוכם החביאו אנשי לח"י בחו"ל אמצעי לחימה שונים. את המקררים האלה הורה משה אריאל לפקידיו לשים בקבוצה נפרדת, והעבירם ללא בדיקה למחלת. מקצת מאמצעי הלחימה הוא לקח לביתו, ומשם היו אנשי המבצעים נוטלים אותו.

אבא הביא הביתה מתנות יקרות על שהוא שחרר פריטים מן המכס ללא ביקורת [מספר גדעון]. אנשים מוזרים הגיעו אלינו הביתה, ודיברו בשקט. אבא נתן להם מידע על זהות האוניות הנכנסות לנמל. פעם הלכתי אתו לנמל, ושאלתי מדוע יש קבוצת מקררים מופרדת מאחרים. האם שומרים נשק במקרה? הוא הופתע שהבנתי במה עסק, והשיב: "אם המקררים יהיו בשמש הם יתפוצצו".

מגיל שש בערך זוכר גדעון את ישראל רוקח, ראש העירייה, ואת משה עמיעוז, סגן מהנדס העירייה, באים לבקר בנפרד את אמו. פעם נתן לו רוקח שעון. פעמים אחדות נתנו לו כסף, או ממתיקים, וביקשו שילך לשחק בחצר. גדעון יצא, אבל אחרי זמן-מה, כשהם נאנחו ונאנקו מרגשת המשגל, חזר על קצות אצבעותיו הביתה, והגיע בזחילה עד המיטה. הוא הציץ והתבונן במעשיהם. חלפו שישים שנה, והוא זוכר את האירוע בכאב סוחט דמעות. לעתים נכנס לארון, והקשיב לדיבורם ולקולותיהם. גדעון, הילד הדיגיטלי, רצה לדעת בדיוק מה עושה אמו עם שניהם, ואיך היא עושה זאת. עד היום הוא מתעורר מסיוטי משגליה של אמו בצעקות. זה הטעם שבשלושים השנים האחרונות, עד כתיבת השורות הללו, אן, אשתו, היא אם חלומותיו. היא מצילה אותו מגורלו של פנתיאוס.²⁸ שלושים וחמש שנים הוא חי אתה כחברה לחיים, כשותפה לפיתוח ולעסקים. רק בהיותו בן שישים ושש הציע לה נישואים, והיא נענתה. באותה השנה פנה אלי, שאכתוב את הספר הזה. כשעבדנו יחד על הספר, נפתח סגור לבו של גדעון, והוא החל לספר על אירועים שלא העז, עד אז, לספר לאיש, אפילו לא לאן. במחקרנו המשותף גילינו מסמכים, והבנו הקשרים, שחשפו תמונה מזעזעת על ילדותו של גדעון.

י"ז. הסוד הנורא

הייתי פושע צעיר בחבורת פושעים [מספר גדעון]. גנבתי ונטילים ממכוניות. בקושי למדתי, ונשארתי כיתה בכיתה ד'. כל יום רצנו לשפת הים, ושיחקנו ב"טיר"29 על כסף

28. משמעות השם, ביוונית, "איש היגונות". במיתולוגיה היוונית פנתיאוס היה מלך העיר-מדינה תבי. בהבכחות, מחזהו האחרון, הטראגי והפרדוקסלי ביותר של אַאוריפידס, מוצא פנתיאוס את מותו מידי אמו לאחר שטיפס על עץ גבוה, וצפה באורגיית פולחן האל בכחוס-דיוניסוס, בראשותה. בלהט שיגעון הפולחן היא מבצעת בו הומיאופגיה (יוונית: אכילת מין את בן מינו) מבלי לזהות אותו כבנה: היא חושבת אותו לאריה, טורפת ומבתרת את גופו, כורתת את ראשו, וצועדת בראש התהלוכה עם ראשו הכרות על ענף.
29. שדרת מועדונים למשחקי מזל לאורך חוף ימה של תל-אביב.

במשחקי מזל. פגשנו אנשים מסוכנים, אחדים מהם הומוסקסואלים. הייתי די חזק למנוע מהם להיטפל אלי. התאמנתי בהרמת משקולות במכון הכושר שברחוב שלמה המלך, פינת ארלוזורוב. בגיל צעיר מאוד הייתי מתחרה על שפת הים בהורדת ידיים. נערים בוגרים ממני ואף אנשים מבוגרים לא הצליחו להכניעני.

בשנת 1947 עקרה משפחתנו מרעננה לשכונה של חיילים משוחררים ביד-אליהו בתל-אביב. באחד הימים, בתחילת שנות החמישים, טיילתי עם חברים ב"טיר", ופגשתי שוב את גדעון. הוא התייחס אלי כאל גדול חבריו. הוא סיפר לי שהוא מרים משקולות, ואני סיפרתי לו שאני משחק כדורסל. ירדנו לחוף. היה לו גוף מחוטב מעורר קנאה. ילדות הביטו אחריו בעוברו. ילדים התייחסו אליו בכבוד, כאל מנהיג כנופיה. קנינו תירס באחד הדוכנים, וגמרנו אומר לשמור על קשר.

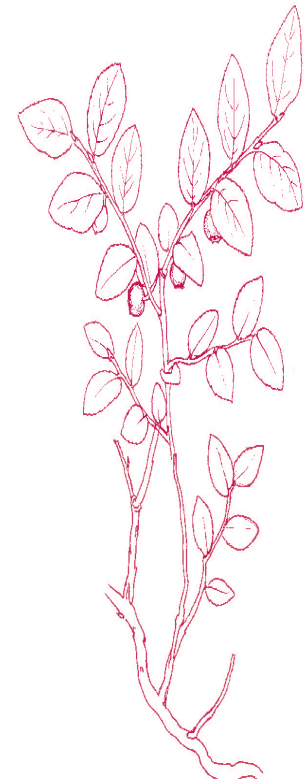
תמיד הייתי זקוק לכסף [מספר גדעון]. בימי שישי לא הלכתי לבית-הספר, ועסקתי בחלוקת פרחים כנער שליח. כך הגעתי גם לסבך, וכך הכרנו. נהגו אז לשלוח זרים של תריסר ורדים. התחכמתי ושלפתי ורד אחד מכל זר, ומסרתי לנמען רק אחד-עשר ורדים. אחרי שהצטברו אצלי חמישה-עשר ורדים, הייתי הולך לרחוב פרישמן, פינת בן-יהודה, ומוכר אותם. בעלי חנויות הפרחים אהבו אותי, כי הייתי ילד יפה, ונהגתי לומר למקבלי הזרים, "שבת שלום, מי ששלח את הפרחים אוהב אתכם".

משגרי הפרחים ביקשו אותי. כדי להתייעל ולהספיק יותר, נזקקתי לאופניים. אופני "אופר" עלו שלושים לירות. אופני "ראלי", שהיו חלומי של כל ילד, עלו ארבעים לירות. גנבתי מאות ונטילים ממכוניות, ומכרתי אותם. כך צברתי 25 לירות. חמש לירות נוספות לקחתי ממחבוא הכסף של אמי. האופניים שימשו אותי שנים אחדות. החבאתי אותם במקלט, ואבי לא ידע על דבר קיומם. שמרתי על האופניים גם כשלמדתי בהדסים. פעם, כשבאתי לביקור מארצות-הברית גיליתי שאבי מכר את האופניים. זה פגע בי קשה, למרות שכבר הייתי בן 27, נשוי ואב לילדה.

כשהיה גדעון בן שמונה פרצה מלחמת העצמאות. באותה תקופה גילה משה שאשתו שוכבת לא רק עם ראש העירייה, אלא גם עם מהנדס העירייה. גדעון זוכר את עצמו ואת אביו מתבוננים מבעד לחלון החוצה. אמו עומדת בצומת ריינס-פרישמן, מגיע מהנדס העירייה עם מכונית, יוצא החוצה, מנשק את טובה, והשניים נכנסים למכונית ונוסעים. אביו אמר: "ראה את אמך הזונה. הולכת עם גברים אחרים. רק זונה עושה דברים כאלה". אז החליט משה להתגרש מטובה. הוא עזב את הבית ברחוב ריינס, קנה דירה ברחוב אשתורי הפרחי, ועבר להתגורר בה.

הוא התגורר בדירה שהייתה אז מסתורית עבורי [מספר גדעון]. מדי בוקר, לפני שהלכתי לבית-הספר, היה פוגש אותי על המדרגות ברחוב ריינס, ונותן לי לאכול צלחת תפוחי-אדמה עם שמנת. לי הפריעו מבטי השכנים, אבל הוא רק אמר: "עזוב אותם. כולם מטומטמים".

יום אחד התברר שאמי בהריון. אז לא עשו הפלות מלאכותיות. רוקח ועמיעז נבהלו, וראש העירייה הוציא אותה לחופשה בתשלום, כדי שהעובדים לא ירכלו. טיפלתי בה. היא לא יצאה מהבית מחמת הבושה. את כל הקניות הייתי אני עושה. כשהייתה בחודש התשיעי קראתי לאבי לעזרה. הוא הביא לה אוכל, אך לא עלה הביתה, אלא מסר לי אותו על המדרגות. כשקיבלה צירי לידה רצתי לאבא של יורם אלקון, ואמרתי שלאמא יש כאבים. הזמינו אמבולנס, ולקחו אותה לבית-החולים אסותא. לה לא היה כסף, ואבא שילם עבור האשפוז. נולדה תינוקת בריאה, ואבא רשם אותה בשמו - "י" ³⁰

30. אחותי ביקשה להישאר בעילום-שם, ואני מכבד את רצונה.

משה אריאל - חבר באצ"ל.

אריאל.³¹

יומיים הושארתי בדירה לבד, וכמעט שלא אכלתי. אבא טיפל באמא בבית-החולים. אחרי יומיים בא לבקר אותי, הביא לי אוכל, ואמר: "גידי, יש לך אחות. שמור עליה ועל אמא מכל משמר. הן נתונות בסכנה גדולה!" "כן אבא, אני מבין".

לא הבנתי למה התכוון.

אחרי ימים אחדים חזרו השתיים מבית-החולים הביתה. אמא נשארה בבית ולא יצאה במשך עשרה חודשים. העירייה המשיכה לשלם לה משכורת באמצעות שליח. זה נראה לי אז טבעי בהחלט. בכסף, שאמא נתנה לי, קניתי את כל המצרכים. גם יצאתי לטייל בכיכר צינה דיזנגוף עם אחותי התינוקת. אמא לא יצאה מהבית.

כשי' הייתה בת עשרה חודשים הגיע אמבולנס לרחוב ריינס 15. רופאים וסניטרים בגלמות ובחלוקים לבנים עלו לדירתנו, ודיברו עם אמא. הם אמרו לה, שעליה להצטרף אליהם בלי התינוקת, לאשפוז בבית-חולים באר-יעקב. היא הבינה שהמדובר בבית-חולים לחולי-רוח, ושהם מתכוונים לכלוא אותה בקן הקוקייה. היא סירבה, ובכתה. הם משכו והרימו אותה מן הרצפה בכוח, גררו אותה מן הדירה בכל מורד המדרגות, תוך התנגדותה, הכניסו אותה לאמבולנס ונעלמו.

בסוף שנות השבעים ראינתי את הפסיכיאטר, שהיה מנהל בית-החולים באר-יעקב באותה תקופה, שלימים היה מנהל בית-החולים לחולי נפש אברבנאל בבת-ים, והיה פסיכיאטר מחוזי של אזור תל-אביב. כשראינתי אותו הוא היה בן למעלה מתשעים. אשתו נפטרה ולא היו להם ילדים. הוא התגורר בדירה רחבת ידיים, בסוף רחוב בן-יהודה, והמשיך לתת ייעוץ פסיכיאטרי בבית-אבות בנתניה. את דירתו מסר לנאמנות לבנק לאומי, והבנק מימן את כל צרכיו. בתחושה שהוא ימות בקרוב, והמוות לפי חז"ל פוטר מן הנדרים, הוא סיפר לי באופן חופשי את עלילת חייו. הוא נכח בחטיפתה בכוח של טובה אריאל מביתה. לדבריו, זה לא היה המקרה היחיד מאותו הסוג. במקרה הנדון חתם הפסיכיאטר המחוזי מתל-אביב, לפי בקשתו של ישראל רוקח, ראש העירייה, על הצורך לאשפז את טובה אריאל במחלקה פסיכיאטרית. אותו הפסיכיאטר אפילו לא ראה אותה, אלא הסתמך על אבחון של רופא משפחה, שאת אבחנתו כתב לבקשת רוקח. לדבריו, הוא נפגש בבאר-יעקב, לחוד, עם משה אריאל ועם גדעון, והסביר להם שטובה לא תשוחרר לעולם מבית-חולים לחולי-רוח. הוא היכה על חטא באוזני, והביע חרטה עמוקה, אך הוסיף שהיו עוד מקרים כאלה גם אצלו וגם אצל אחרים.³²

גדעון נשאר לבדו עם י' מבלי שידע היכן אמו.

יורם אלקון, חברי, ואני - לאחר שהשארתי את י' בעריסה - הלכנו לחפש את אבי, כדי להודיע לו מה אירע. הייתי בטוח שאמי תחזור, והייתי במצב מתמיד של ציפייה לחזרתה. שמת שמחה ליד הדלת, ועליה ישנתי, כדי שכשתחזור אתעורר מיד. השכנים עזרו לי לטפל באחותי, ואבי נהג לבוא בלילות, ולהביא אוכל ומצרכים אחרים. אחרי זמן קצר באו, ולקחו את התינוקת, ואבי לקח אותי אליו.

באותה השנה למדתי בכיתה ד', ונשארת כיתה. שאלתי את אבי שוב-ושוב איפה אמא. יום אחד הוא אמר לי: "סע לבאר-יעקב, אמך מאושפזת שם".

נסעתי לבדי באוטובוס. כנער משלוחים ידעתי למצוא כתובות. במודיעין של

31. באחרית ימיו, כשגדעון פיתח את הפרויקטים שלו בארצות-הברית, טיפלה י' במשה אריאל - כתודה על שהעניק לה את שמו.

32. אשפוז פסיכיאטרי ידוע בכל העולם כשיטה להיפטר מעושי צרות. מפורסם השימוש בהם בבריית-המועצות נגד אויבי המשטר. גם בארץ השתמשו בשיטה זו - כולל כשיטה להיפטר מאויבים אישיים של בכירים בעליות.

בית-החולים אמרתי: "באתי לראות את אמי, טובה אריאל".
 אחד העובדים הוביל אותי לאמי. היא ישבה בחדר בשמלה שחורה.
 אמרתי: "אמא". היא לא זיהתה אותי, והסתכלה עלי ללא תגובה.
 התיישבתי על כיסא לידה. אחרי זמן-מה שאלה: "מה שמך?"
 "אני גדעון, הבן שלך".

היא הביטה לעברי מבלי שראתה אותי, ואמרה: "גם לי יש בן בשם גדעון. האם אתה מכיר את גדעון, הבן שלי?"
 חזרתי ואמרתי: "אני גדעון הבן שלך!" פרצתי בבכי.
 היא אמרה: "הבן שלי חכם ויפה, כשיגדל הוא יגן עלי".
 "אני אגן עלייך ואיש לא יפגע בך".
 "כשתפגוש את הבן שלי תגיד לו שיבוא אלי".
 "אני הבן שלך..." זעקתי.

היא לא הגיבה. מבטה חלף דרכי, ועיניה היו מימיות. זכרתי, כאבחת-חרכ המפלחת את קרבי, את חריפות התודעה הממוקדת האבודה: פשר ההבעה בעיני השקד שלה, שהיממה אותי, בתקופת חיינו טרם האשפוז.
 "אמא, מה עשו לך?" שאלתי.

"אני רוצה את הבן שלי", לחשה, "הוא בלבד נותר לי, רק בו בלבד..."
 פרצתי שוב בבכי.

אחות שנכחה בשיחה הובילה אותי מחוץ לחדר. "ילד מסכן", מלמלה.
 "אני לא מסכן", השבתי לה, "אני אהיה גדול וחזק, ואשיב את אמי לחיים מבית-הסוהר הזה".

האחות גיחכה, "רק המוות יכול לשחרר את האסירים מכאן. שכח מאמך".
 האחות לקחה אותי ללשכתו של מנהל בית-החולים. הוא היה אדם גבוה ורזה עם חיתוך דיבור רוסי מודגש.

"שב, גדעון", דיבר אלי בטון אבהי, והגיש לי עוגיות. "האם אמא שלך הכירה אותך?"
 "לא!" השבתי בהתייפחות.

"אתה צריך להיות חזק. יותר אין לך אמא. היא אדם אחר. תחשוב כאילו היא מתה".
 "היא לא מתה", המשכתי להתייפח, "היא חיה ונושמת. לפני שפרצתם לדירה שלנו היא הייתה בסדר גמור. מה עשיתם לה?"

הוא ליטף את שערי, התבונן לתוך עיני, והמשיך: "היא עשתה מעשים שאסור לעשות, וחלתה. יש חוקים, וצריך לחיות לפי החוק. זכור זאת כל חייך".

"מה היא עשתה בניגוד לחוק?" שאלתי, "מה זה קשור למחלתה?"

"כשתבגר, תבין", השיב. הגיש לי עוד עוגיות, ומזג לי כוס מיץ תפוזים.

השלכתי את העוגיות על

גדעון אריאל, ירדנה ספרא, פנינה, שולה דרוקר, רותי אבידן וברכה מוהליבר נאמן.

שולחנו. בכוס המיץ לא נגעת, ואמרת: "רצחתם את אמי. כל חיי לא אשקוט עד שאגלה מדוע אשפזתם את אמי".

המנהל רמז לאחות. היא נטלה את ידי, והובילה אותי לתחנת האוטובוס. לפני שעליתי על האוטובוס אמרה לי בלחש, "אתה צודק, הם רצחו את אמך!"
באוטובוס מבאר-יעקב לתל-אביב ישבתי לבדי על הספסל האחורי. בדרך, על הכביש הצר בין הפרדסים, חדרה לתודעת ההכרה, שאמי לא זיהתה אותי. זו הייתה חוויה טראומטית: למרות מה שהבטחתי לאמי, למנהל ולאחות, הרגשתי שישראל רוקח ומשה עמיעז רצחו אותה, והיא אבדה לי סופית וללא תקווה, ברצף האובדנים, שבו איברתיה פעמים כה רבות: היא נלקחה ממני כשהפנמתי את שבריה בתוכי, כפעוט, צופה בה, כעד חסר-אונים, בהתעללויות של אבי. והיא נלקחה ממני, כילד בן שמונה, כשצפיתי בה, בהיחבא, מנסה לשלוט באימת הבלתי-ניתן להבנה ושליטה, במה שעשו בה במיטה ישראל רוקח ומשה עמיעז.

לא רציתי לחזור לדירת אבי, אבל לאן אשוב? עברתי באותו היום זעזוע קשה, הקשה בחיי. שוטטתי בחוץ, ומאוחר בלילה הגעתי לדירת אבי. להפתעתי, הוא לא היכה אותי, כפי שנהג כשהייתי חוזר הביתה מאוחר. הוא גם לא שאל דבר על ביקורי בבאר-יעקב. אני מניח שהוא עצמו ביקר שם, ונוכח בעצמו במצב גרושתו. אהבתי את אבי ושנאתי אותו. באותו הלילה שנאתי אותו יותר. הוא היה בעיני אחד משלושת האנשים האשמים במצב אמי. גם אני קצת, כיוון שלא מנעתי את הוצאתה בכוח מן הבית. אמרתי לו, "איני רוצה לגור בבית הזה. אני רוצה לעבור לפנימייה".

הוא התבונן בי בעצב, ואמר, "בין כה לא יצא ממך כלום".

אחרי ימים אחדים נסעתי אתו להדסים. נפגשנו לשיחה עם רחל שפירא. כנראה שאבי פגש אותה כבר קודם, ומסר לה פרטים על חיי. היא התבוננה בי באהבה. הרגשתי שמצאתי אמא שנייה. "יהיה לך טוב פה, גדעון", אמרה, "פה יהיו לך הרבה חברים וחברות, וכל המורים יאהבו אותך". היא ביקשה לקרוא לשושנה לרנר, אם-הבית הראשונה שלי. שושנה הובילה את אבי ואותי לקבוצה ב'. היא הקצתה לי מיטה באחד החדרים. הייתי מבולבל, והתקשיתי לסדר אותה. אבי, כהרגלו, ניגש להכות אותי. שושנה התייצבה בינו לביני, ואמרה: "מר אריאל, פה אין לך שום זכויות! פה אני אמא של גדעון, ואני אסביר לו איך לסדר את המיטה".

אבא נדהם. עמד כמוכה-הלם בפינה, והתבונן כיצד מסדרת שושנה ביחד אתי את המיטה. תוך כך, נטל את תיקו, יצא החוצה, והלך לכביש הראשי כדי לחזור לתל-אביב. שמחתי שנפטרתי ממנו. הרגשתי שסוף-כל-סוף יש לי בית. לילדים בכפר אמרתי, שאמי מתה.

בעת כתיבת השורות הללו עם אורי, מצאתי בדרכון של אבי דף נייר מצהיב. הוא נפטר לפני שלושים וחמש שנה, ועד היום לא פשפשתי בניירותיו. עכשיו חיפשתי, והנה מה שמצאתי:

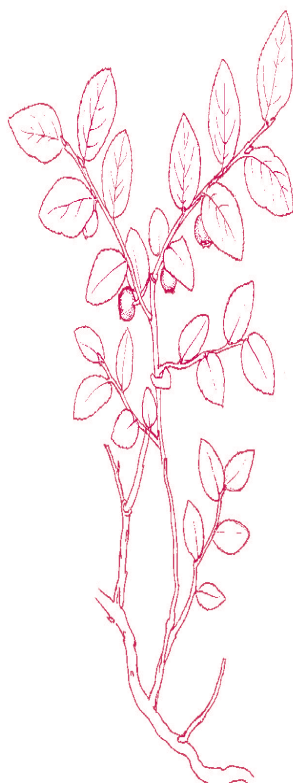
תל-אביב, 20.7.52

לכ' ראש עיריית תל-אביב

מר ישראל רוקח

א.ג.,

אמי טובה אריאל התחילה לעבוד בעיריית תל-אביב בשנת 1936. גם כעת היא נחשבת לפקידה, אך בלי תפקיד. תפקידה עתה להיות עצורה בבית-החולים הממשלתי באר-יעקב. אין אני רוצה להיכנס להשתלשלות העניינים, רוצה אני רק לעמוד על נקודה אחת, שהיא כעת הגורמת העיקרית לסבל של אמי: קומץ של דיירי הבית שאמי

מתגוררת בו (הבית הוא של עובדי העירייה) עשו יד אחת להרחיקה מהדירה, ומוצאים כל מיני תחבולות להחזיקה בבית-חולים "בהשגחה מיוחדת" פן לא תחזור הביתה. יש אולי קשר לדמי המפתח הגבוהים, שאפשר עתה להשיג בעד הדירה. בכל אופן אין שמץ של יחס אנושי אליה. ובפרט לחבר בעבודה. וכי מהו בכלל ערך של אדם חלש בזמננו.

נמצא אני כל הזמן מחוץ לעיר, ולא הייתה לי אפשרות לראות את המצב לאמיתו של אמי. כעת אני בחופש, ונודע לי הרבה על ההתענות של אמי. ביקרתי אותה בשבוע שעבר ביום חמישי ומה שעניי ראו ...

לעולם לא אסלח לאף אחד שגרם לאמי בזמן האחרון למצב איום ונורא כזה. היא לא נמצאת כעת שמה על-מנת להבריא. ההיפך הוא האמת. אמנם צעיר אני כעת, אבל יבוא יום ויצטרכו לתת דין וחשבון על המעשים הברכריים האלה ולא רוצה שכבודו יהיה מעורב במחשבות, כי בטוח אני שכל מה שהתרחש עד עכשיו היה בלי ידיעתו וגם מקווה לאחר שהבהרתי לו בלי להגזים מאומה בדבר, יחקור באופן אישי את המקרה וישים קץ למזימה ולסבל של אמי האומללה. בתודה למפרע,

ובכבוד רב,
גדעון אריאל

כתובת:

כפר-הילדים-והנוער

הדסים

דואר אבן-יהודה

אף שאני חתום עליו, המכתב לרוקח כתוב בכתב-ידו של אבי. לא כתבתי אותו, והוא לא סיפר לי עליו. לא הגיעה אלי להדסים שום תשובה מרוקח. מכאן אני מסיק, שאף שהתגרש ממנה וכעס עליה, ניסה אבי בעורמה לסייע לאמי בעזרת רוקח, למרות שידע, כפי שסיפר לי לימים, שרוקח דאג לאשפוזה הכפוי. מסתבר שרוקח לא קנה את הפיתיון, כיוון שהעריך שפרסום הפרשה יסכן אותו מאוד.

בהיותי בן ארבע-עשרה סיפר לי אבי, שהאפוטרופוס של אמי הוא שמואל גולדברג, אחיה, ועורך-דין תל-אביבי מייצגו. באחת החופשות מהדסים פרצתי למשרדו של אותו עורך-הדין, ודרשתי לדעת מדוע הם לא מטפלים בשחרור אמי. עורך-הדין דרש ממני להסתלק ממשרדו, ואיים שגולדברג דודי יבוא למשרדו, ויכה אותי. השבתי: "שיבוא, ונראה מי יכה את מי!" עורך-הדין טלפן לגולדברג, אך הלה לא בא.

בשנתו הראשונה של גדעון בהדסים באה אמו לבקרו עם י', אחותו. איך הגיעה לשם - האם ברחה מבאר-יעקב, או קיבלה חופשה? ואיך נטלה את י' מבית-היתומים - האם חטפה אותה, או נטלה אותה באישור?

כשהגיע גדעון אלינו ראינו את אבא שלו [מספר צ'ילין]. שאלתי אותו אודות אמו. גדעון השיב, שהיא נפטרה. כחודשיים אחר-כך הבחנתי מתחת לעץ הדומים, בכניסה לכפר, באישה עם עגלה ותינוק. עד אז לא היה שום ביקור בהדסים עם תינוק בעגלה. המרחק מהכביש הראשי היה קילומטר של דרך חול, וללכת בה עם עגלה ועם תינוק הייתה משימה כמעט בלתי-אפשרית. המחזה היה סוריאליסטי לחלוטין. חשבתי שאני הוזה. בעודי משפשף את עיני, שמעתי קוראת לעברי: "ילד, אתה יכול לעזור לי?" ניגשתי אליה ושאלתי במה אני יכול לעזור לה.

"אני מחפשת את בני", אמרה.

"תגידי שם", השבתי.

"גדעון אריאל".

"מי את?"

"אני אמא שלך".

הייתי בהלם, כיוון שידעתי שאין לו אמא.

"תכיר את י', אחותו".

הובלתי אותה לקבוצה ב'. בכניסה לקבוצה אמרתי לה: "רגע, תמתיני".

רצתי לחדר, צעקתי לגדעון: "יא-חתיכת שקרן, איך אתה משקר?! אמרת שאמא שלך מתה, אבל עומדת אישה בחוץ, מחפשת אותך, ואומרת שהיא אמך".

הוא קיבל הלם, ואמר: "חכה רגע, אל תצא! אני משביע אותך, שלא תספר לאיש שיש לי אמא".

נשבעתי.

הוא ביקש ממני להישאר בחדר, ולהיות נוכח בפגישה.

יצא החוצה, וביקש מאמו להיכנס.

תפקידי היה לעמוד ליד הדלת, כדי שאיש לא ייכנס.

טובה נכנסה עם העגלה, חיבקה ונישקה אותו, והתיישבה על אחת המיטות. גדעון פרץ בבכי. היא שיחקה כל הזמן עם התינוקת, ושאלה איך הוא מרגיש בהדסים.

היא אמרה: "זאת י', אחות שלך".

גדעון לא ידע את נפשו.

אחרי כחצי שעה קמה, נישקה וחיבקה אותו, ויצאה בדרכה לכביש הראשי. יותר לא באה להדסים. שמרתי את הסוד. כשהיינו ילדים ונערים, ביקרתי אותו עשרות פעמים בבית אביו. משה אריאל דיבר כאילו אין לגדעון אמא. לא סיפרתי לו שפגשתי את טובה.

מבאר-יעקב העבירו את אמי לבית בלומנטל בחיפה (מספר גדעון), ואני יודע שנתנו לה שם מכות חשמל, כדי לחסל את הזיכרון ארוך-הטווח שלה, ולהסתיר את העובדה שילדה את בתו של ראש העירייה, או של מהנדס העירייה. היא הייתה אישה אינטליגנטית, בעלת תעודת הוראה, מזכירתו של רוקח במשך שנים רבות, ולא היה בה שום סימן של מחלת נפש. עשו אותה לכזו, כדי להסתיר את העובדה שהרתה לאחד מהשניים.

פעם ביקרתי את אמי בבית בלומנטל, עם צ'ילי. היא, כמוכן, לא הכירה אותי. צ'ילי ואני התחבקנו, ובכינו.

אחת האחיות אמרה לי: "היא לא תכיר אותך לעולם. אל תבוא הנה, שכח ממנה". היום אני מאמין שרצו להרחיק ממני, כדי שלא אגלה את הסוד הנורא של כליאתה. באחת החופשות רצה גדעון לבקר את אמו (מספר צ'ילי). במקום לנסוע לבית אביו, או לבית אמי, נסענו בטרמפים לחיפה.

טובה לא זיהתה את גדעון. האחיות אמרו לה, "זה בנך".

"יש לי בן ששמו גדעון. איפה הוא?" היא השיבה.

טובה הייתה אישה גבוהה, יפה מאוד, ולא חדלה לצחוק. התרשמתי שהיא מאושרת בעולמה.

מבית בלומנטל העבירו את טובה לבית-החולים לחולי-נפש מזרעה ליד נהריה. בשנת 1973 טלפנו ממזרעה אלי, לארצות-הברית (ממשיך גדעון), ואמרו לי שהיא אושפזה בבית-חולים, כיוון שאחד הגננים בבית-החולים אנס אותה.

טסתי לישראל. ביקרתי אצלה במזרעה. האחיות הראשית סיפרה לי, כי נעשה בה מעשה איום ונורא, וכי מעשים כאלה קורים מדי פעם. הייתי מזועזע. לא התלוננתי במשטרה.

חזרתי לארצות-הברית המום. אחרי שנתיים היא נפטרה. לא הודיעו לי על כך. ד"ר גלעד וינגרטן, חברי הטוב, גילה את קברה בבית-הקברות בפרדס-חנה. ביקרתי שם בחברתו ובחברת צ'ילי. הפרטים על המצבה אינם נכונים. מי שאשפזו אותה גם זיפו את הפרטים על מסמכיה הרשמיים.

אחותי נשלחה לבית-יתומים. לאחר שנים אחדות אימצו אותה משה ודניאלה עמיצו לבת. פעם ביקרה בביתם אחת העובדות הוותיקות של גזברות העירייה, התבוננה בילדה, ופרצה בצעקה, "את הבת של טובה".

שישה ימים לפני מותו, כשגסס בבית-חולים, סיפר לי משה עמיצו שהוא אביה הביולוגי.

לאחד שטובה נפטרה בשנת 1975 נשארו כחשבון הבנק שלה חמישה-עשר אלף דולר. מקורו של הכסף, שנועד להחזקתה, באנשים שעשוה לחולת-נפש. הרשויות איתרו את י' ואותי, ומסרו לנו בנפרד על דבר הירושה. כך נודע ל-י', בראשונה, שיש לה אח. היא התחפשה לעיתונאית, ופעלה לאתר אותי, ונפגשנו אחרי עשרות שנים של פרידה מאולצת.

באחד הערבים טלפן לביתי המהנדס משה עמיצו, וחקר אותי אודות גדעון אריאל [מספר צ'ילי]. שאלתי: "איך הגעת אלי?"

"חקרתי ביסודיות, ומצאתי שאתה האדם הקרוב ביותר לגדעון".

עוד באותו הערב נסעתי לביתם באפקה, בחברת תלמה, רעייתי, שגם היא בוגרת הדסים, והבאתי אתי אלכום תמונות של גדעון. ישבנו עד השעות הקטנות של הלילה. סיפרתי להם את תולדות חייו של גדעון. משה עמיצו היה אדם מקסים ואינטליגנטי. בעיקר ביקש לגונן על י'. דניאלה, אשתו, הייתה אישה פעלתנית, וניכר היה שהיא אוהבת מאוד את בתה המאומצת.

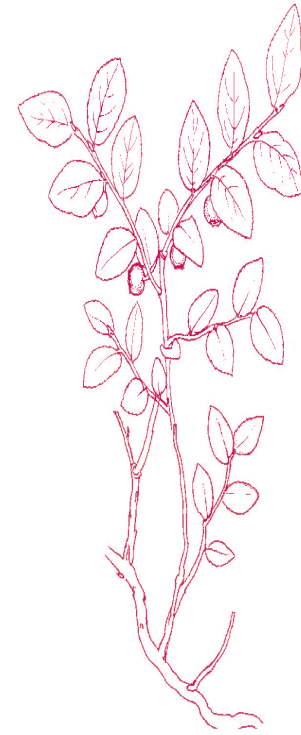
כשחזרתי הביתה, הרמתי טלפון לגדעון בארצות-הברית. תוך שבוע הוא הגיע לביתי, נרגש ומבולבל. הוא ביקש שאצטרף לביקורו אצל אחותו. בדרך קניתי עבורו בושם "נינה ריצ'י" לתת לה מתנה. כשהגענו לפתח ביתה, הוא ביקש שאכנס ראשון.

הפגישה התנהלה באווירה נעימה מאוד. למחרת נסענו, לבקשתו של גדעון, לבקר ברחוב ריינס 15, כדי להראות לי את הבית שבו נולדה. לבקשת גדעון, אירחתי בביתי כליל שבת, אותו, את אחותו ואת אביו, משה. תלמה הדליקה נרות. עשיתי קידוש, אכלנו סעודת שבת, וישבנו לדבר. השתררה מבוכה. גדעון ואביו אינם דברנים. אחר-כך נשבר הקרח, ומשה סיפר לי על לידתה ועל החודשים הראשונים שבילתה עם אמה.

השיחה בין אבי ל-י'. ריגשה אותי מאוד [מספר גדעון]. הלכתי לשירותים, ובכיתי. גם צ'ילי היה נרגש, ודמעות זלגו מעיניו. י' בכתה, וחיבקה את אבי, שנתן לה את שמה, והוציאה מבית-החולים. גם תלמה, רעייתו של צ'ילי, בכתה. שמעתי באותה הפגישה מאבי פרטים, שלא סיפר לי מעולם.

לימים נפגשתי עם אחותי פעמים רבות, וסיפרתי לה על אמנו. אמרתי לה ששכבה לא רק עם עמיצו, אלא גם עם רוקח, ואולי רוקח הוא אביה האמיתי. היא הפסיקה אותי, וסירבה להמשיך לשמוע.

גדעון התלבט האם לספר את סיפור חייו על כל פרטיהם. שוחחנו על כך שעות רבות בסקיפ, בין קוזה דלה קטה בקליפורניה לרמת-אפעל בישראל. י' ביקשה משנינו לא לספר על נסיבות לידתה. היא ביקשה שלא לפגוע בצאצאים החוקיים של ישראל רוקח. בסופו של דבר החלטנו שאם כותבים אוטוביוגרפיה, עליה להיות אמיתית עד הסוף.

עיני גדעון חדות וחריפות כעיני אמו, ובלתי-כבות. כמותה, יש לו יופי נינוח וצחוק מסעיר. גברים רבים אהבו את אמו, נשים רבות אהבו אותו. זיהיתי את סוד המבט כשהראה לי את תמונתה. סוד הכריזמה שלו תלוי על חוד אבחת הזיכרון הטמון מתחת לאפר השכחה: סוד עוף החול. סוד הסונטה בלה מז'ור אופוס 110 של בטהובן, בביצוע שנאבל, שירמיהו שפירא בחר להשמיע לנו בתיקון חג השבועות בתשי"ב. בכ' באדר תשס"ו, יום הולדתו השישים ושישה, פענחתי את הסוד, המעסיק אותי חמישים וארבע שנים: גדעון אריאל הוא עוף החול.

